

**ΕΘΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ
ΚΑΙ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ**

**ΚΕ΄ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΣΕΙΡΑ
ΤΕΛΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ**

ΤΙΤΛΟΣ

**Η επίδραση των Ευρωπαϊκών Διαρθρωτικών και
Επενδυτικών Ταμείων στην εφαρμογή πολιτικών ένταξης
στο ελληνικό σύστημα κοινωνικής αλληλεγγύης**

ΤΜ. ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ: Διοίκηση Υπηρεσιών Κοινωνικής Φροντίδας

Επιβλέπων: Δημήτρης Απίστουλας

Σπουδάστρια: Αικατερίνη Κλαδισίου

ΑΘΗΝΑ - 2018

**ΕΘΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ
ΚΕ' ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΣΕΙΡΑ
ΤΕΛΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ**

Τίτλος:

Η Επίδραση των Ευρωπαϊκών Διαρθρωτικών και Επενδυτικών Ταμείων στην εφαρμογή πολιτικών ένταξης στο ελληνικό σύστημα κοινωνικής αλληλεγγύης

**Τμήμα Εξειδίκευσης:
Διοίκηση Υπηρεσιών Κοινωνικής Φροντίδας**

Επιβλέπων: Δημήτρης Απίστουλας

Σπουδάστρια: Αικατερίνη Κλαδισίου

Αθήνα - 2018

Copyright © 2018 Αικατερίνη Κλαδισίου

Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης

Με την επιφύλαξη παντός δικαιώματος

Δήλωση:

«Δηλώνω ρητά ότι, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής εργασίας, δεν παραβιάζει καθ' οιονδήποτε τρόπο πνευματικά δικαιώματα τρίτων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής».

Αθήνα, 12/12/2018

Υπογραφή

Αικατερίνη Κλαδισίου

Περίληψη

Στόχος της παρούσας εργασίας αποτελεί η ανάδειξη της επίδρασης της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των Ευρωπαϊκών Διαρθρωτικών και Επενδυτικών Ταμείων στην εφαρμογή πολιτικών ενεργητικής ένταξης στο ελληνικό σύστημα κοινωνικής αλληλεγγύης και στον εκσυγχρονισμό του συστήματος κοινωνικής προστασίας. Δύο από τα βασικά ερωτήματα που τίθενται είναι αφενός κατά πόσο οι υπερεθνικές πολιτικές επιλογές συνέβαλαν στην εφαρμογή του μοντέλου ενεργού ένταξης στην Ελλάδα και αφετέρου σε ποιο βαθμό και με ποιον τρόπο έχει εφαρμοστεί η Σύσταση της Επιτροπής για την ενεργό ένταξη. Η επιστημονική συνεισφορά της εργασίας έγκειται στην παρουσίαση νέων δεδομένων σχετικά με την εφαρμογή της ενεργού ένταξης στη Ελλάδα, στην ανάδειξη των υφιστάμενων κενών στο πεδίο της ενεργού ένταξης, τόσο σε ευρωπαϊκό όσο και σε εθνικό επίπεδο και στην καταγραφή του πλέγματος δράσεων και μέτρων ενεργού ένταξης στο ελληνικό θεσμικό και επιχειρησιακό πλαίσιο. Αναφορικά με τη πρακτική συνεισφορά της εργασίας, θα μπορούσε να αποτελέσει έναυσμα για την χαρτογράφηση των δράσεων ενεργού ένταξης και την διαμόρφωση μιας Εθνικής Στρατηγικής Ενεργού Ένταξης, που θα πληροί τις προϋποθέσεις της Σύστασης του 2008 για την ενεργό ένταξη.

Το πρώτο κεφάλαιο της εργασίας πραγματεύεται τις υπερεθνικές πολιτικές για την κοινωνική και ενεργό ένταξη και ειδικότερα τις θεσμικές παρεμβάσεις των ευρωπαϊκών οργάνων από το 1975 μέχρι σήμερα. Σε αυτό το πλαίσιο, ως τομές για την ενεργό ένταξη αναδείχθηκαν η Στρατηγική της Λισαβόνας και η αναμόρφωσή της με την Στρατηγική «Ευρώπη 2020». Επιπλέον, αποτυπώνεται η μετάβαση από το μοντέλο της κοινωνικής ένταξης σε αυτό της ενεργού μετά την σχετική Σύσταση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, καθώς και η ενσωμάτωση της διάστασης της ενεργού ένταξης στο Ευρωπαϊκό Εξάμηνο και στον «Ευρωπαϊκό Πυλώνα Κοινωνικών Δικαιωμάτων».

Στο δεύτερο κεφάλαιο της εργασίας παρουσιάζεται συνοπτικά η συμβολή των ΕΔΕΤ, με εστίαση στο Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο, στην προώθηση του μοντέλου της ενεργού ένταξης, διαδικασία που εκκινήθηκε ήδη από την δεκαετία του 1970, όταν αναδείχθηκε έντονα το ζήτημα της φτώχειας. Στο τέλος του δεύτερου κεφαλαίου πραγματοποιείται η εκτίμηση της συνεισφοράς του ΕΚΤ για την επόμενη Προγραμματική Περίοδο 2021-2027.

Η επίδραση στο Εθνικό Σύστημα Κοινωνικής Αλληλεγγύης, τόσο λόγω των μνημονιακών υποχρεώσεων, όσο και της εκ των προτέρων αιρεσιμότητας των ΕΔΕΤ,

παρουσιάζεται στο τρίτο κεφάλαιο της εργασίας. Η επιρροή που ασκήθηκε οδήγησε στην κατάρτιση μιας Εθνικής Στρατηγικής για την Κοινωνική Ένταξη και την δημιουργία ενός Εθνικού Μηχανισμού για τον Συντονισμό, Παρακολούθηση και Αξιολόγηση των Πολιτικών Κοινωνικής Ένταξης και Κοινωνικής Συνοχής. Το κεφάλαιο ολοκληρώνεται με την επισκόπηση της εφαρμογής του συστήματος Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος στην Ελλάδα, ως παράδειγμα εφαρμογής του μοντέλου ενεργού ένταξης. Τέλος, η μελέτη ολοκληρώνεται με την εξαγωγή συμπερασμάτων και την διαμόρφωση προτάσεων για τη βελτίωση του πεδίου της ενεργού ένταξης στην Ελλάδα.

Μεθοδολογικά, η έρευνα γραφείου που ακολουθήθηκε για την απάντηση των ερευνητικών ερωτημάτων βασίστηκε σε πηγές της Ευρωπαϊκής Ένωσης με έρευνα που πραγματοποιήθηκε στη βάση δεδομένων EURLex, σε εκθέσεις ευρωπαϊκών και διεθνών οργανισμών, σε στατιστικά δεδομένα της Eurostat και δεδομένα και πληροφορίες από διαδικτυακές πηγές. Επιπλέον, πραγματοποιήθηκε μελέτη της σχετικής ελληνικής νομοθεσίας καθώς και της σχετικής ξενόγλωσσης και ελληνόγλωσσης βιβλιογραφίας. Περαιτέρω, συλλογή στοιχείων και δεδομένων πραγματοποιήθηκε μέσω της διεξαγωγής συζητήσεων, στο πλαίσιο συναντήσεων με στελέχη της Δημόσιας Διοίκησης που ασχολούνται με τα συγκεκριμένα ζητήματα και συνέβαλαν στην κατανόηση του περιβάλλοντος της ενεργού ένταξης.

Λέξεις κλειδιά: ενεργός ένταξη, κοινωνική ένταξη, φτώχεια, κοινωνικός αποκλεισμός, Εθνική Στρατηγική Κοινωνικής Ένταξης, ελάχιστο εγγυημένο εισόδημα.

Abstract

The aim of this paper is to highlight the impact of the European Union and the European Structural and Investment Funds on the implementation of active inclusion policies in the Greek social solidarity system and on the modernization of the social protection system. Two of the key questions are whether and to what extent the supranational policy choices have contributed to the implementation of the active inclusion model in Greece, and in which way the Commission's Recommendation on active inclusion has been implemented. The scientific contribution of this paper is to present new data on the implementation of active inclusion in Greece, to highlight the existing gaps at European and national level, in the field of active inclusion and to record the package of active inclusion action in Greek institutional and operational framework. Regarding the practical contribution of this paper, it could contribute to the mapping of active inclusion actions and the formulation of a National Active Inclusion Strategy that will meet the requirements of the 2008 Active Inclusion Recommendation.

The first chapter of this paper addresses the transnational policies on social and active inclusion and in particular the European institutional interventions from 1975 to date. In this context, the Lisbon Strategy and the Europe 2020 Strategy are considered as landmarks for the active inclusion. Moreover, this chapter deals with the transition from the model of social inclusion to that of the active inclusion after the 2008 European Commission Recommendation, as well as the integration of the active inclusion dimension into the European Semester and the "European Pillar of Social Rights".

The second chapter of the paper summarizes the contribution of the European Structural and Investment Funds, focusing on the European Social Fund, to the promotion of the active inclusion model, a process initiated since the 1970s when the issue of poverty was highlighted. At the end of the second chapter, the ESF contribution for the next Programming Period 2021-2027 is being assessed.

The impact on the National System of Social Solidarity, due to the memorandum obligations and the ex-ante conditionality of the ESIF, is presented in the third chapter of the paper. Those facts led to the establishment of a National Strategy for Social Inclusion and the creation of a National Mechanism for the Coordination, Monitoring and Evaluation of Policies for Social Integration and Social Cohesion. The

chapter ends with an overview of the implementation of the Guaranteed Minimum Income System in Greece, as an example of the implementation of the active inclusion model. Finally, the conclusions and the formulation of proposals for improving the field of active inclusion in Greece are presented.

Methodologically, the desktop research was based on sources of European Union law through research in the EURLex database, reports of European and international organizations, Eurostat statistics and information from online sources. In addition, a study of the relevant Greek legislation as well as the relevant foreign language and Greek-language literature was carried out. Furthermore, relevant data and information were gathered through meetings with public administration officials that contributed to the understanding of the active inclusion environment.

Key words: active inclusion, social inclusion, poverty, social exclusion, National Strategy for Social Integration, guaranteed minimum income.

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον επιβλέποντά μου, κ. Δ. Απίστουλα, Υπεύθυνο Σπουδών και Έρευνας ΙΝ.ΕΠ., για τις ουσιαστικές παρατηρήσεις και την άριστη συνεργασία καθ'όλη τη διάρκεια της εκπόνησης της εργασίας. Ιδιαίτερες ευχαριστίες οφείλω στην κ. Δ. Νίκου, Προϊστάμενη της Διεύθυνσης Κοινωνικής Ενταξης και Συνοχής για τις πληροφορίες που παρείχε σχετικά με την εφαρμογή της Εθνικής Στρατηγικής Κοινωνικής Ένταξης και την λειτουργία του Εθνικού Μηχανισμού, στον κ. Γ. Πλανήτερο, Προϊστάμενο της Διεύθυνσης Καταπολέμησης της Φτώχειας, για την χρήσιμη συμβολή του ως προς την κατανόηση της εφαρμογής του Κοινωνικού Εισοδήματος Αλληλεγγύης, την κ. Ε. Κάιλα, Προϊστάμενη της Επιτελικής Δομής ΕΣΠΑ, του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, Τομέας Κοινωνικής Αλληλεγγύης, για τις πληροφορίες που παραχώρησε σχετικά με την επόμενη Προγραμματική Περίοδο 2021-2027 καθώς και τον κ. Ν. Μπούζα, Ειδικό Λειτουργικό Επιστήμονα Α' Βαθμίδας του Εθνικού Κέντρου Κοινωνικών Ερευνών, ο οποίος με βοήθησε να κατανοήσω το πεδίο της κοινωνικής και ενεργού ένταξης στην Ελλάδα.

Περιεχόμενα

Πίνακας Εικονογράφησης	10
Πίνακας Συντμήσεων και Συντομογραφιών.....	12
Εισαγωγή: Η οικονομική κρίση ως αφετηρία για την αναδιάρθρωση του Εθνικού Συστήματος Κοινωνικής Ένταξης.....	14
Κεφάλαιο 1: Η ευρωπαϊκή διαδρομή προς την «αναγνώριση» της ενεργού ένταξης... 17	
1.1. Θεσμικές παρεμβάσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την προώθηση της κοινωνικής ένταξης	17
1.2. Από την Στρατηγική της Λισαβόνας στην Στρατηγική «Ευρώπη» 2020.....	22
1.2.1. Η Ανοικτή Μέθοδος Συντονισμού ως μέσο προαγωγής της κοινωνικής..... ένταξης	22
1.2.2. Ο εξορθολογισμός της Κοινωνικής ΑΜΣ : Το νέο πλαίσιο για την κοινωνική προστασία και ένταξη.....	25
1.2.3. Η μετάβαση από την κοινωνική στην ενεργητική ένταξη.....	27
1.2.4. Η Θεμελίωση της Ενεργητικής Ένταξης.....	29
1.2.5. Αξιολογήσεις της Σύστασης του 2008 σχετικά με την ενεργητική ένταξη των ατόμων που είναι αποκλεισμένα από την αγορά εργασίας	30
1.2.6. Άλλες πρωτοβουλίες και μέτρα μετά την Σύσταση του 2008 για την ενεργητική ένταξη	32
1.2.7. Οι Συντάσεις της Επιτροπής για τα παιδιά, τους νέους και τους μακροχρόνια άνεργους	32
1.3. Η ενσωμάτωση της διάστασης της ενεργού ένταξης στο πλαίσιο της Πολυεπίπεδης Διακυβέρνησης	33
1.3.1. Η Στρατηγική «Ευρώπη 2020»	33
1.3.2. Το Ευρωπαϊκό Εξάμηνο και η συμβολή του στο πεδίο της Κοινωνικής..... Πολιτικής.....	35
1.3.3. Το Πακέτο Κοινωνικών Επενδύσεων	36
1.3.4. Ευρωπαϊκή Πλατφόρμα Καταπολέμησης της Φτώχειας.....	37
1.3.5. Ευρωπαϊκός Πυλώνας Κοινωνικών Δικαιωμάτων	38
Κεφάλαιο 2: Η συμβολή των ΕΔΕΤ στην προαγωγή της ενεργού ένταξης. Η περίπτωση του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου.....	41
2.1. Η πρώτη περίοδος χρηματοδοτικών παρεμβάσεων, 1975-1999	41
2.2. Η Προγραμματική Περίοδος 2000-2006.....	42
2.3. Η Προγραμματική Περίοδος 2007-2013.....	44
2.4. Η Προγραμματική Περίοδος 2014-2020.....	45

2.5. Η Επόμενη Προγραμματική Περίοδος, 2021-2027	49
Κεφάλαιο 3: Οι υπερεθνικές επιρροές στο Εθνικό Σύστημα Κοινωνικής Αλληλεγγύης	52
3.1. Η επίδραση των Προγραμμάτων Οικονομικής και Δημοσιονομικής Προσαρμογής στην εγκαθίδρυση Εθνικής Στρατηγικής Κοινωνικής Ένταξης	52
3.2. Εθνική Στρατηγική Κοινωνικής Ένταξης: ένα ενιαίο πλαίσιο πολιτικών ένταξης των ευπαθών ομάδων	55
3.2.1. Η εισχώρηση της ενεργητικής διάστασης της ένταξης στο ελληνικό θεσμικό πλαίσιο.....	55
3.2.2. Οι Περιφερειακές Στρατηγικές Κοινωνικής Ένταξης.....	58
3.3. Ο Εθνικός Μηχανισμός Συντονισμού, Παρακολούθησης και Αξιολόγησης των Πολιτικών Κοινωνικής Ένταξης και Κοινωνικής Συνοχής.....	58
3.3.1. Προς μία νέα «ενεργητική» κοινωνική διοίκηση.....	58
3.3.2. Το θεσμικό πλαίσιο και η αρχιτεκτονική του Εθνικού Μηχανισμού.....	59
3.3.3. Τα Περιφερειακά Παρατηρητήρια Κοινωνικής Ένταξης	60
3.3.4. Τα Κέντρα Κοινότητας.....	61
3.3.5. Το Ενιαίο Γεωπληροφοριακό Σύστημα.....	62
3.3.6. Συμπεράσματα από την υλοποίηση του ΕΜ	62
3.4. Η τομεακή προσέγγιση της ΕΣΚΕ μέσω του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση»	65
3.4.1. Το Ε.Π. «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση» και οι αναπτυξιακές ανάγκες στο πεδίο της κοινωνικής ένταξης.....	65
3.4.2. Η Στρατηγική του Ε.Π. - Διάρθρωση σε Άξονες Προτεραιότητας και Χρηματοδότηση	69
3.5. Η περιφερειακή διάσταση της ΕΣΚΕ. Η περίπτωση του ΠΕΠ Αττικής	75
3.6. Το Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα, ως παράδειγμα εφαρμογής της ενεργητικής ένταξης.....	80
Συμπεράσματα.....	84
Βιβλιογραφία	87
Παράρτημα 1	105
Παράρτημα 2	110

Πίνακας Εικονογράφησης

Εικόνα 1: Ποσοστό πληθυσμού σε κίνδυνο φτώχειας ή σε κοινωνικό αποκλεισμό, Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2018.....	15
Εικόνα 2: Ποσοστό κινδύνου φτώχειας για το 2001, Πηγή: Eurostat, 2004.....	22
Εικόνα 3: Θεματική συγκέντρωση 2021-2027, Πηγή: Dijkstra, n.d.	50
Εικόνα 4: Οι 3 Πυλώνες της ΕΣΚΕ, Πηγή: Ελληνική Δημοκρατία, 2014: 42.....	56
Εικόνα 5: Η δομή της Γενικής Διεύθυνσης Κοινωνικής Αλληλεγγύης.....	59
Εικόνα 6: Η Σύγχρονη Κοινωνική Διοίκηση, Πηγή: Παραδόσεις στο πλαίσιο του μαθήματος «Θεσμοί και Πολιτικές Κοινωνικής Πρόνοιας» ΕΣΔΔΑ 2018, Εισηγητής: Δ. Απίστουλας.....	64
Πίνακας 1: Οι κοινοί στόχοι για τους τρεις πυλώνες της ΑΜΣ, Πηγή: European Commission, 2005a.	26
Πίνακας 2: Οι δύο νέοι στόχοι της Πολιτικής Συνοχής, Πηγή: Επιτροπή, 2015α: 15..	46
Πίνακας 3: Οι 11 Θεματικοί Στόχοι, Πηγή: Επιτροπή, 2015α: 17.....	47
Πίνακας 4: Οι κύριες διαφορές μεταξύ 2007-2013 και 2014-2020, Πηγή: Επιτροπή, 2015α: 19.....	47
Πίνακας 5: Οι Επενδυτικές Προτεραιότητες που υποστηρίζει το ΕΚΤ για τον ΘΣ 9, Πηγή: Κανονισμός 1304/2013, άρθρο 3.....	49
Πίνακας 6: Το Όραμα της ΕΣΚΕ, Πηγή: Πηγή: Ελληνική Δημοκρατία, 2014:17	56
Πίνακας 7: Αρχιτεκτονική του Άξονα 4 της Στρατηγικής. Πηγή: Ελληνική Δημοκρατία, 2014: 79	57
Πίνακας 8: Χρηματοδότησης των Πυλώνων της Στρατηγικής. Πηγή: Ελληνική Δημοκρατία, 2014: 91	58
Πίνακας 9: Ο Εθνικός Μηχανισμός Παρακολούθησης Συντονισμού και Αξιολόγησης, Πηγή: Νίκου, 2018	60
Πίνακας 10: Τα Κέντρα Κοινότητας στο πλαίσιο του Εθνικού Μηχανισμού, Πηγή: ΥΠΕΚΑΑ, Διεύθυνση Κοινωνικής Ένταξης και Κοινωνικής Συνοχής, Τμήμα Παρακολούθησης (21/11/2018)	61
Πίνακας 11: Αρχιτεκτονική του ΕΓΠΣ, Πηγή: Ν. 4445/2016	62
Πίνακας 12: Ανάλυση SWOT για τον ΘΣ 9, Πηγή: Έκθεση εκ των προτέρων αξιολόγησης του Ε.Π. «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Δια βίου Μάθηση 2014-2020), 2014.....	67

Πίνακας 13: Πίνακας Συσχέτισης Αναπτυξιακών Αναγκών με τα ευρήματα ανάλυσης SWOT, Πηγή: Έκθεση εκ των προτέρων αξιολόγησης του Ε.Π. «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Δια βίου Μάθηση 2014-2020, 2014.....	69
Πίνακας 14: Αιτιολόγηση της επιλογής θεματικών στόχων και επενδυτικών προτεραιοτήτων, Πηγή: ΕΠ «ΕΠΑΝΑΔ-ΕΔΒΜ», 2014-2020	70
Πίνακας 15: Δράσεις του ΑΠ 2 που μπορούν να αναγνωριστούν ως δράσεις ενεργητικής ένταξης, Πηγή: ΕΠ «ΕΠΑΝΑΔ-ΕΔΒΜ», 2014-2020	72
Πίνακας 16: Δράσεις ενεργητικής ένταξης (εκτός ΘΣ 9) σε διάφορους ΑΠ, Πηγή: ΕΠ «ΕΠΑΝΑΔ-ΕΔΒΜ», 2014-2020.....	73
Πίνακας 17: Πηγές Χρηματοδότησης του ΘΣ 9, Πηγή: Ελληνική Δημοκρατία, 2014:102	74
Πίνακας 18: Συνάφεια των Μέτρων Πολιτικής της ΠεΣΚΕ Αττικής με τις Επενδυτικές Προτεραιότητες του ΠΕΠ Αττικής 2014-2020, Πηγή: Περιφέρεια Αττικής, 2015.....	79
Πίνακας 19: Επισκόπηση της επενδυτικής στρατηγικής του επιχειρησιακού προγράμματος (ΘΣ 8 και 9).....	105
Πίνακας 20: Επιλεγμένες Επενδυτικές Προτεραιότητες για τον ΘΣ 9 των 13 ΠΕΠ .	110

Πίνακας Συντμήσεων και Συντομογραφιών

ΑΜΣ: Ανοικτή Μέθοδος Συντονισμού

ΑΠ: Άξονας Προτεραιότητας

ΓΠΟΠ: Γενικοί Προσανατολισμοί της Οικονομικής Πολιτικής

Ε2020: Στρατηγική «Ευρώπη 2020»

ΕΔΕΤ: Ευρωπαϊκά Διαρθρωτικά και Επενδυτικά Ταμεία

ΕΕΑ: Ετήσια Επισκόπηση για την Ανάπτυξη

ΕΕΕ: Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα

ΕΕ: Ευρωπαϊκή Ένωση

ΕΙΕΑΔ: Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας και Ανθρώπινου Δυναμικού

ΕΚΑ: Εγγυημένο Κοινωνικό Εισόδημα

ΕΚΤ: Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΚΠ: Επιτροπή Κοινωνικής Προστασίας

ΕΠ: Επιχειρησιακό Πρόγραμμα

ΕΠΑΝΑΔ: Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού»

ΕΠΑΝΑΔ-ΕΔΒΜ: «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού – Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση»

ΕΠΜ: Εθνικά Προγράμματα Μεταρρυθμίσεων

ΕΣΑ: Ευρωπαϊκή Στρατηγική Απασχόλησης

ΕΣΔεν: Εθνικά Σχέδια Δράσης Κοινωνικής Ένταξης

ΕΚΣΕ: Εθνική Στρατηγική Κοινωνικής Ένταξης

ΕτΠ: Επιτροπή των Περιφερειών

ΕΧΣ: Ειδικές Συστάσεις ανά Χώρα

ΘΣ: Θεματικός Στόχος

ΚΕΑ: Κοινωνικό Εισόδημα Αλληλεγγύης

ΚΔΑΠ: Κέντρα Δημιουργικής Απασχόλησης Παιδιών

ΚΔΗΦ: Κέντρα Δημέρευσης και Φροντίδας Ατόμων με Αναπηρία

ΚΗΦΗ: Κέντρα Ημερήσιας Φροντίδας Ηλικιωμένων

ΚΚΔ: Κανονισμός Κοινών Διατάξεων

ΚΠΑ: Κέντρο Προώθησης Απασχόλησης

ΚΠΣ: Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης

ΟΑΕΔ: Οργανισμός Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού

ΟΝΕ: Οικονομική και Νομισματική Ένωση

ΟΦΗΛΗ: Κέντρα για την Ολοκληρωμένη Φροντίδα των Ηλικιωμένων

ΠΑΝ: Πρωτοβουλία για την Απασχόληση των Νέων

ΠΕΠ: Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα

ΠεΣΚΕ: Περιφερειακή Στρατηγική για την Κοινωνική Ένταξη

ΠΟΠ: Πρόγραμμα Οικονομικής Προσαρμογής

ΣΣΑ: Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης

ΣτΛ: Στρατηγική της Λισαβόνας

ΣΥΔ ΑμεΑ: Στέγη Υποστηριζόμενης Διαβίωσης για Άτομα με ειδικές Ανάγκες

ΤΕΒΑ: Ταμείο Ευρωπαϊκής Βοήθειας προς τους Απόρους.

ΥπεΚΑΑ: Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης

ΧΘΔ: Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων

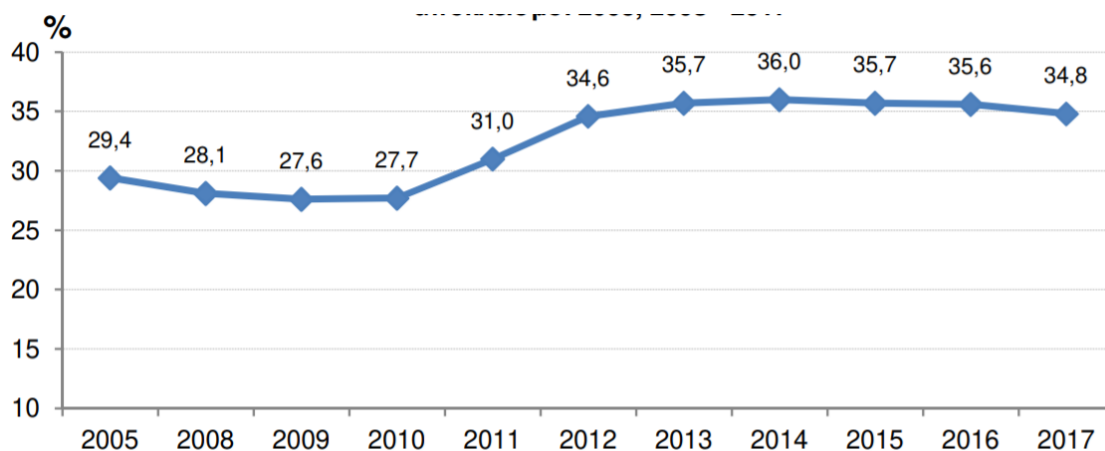
Εισαγωγή: Η οικονομική κρίση ως αφετηρία για την αναδιάρθρωση του Εθνικού Συστήματος Κοινωνικής Ένταξης

Η κοινωνική ένταξη αποτελεί μια διαδικασία η οποία εξασφαλίζει την πρόσβαση των ευάλωτων ομάδων σε θεμελιώδη δικαιώματα. Τα άτομα που απειλούνται από φτώχεια και κοινωνικό αποκλεισμό αποκτούν τη δυνατότητα για πλήρη συμμετοχή στην οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική ζωή και απολαμβάνουν ένα αξιοπρεπές επίπεδο διαβίωσης. Στο πλαίσιο της ΕΕ, το πεδίο της κοινωνικής και ενεργού ένταξης έχει λάβει ιδιαίτερη ώθηση, ιδιαίτερα μετά την Σύσταση της Επιτροπής της 3^{ης} Οκτωβρίου 2008 *«σχετικά με την ενεργητική ένταξη των ατόμων που είναι αποκλεισμένα από την αγορά εργασίας»*. Αποτελεί πλέον ένα προνομιακό πεδίο διαμόρφωσης πολιτικής σε ευρωπαϊκό επίπεδο, γεγονός που αποδεικνύεται από την παραγωγή πληθώρας -μη δεσμευτικών- κειμένων για την διαμόρφωσή του. Η μετατόπιση από ένα μοντέλο ανάπτυξης αποκλειστικά μέσω της απασχόλησης, σε ένα μοντέλο «ενεργού» ένταξης, δημιουργεί τις κατάλληλες προϋποθέσεις για την ουσιαστική προώθηση των στόχων της Στρατηγικής «Ευρώπη 2020» και παρέχει στα κράτη μέλη τη δυνατότητα να αντεπεξέλθουν αποτελεσματικότερα στις σύγχρονες οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες.

Η Ελλάδα, μέχρι πρόσφατα, δεν είχε υιοθετήσει ένα ενιαίο στρατηγικό πλαίσιο για την κοινωνική ένταξη των λιγότερο ευνοημένων πολιτών. Οι εκάστοτε πολιτικές και δράσεις είτε επιβάλλονταν από την ΕΕ, χωρίς όμως να υπάρχει «οικειοποίησή» τους από τους φορείς άσκησης πολιτικής, είτε ήταν αποσπασματικές, χωρίς να συνεισφέρουν αποτελεσματικά στην καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού. Εξάλλου, οι θεσμικές και επιχειρησιακές αδυναμίες ως προς την κατοχύρωση των δικαιωμάτων των ευπαθών ομάδων του πληθυσμού χαρακτήριζαν εν γένει το ελληνικό σύστημα κοινωνικής προστασίας. Διαχρονικά, πάγια φαινόμενα αποτελούσαν η χαμηλή αποτελεσματικότητα των κοινωνικών δαπανών για την μείωση της φτώχειας, η έλλειψη κεντρικού σχεδιασμού, συντονισμού και διαφάνειας και η ανεπάρκεια ελέγχου και εποπτείας. Επιπλέον, ο κατακερματισμός των υπηρεσιών και οι επικαλύψεις των αρμοδιοτήτων επιδείνωνε ακόμα περισσότερο τις δυνατότητες παροχής υπηρεσιών προς τους πολίτες, αποδυνάμωνε τις προσπάθειες για διαμόρφωση ολοκληρωμένων πολιτικών και ευνοούσε τις πελατειακές σχέσεις, τη προνομιακή μεταχείριση και τη διαφθορά.

Επιπλέον, η Ελλάδα μέχρι πρόσφατα δεν είχε δημιουργήσει ένα δίκτυο κοινωνικής προστασίας με τη μορφή Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος για την υποστήριξη κάθε ατόμου χωρίς επαρκείς πόρους, που θα εξασφάλιζε πρόσβαση σε χρηματικές παροχές, προώθηση στην αγορά εργασίας και υπηρεσίες κοινωνικής φροντίδας/ενεργοποίησης, παρόλο που οι συστάσεις τόσο των Διεθνών Οργανισμών όσο και της ΕΕ κινούνταν προς εκείνη την κατεύθυνση. Ως επί το πλείστον, το σύστημα κοινωνικής προστασίας της χώρας δεν ήταν σε θέση να αντιμετωπίσει τους νέους κοινωνικούς κινδύνους (εργασιακή ανασφάλεια, περιστολή των κοινωνικών δικαιωμάτων κλπ) καθώς ήταν δομημένο στη βάση απαρχαιωμένων αντιλήψεων για την κοινωνική διοίκηση.

Με την ένταξη της Ελλάδας στο Μηχανισμό Σταθερότητας το 2010, οι παραπάνω δυσλειτουργίες αναδύθηκαν ακόμα εντονότερα. Οι μεταρρυθμίσεις στο πλαίσιο των μνημονιακών υποχρεώσεων της χώρας, οδήγησαν στην περαιτέρω αποδόμηση ενός ήδη διάτρητου κοινωνικού δικτύου ασφαλείας, ενώ τα μέτρα για την στήριξη των πλέον ευάλωτων κοινωνικών ομάδων ήταν σποραδικά και αποσπασματικά (Σωτηρόπουλος, 2015: 15). Η έλλειψη ενός ενιαίου πλαισίου πολιτικών ένταξης των ευπαθών ομάδων του πληθυσμού, είχε οδυνηρές επιπτώσεις για την κοινωνική συνοχή, ιδιαίτερα μέσα σε ένα αυστηρό δημοσιονομικό πλαίσιο, που δημιούργησε αναπόφευκτα νέες προκλήσεις για την κάλυψη των ατόμων και νοικοκυριών χωρίς επαρκείς πόρους συντήρησης. Συγκεκριμένα, ο κίνδυνος φτώχειας από 27,6% το 2009 ανήλθε σε 36,0% το 2014 και 34,8% το 2017, σημειώνοντας τη μεγαλύτερη αύξηση μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ (ΕΛΣΤΑΤ, 2018).

Εικόνα 1: Ποσοστό πληθυσμού σε κίνδυνο φτώχειας ή σε κοινωνικό αποκλεισμό, Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2018

Το εθνικό σύστημα κοινωνικής προστασίας αποδείχθηκε ακατάλληλο και απροετοίμαστο να αντιμετωπίσει τις συνέπειες της κρίσης. Παρόλα αυτά, το 2010 θα μπορούσε να θεωρηθεί ως μια αφετηρία για την αναδιάρθρωση ενός τομέα που χαρακτηριζόταν από όλες τις παραπάνω παθογένειες. Η κρίση αποτέλεσε ευκαιρία για την αντιμετώπιση των ανεπαρκειών και προβλημάτων που κυριαρχούσαν ανέκαθεν και την αναδόμηση του κοινωνικού κράτους, με σκοπό τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας των πολιτικών κοινωνικής ένταξης και την ανάκτηση της εμπιστοσύνης των πολιτών προς το εθνικό σύστημα κοινωνικής προστασίας.

Λαμβάνοντας υπόψη την ευρωπαϊκή προσέγγιση περί ενεργού ένταξης, τις διαχρονικές παθογένειες της ελληνικής κοινωνικής διοίκησης και την ανάγκη για εκσυγχρονισμό και εξευρωπαϊσμό του Εθνικού Συστήματος Κοινωνικής Ένταξης, στο πλαίσιο αυτής της εργασίας γίνεται μια προσπάθεια αποτύπωσης και αποτίμησης των υπερεθνικών πολιτικών, των θεσμικών και χρηματοδοτικών παρεμβάσεων καθώς και της επιρροής που αυτές άσκησαν στη διαμόρφωση μιας Εθνικής Στρατηγικής για την Κοινωνική Ένταξη και ενός Εθνικού Μηχανισμού για την εξασφάλιση της ενημέρωσης, της διαφάνειας, του σχεδιασμού, της χρηστής διαχείρισης των πόρων και της ενίσχυσης της κοινωνικής συνοχής.

Κεφάλαιο 1: Η ευρωπαϊκή διαδρομή προς την «αναγνώριση» της ενεργού ένταξης

1.1. Θεσμικές παρεμβάσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την προώθηση της κοινωνικής ένταξης

Στις αρχές της δεκαετίας του 1990, το οικονομικό περιβάλλον και οι συνέπειές του αποτέλεσαν το κύριο έναυσμα για τη συζήτηση που ξεκίνησε γύρω από την οικοδόμηση μιας κοινωνικής Ευρώπης. Το έλλειμμα ανταγωνιστικότητας έναντι των εμπορικών εταίρων της ΕΕ (ΗΠΑ, Ασία) εξακολουθούσε να διευρύνεται, ενώ παράλληλα στο εσωτερικό των κρατών μελών η αύξηση της ανεργίας, της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού κατέστησαν απαραίτητη την αξιολόγηση και τον επανασχεδιασμό των κοινωνικών πολιτικών. Ταυτόχρονα, η έντονη αίσθηση ότι δίνεται υπέρμετρο βάρος στη διασφάλιση της νομισματικής σταθερότητας και στην εγκαθίδρυση της ενιαίας αγοράς, χωρίς να συνυπολογίζονται οι συνέπειες των κοινωνικών προβλημάτων, της ανεργίας, της παγκοσμιοποίησης και απορρύθμισης των αγορών κλπ, οδήγησε στη διαπίστωση ότι ο τομέας της κοινωνικής πολιτικής χαρακτηρίζεται από τεράστιο ρυθμιστικό έλλειμμα (Σαριτζόγλου, 2006:49-49).

Οι παρεμβάσεις της ΕΕ που σχετίζονται με την κοινωνική ένταξη θα μπορούσαν να ενταχθούν σε τρεις περιόδους. Η πρώτη περίοδος (1957-1988) εκκινεί με τη Συνθήκη της Ρώμης και πρωταρχικός στόχος της ΕΕ αποτελεί η εγκαθίδρυση της ενιαίας αγοράς και η προαγωγή των σχετικών δικαιωμάτων: η ελεύθερη μετακίνηση των εργαζομένων, η ελευθερία εγκατάστασης, η απαγόρευση των διακρίσεων και η ίση μεταχείριση των αντρών και γυναικών ως προς τις αμοιβές. Παρόλο που στην ιδρυτική συνθήκη περιέχονται διατάξεις για την κοινωνική πολιτική της ΕΟΚ (άρθρα 117-122), δεν υπάρχει αναφορά στην καταπολέμηση της φτώχειας και του αποκλεισμού ή στην κοινωνική ένταξη (Αμίτσης, 2014: 70).

Κατά την δεύτερη περίοδο (1989-1992) πραγματοποιήθηκε μία απόπειρα ρύθμισης του δικαιώματος της κοινωνικής ένταξης, η οποία αποκρυσταλλώθηκε σε Απόφαση του Συμβουλίου το 1989 (Συμβούλιο, 1989α) και στο Ψήφισμα του, το ίδιο έτος (Συμβούλιο, 1989β). Παρά την έλλειψη δεσμευτικότητας των δύο κειμένων, η καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού αναγνωρίστηκε ως σημαντική παράμετρος της κοινωνικής διάστασης της ενιαίας αγοράς. Με την Απόφαση του Συμβουλίου το 1989 τέθηκαν οι βάσεις για την υλοποίηση ενός προγράμματος δράσης που αποσκοπούσε στην εκπόνηση προληπτικών μέτρων υπέρ των ομάδων που κινδυνεύουν να καταστούν λιγότερο ευνοημένες (άρθρο 2, στοιχείο β). Περαιτέρω, το Ψήφισμα του

Συμβουλίου προσκάλεσε τα κράτη μέλη να προωθήσουν τέτοια μέτρα στους τομείς της εκπαίδευσης, της εργασίας, της στέγασης, των κοινωνικών υπηρεσιών και της ιατρικής φροντίδας (σημείο 7). Στο πλαίσιο αυτό, το 1990 ιδρύθηκε το Παρατηρητήριο για τις Εθνικές Πολιτικές Καταπολέμησης του Κοινωνικού Αποκλεισμού¹, με σκοπό τον εντοπισμό και παρακολούθηση των βέλτιστων πρακτικών, την ανταλλαγή πληροφοριών και την ανάπτυξη μιας ενιαίας προσέγγισης του κοινωνικού αποκλεισμού από τα κράτη μέλη (Room, 1991: 3).

Ο Κοινοτικός Χάρτης των Θεμελιωδών Κοινωνικών Δικαιωμάτων των Εργαζομένων του 1989, αν και δεν είχε δεσμευτική ισχύ, περιλαμβάνει εκτός από δικαιώματα υπέρ των εργαζομένων, ρήτρες για την ένταξη μειονεκτούντων ομάδων.² Παρόλα αυτά, και στον Χάρτη έμφαση δίνεται στον αποκλεισμό από την αγορά εργασίας και όχι στον κοινωνικό αποκλεισμό ως ένα πιο διευρυμένο φαινόμενο, εμμένοντας σε μια προσανατολισμένη στην απασχόληση προσέγγιση (Bruzelius et al, 2017: 156).

Με σκοπό την εφαρμογή του Χάρτη, στο πεδίο της κοινωνικής προστασίας υιοθετήθηκαν δύο μη δεσμευτικά κείμενα. Η Σύσταση του Συμβουλίου της 24^{ης} Ιουνίου 1992 (Συμβούλιο, 1992α), καλούσε τα κράτη μέλη «να αναγνωρίσουν, στα πλαίσια ενός σφαιρικού και ολοκληρωμένου μηχανισμού καταπολέμησης του κοινωνικού αποκλεισμού, το θεμελιώδες ατομικό δικαίωμα επαρκών πόρων και παροχών που να εξασφαλίζουν αξιοπρεπή ανθρώπινη διαβίωση». Η Σύσταση του Συμβουλίου της 27ης Ιουλίου 1992 (Συμβούλιο, 1992β), για την σύγκλιση των στόχων και των πολιτικών κοινωνικής προστασίας, καλούσε τα κράτη μέλη να εκσυγχρονίσουν τα εθνικά συστήματα κοινωνικής προστασίας, συμβάλλοντας μεταξύ άλλων «στην κοινωνική ενσωμάτωση όλων των νομίμως διαμενόντων στο έδαφος του κράτους μέλους ατόμων, καθώς και στην ενσωμάτωση στην αγορά εργασίας όσων εξ αυτών μπορούν να ασκήσουν αμειβομένη δραστηριότητα» (άρθρο A 1 εδ. γ') (Αμίτσης, 2014: 74-75; European Commission, 1999a: 2, 18-19).

¹ Το Παρατηρητήριο ιδρύθηκε το 1990 με σκοπό την ανάλυση των δράσεων των κρατών μελών στο τομέα του κοινωνικού αποκλεισμού και την παρακολούθηση των εξελίξεων. Στην Ελλάδα το Εθνικό Παρατηρητήριο Καταπολέμησης του Αποκλεισμού ιδρύθηκε τον ίδιο χρόνο και έστειλε στο Ευρωπαϊκό Παρατηρητήριο την πρώτη Ελληνική έκθεση για το θέμα (Καβουνίδη, 1996).

² Άτομα χωρίς επαρκή μέσα διαβίωσης άρθρο 10 παρ. 2, κοινωνική προστασία των παιδιών άρθρο 22, κοινωνική προστασία των νέων άρθρο 23, των ηλικιωμένων άρθρο 25 καθώς και των ατόμων με ειδικές ανάγκες άρθρο 26

Η τρίτη περίοδος διαφοροποιείται από τις δύο προηγούμενες καθώς η έννοια της κοινωνικής ένταξης εισάγεται στο πρωτογενές δίκαιο της ΕΕ. Εκκινεί με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ για την Ευρωπαϊκή Ένωση (1992), με την οποία τέθηκαν οι βάσεις για μια υπερεθνική προσέγγιση στα ζητήματα κοινωνικής προστασίας. Με τη Συμφωνία για την Κοινωνική Πολιτική του Πρωτοκόλλου για την Κοινωνική Πολιτική, που προσαρτήθηκε στη Συνθήκη ³, εισήχθησαν για πρώτη φορά διατάξεις και ρήτρες για την καταπολέμηση του αποκλεισμού (άρθρο 2 παρ. 1) (Αμίτσης, 2014: 77).

Με την Ανακοίνωση της Επιτροπής το 1992, η φτώχεια και ο κοινωνικός αποκλεισμός αντιμετωπίστηκαν ως διαρθρωτικά και διαχρονικά προβλήματα των κρατών μελών, για την αντιμετώπιση των οποίων θα έπρεπε να δρομολογηθούν ολοκληρωμένες κοινοτικές δράσεις. Η Επιτροπή, αν και αναγνώρισε ότι οι πολιτικές για την καταπολέμησή τους δεν εμπίπτουν στις αρμοδιότητες της, τόνισε τις δυνατότητες που διαθέτει η ΕΕ, να ενδυναμώσει τις προσπάθειές τους και να εντοπίσει και να προωθήσει τις βέλτιστες πρακτικές (European Commission, 1992b: 5, 15, 23).

Με στόχο την διατήρηση και εξέλιξη του ευρωπαϊκού κοινωνικού μοντέλου και με γνώμονα την αντιμετώπιση των σύγχρονων προκλήσεων, εκδόθηκε το 1994 το Λευκό Βιβλίο για την Ευρωπαϊκή Κοινωνική Πολιτική, το οποίο στο κεφάλαιο VI Β αναφέρεται αποκλειστικά στην καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού. Στο Λευκό Βιβλίο εισάγεται η έννοια των ενεργητικών μέτρων προώθησης στην απασχόληση, σε αντιδιαστολή με τα παθητικά μέτρα διατήρησης του εισοδήματος και υπογραμμίζεται η ανάγκη για ένα νέο μίγμα οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής, η οποία δεν θα πρέπει απλά να επικεντρώνεται στην αγορά εργασίας αλλά να εντάσσει όλα τα άτομα στην οικονομία και στην κοινωνία (Επιτροπή, 1994).

Στην συνθήκη του Άμστερνταμ το 1997 (άρθρο 127) προβλέφθηκε ο συντονισμός των πολιτικών στο πεδίο της απασχόλησης στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής για την Απασχόληση (ΕΣΑ).⁴ Επιπλέον, η Συμφωνία για την Κοινωνική Πολιτική ενσωματώθηκε στο κύριο σώμα της Συνθήκης (άρθρα 136-150). Αν και η καταπολέμηση του αποκλεισμού δεν περιλήφθηκε μεταξύ των στόχων της ΕΕ,

³ Το Πρωτοκόλλο για την Κοινωνική Πολιτική που προσαρτήθηκε στη Συνθήκη του Μάαστριχτ, δεν είχε δεσμευτική ισχύ για το Ηνωμένο Βασίλειο.

⁴ Η ΕΣΑ/ διαδικασία του Λουξεμβούργου, συμπληρώθηκε από τις διαδικασίες του Κάρντιφ και της Κολωνίας. Στόχος της διαδικασίας του Κάρντιφ (1998) ήταν η πραγματοποίηση δομικών μεταρρυθμίσεων στα κράτη μέλη με σκοπό την δημιουργία μιας ανταγωνιστικής και ενιαίας αγοράς στον ευρωπαϊκό χώρο. Η διαδικασία της Κολωνίας (1999) στόχευε στην προώθηση του μακροοικονομικού διαλόγου για τον συντονισμό των οικονομικών και νομισματικών πολιτικών (Σακελαρόπουλος, 2004: 20).

εντοπίζονται διατάξεις, όπου η ένταξη αποτελεί αντικείμενο ρύθμισης.⁵ Περαιτέρω με την Ανακοίνωση του 1999, η Επιτροπή στόχευε στην καθιέρωση μιας ατζέντας για την εμπάθυνση της συνεργασίας στο πλαίσιο μιας ολοκληρωμένης πρότασης για τον εκσυγχρονισμό της κοινωνικής προστασίας. Μεταξύ των στόχων που έθεσε, εντάσσεται ρητά η καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού και η προώθηση της κοινωνικής ένταξης (European Commission, 1999c). Προς ευόδωση και εξειδίκευση των παραπάνω η Επιτροπή σε νέα Ανακοίνωση τον επόμενο χρόνο πρότεινε μια συνολική και συντονισμένη πολιτική προσέγγιση για την κοινωνική ένταξη και κάλεσε τα κράτη μέλη να ενισχύσουν την ενεργητική της πτυχή, καθώς και να ενσωματώσουν αυτόν το στόχο στις εθνικές οικονομικές και κοινωνικές πολιτικές (European Commission, 2000a).

Επόμενο και καθοριστικό στάδιο αποτέλεσε η Συνθήκη της Νίκαιας (2000), στην οποία ενσωματώνονται νέες ρήτρες και τροποποιούνται συγκεκριμένες διατάξεις. Πλέον εντάσσεται ρητά στις υποστηρικτικές και συμπληρωματικές αρμοδιότητες της ΕΕ η καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού (άρθρο 137 παρ. στοιχείο ι') πέραν της ένταξης των αποκλειόμενων από την αγορά εργασίας προσώπων (άρθρο 137 παρ. 1 στοιχείο η'), που ίσχυε μέχρι τότε (Αμίτσης, 2014: 85). Πολύ σημαντικός σταθμός για την κατοχύρωση δικαιωμάτων σε ευρωπαϊκό επίπεδο αποτέλεσε και ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ (Συμβούλιο της Νίκαιας, 2000).⁶ Στον ΧΘΔ (άρθρο 34 παρ. 3), κατοχυρώνεται το δικαίωμα της κοινωνικής αρωγής, προκειμένου να καταπολεμηθεί ο κοινωνικός αποκλεισμός και η φτώχεια, προς εξασφάλιση αξιοπρεπούς διαβίωσης για όλους. Εκτός από το γενικό δικαίωμα στην κοινωνική ένταξη, στον ΧΘΔ περιλαμβάνονται κι άλλα δικαιώματα τα οποία προωθούν και προστατεύουν την ομαλή ένταξη ή που αναφέρονται σε ευάλωτες ομάδες του πληθυσμού.⁷

⁵ Άρθρο 136 (πρώην άρθρο 117) για την εναρμόνιση των κοινωνικών συστημάτων και την καταπολέμηση του αποκλεισμού.

⁶ Ο ΧΘΔ διακηρύχθηκε επίσημα από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Νίκαιας στις 7 Δεκεμβρίου 2000. Με την έναρξη ισχύος της Συνθήκης της Λισαβόνας ο Χάρτης (όπως τροποποιήθηκε το Δεκέμβριο του 2007) έλαβε το ίδιο νομικό κύρος με τις συνθήκες και έγινε εξίσου δεσμευτικός.

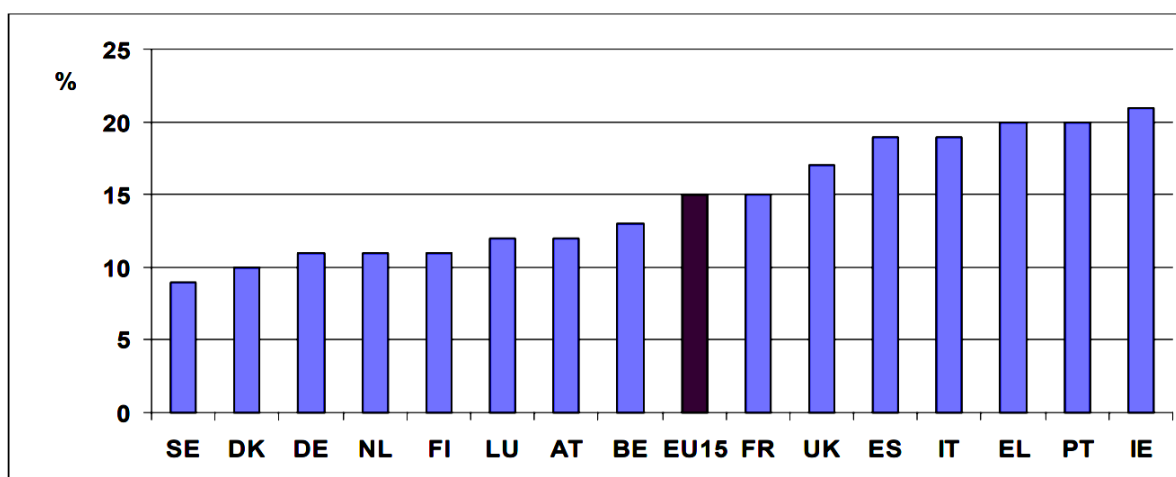
⁷ Το δικαίωμα εκπαίδευσης και επαγγελματικής και συνεχούς κατάρτισης (άρθρο 14), το δικαίωμα απασχόλησης (άρθρο 15 παρ. 1), τα δικαιώματα του παιδιού (άρθρο 24), τα δικαιώματα των ηλικιωμένων (άρθρο 25), τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρίες (άρθρο 26), το δικαίωμα της οικογένειας και η προστασία της μητρότητας (άρθρο 33).

Τέλος, με την Συνθήκη της Λισαβόνας το 2009, δεν διευρύνθηκαν οι αρμοδιότητες της ΕΕ στο πεδίο της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλειμού αλλά τυποποιήθηκε το διάσπαρτο πλέγμα των πολιτικών κοινωνικής συνοχής. Στο Άρθρο 3 παρ. 3 (πρώην άρθρο 2 ΣΕΕ) προβλέπεται ότι *«η Ένωση καταπολεμά τον κοινωνικό αποκλεισμό και τις διακρίσεις και προωθεί την κοινωνική δικαιοσύνη και προστασία, την ισότητα μεταξύ γυναικών και ανδρών, την αλληλεγγύη μεταξύ των γενεών και την προστασία των δικαιωμάτων του παιδιού»*. Πλέον η Ένωση αναφέρεται ξεκάθαρα στον κοινωνικό αποκλεισμό χωρίς να εστιάζει αποκλειστικά στην ένταξη των αποκλειόμενων από την αγορά εργασίας προσώπων, υιοθετώντας μια πιο ολιστική προσέγγιση (Αμίτσης, 2014: 87-88).

1.2. Από την Στρατηγική της Λισαβόνας στην Στρατηγική «Ευρώπη» 2020

1.2.1. Η Ανοικτή Μέθοδος Συντονισμού ως μέσο προαγωγής της κοινωνικής ένταξης

Το 2001 το 15% του πληθυσμού της ΕΕ βρισκόταν σε κίνδυνο φτώχειας και τα περισσότερα κράτη μέλη της ΕΕ, αν και με έντονες διακυμάνσεις μεταξύ τους, αντιμετώπιζαν παρόμοια ζητήματα φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού. Παράλληλα οι εθνικές πολιτικές ένταξης δεν μπορούσαν να διαχειριστούν τις συνέπειες των μεταβολών στην αγορά εργασίας, ιδιαίτερα για τις πιο ευάλωτες ομάδες.

Εικόνα 2: Ποσοστό κινδύνου φτώχειας για το 2001, Πηγή: Eurostat, 2004.

Ήδη από την προηγούμενη δεκαετία είχε αναδειχθεί το ζήτημα της διαφορετικότητας των μοντέλων κοινωνικής πρόνοιας των κρατών μελών (Esping-Andersen, 1990; Ferrera, 1999), με αποτέλεσμα η αντίληψη περί πλήρους εναρμόνισης των κοινωνικών συστημάτων να υποχωρήσει υπέρ μιας πιο ήπιας σύγκλισης. (Porte, 2001). Η ανεύρεση μιας πιο ευέλικτης μεθόδου, η οποία θα οδηγούσε σε σύγκλιση των αποτελεσμάτων, χωρίς να προϋποθέτει την σύγκλιση των διαφορετικών διαδικασιών, ήταν πλέον επιτακτική (Porte&Pochet, 2003: 8-10).

Οι συνθήκες του Άμστερνταμ (1997) και της Νίκαιας (2000) τόνισαν τον υποστηρικτικό και συμπληρωματικό ρόλο της ΕΕ σχετικά με την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού και αποτέλεσαν την νομική βάση για τις διαδικασίες συνεργασίας και συντονισμού. Με σκοπό την από κοινού αντιμετώπιση των προβλημάτων και τον συντονισμό των εθνικών πολιτικών κοινωνικής ένταξης, τα κράτη μέλη κατέφυγαν σε τέτοιες μορφές συνεργασίας, οι οποίες αν και δεν επέφεραν δεσμευτικότητα ως προς την εφαρμογή τους, δημιουργούσαν τις κατάλληλες συνθήκες για την αναζήτηση λύσεων και καλών πρακτικών σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

Με την υιοθέτηση της ΑΜΣ στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Λισαβόνας (23-24 Μαρτίου 2000), προωθήθηκε στο εξής ο συντονισμός των εθνικών πολιτικών κοινωνικής ένταξης, χωρίς τη χρήση νομικά δεσμευτικών μηχανισμών. Η ΑΜΣ δεν αποτέλεσε μια εξ ολοκλήρου νέα διαδικασία, αφού συντονισμός υφίστατο στο πεδίο των οικονομικών πολιτικών (ΟΝΕ, ΣΣΑ, ΓΠΟΠ), καθώς και στο πλαίσιο της ΕΣΑ, διαδικασίες που προσέφεραν τα απαραίτητα εργαλεία για την εξέλιξη και εδραίωσή της (Hatzopoulos, 2007: 311; Σακελλαρόπουλος, 2004: 60-64, 82). Πρόκειται για ένα ήπιο και ευέλικτο εργαλείο διαμόρφωσης πολιτικής που βασίζεται στην αυτονομία και ποικιλομορφία των εθνικών συστημάτων των κρατών μελών, τα οποία μέσω αυτής μπορούν να συγκλίνουν και να συντονίζονται τις εθνικές πολιτικές τους (Schaefer, 2004; Trubek&Trubek, 2005). Η χρησιμότητα της ΑΜΣ έγκειται στην επίλυση των αναφύμενων ζητημάτων μέσω της διαβούλευσης, της αμοιβαίας πληροφόρησης και της μάθησης, της υιοθέτησης καλών πρακτικών και της συνεχούς επανεξέτασης των εθνικών επιδόσεων. Ο ανοιχτός, συμμετοχικός και εθελοντικός της χαρακτήρας λαμβάνει σοβαρά υπόψη τις εθνικές διαφορές, γι' αυτό ενθαρρύνει τη διαδικασία σύγκλισης, χωρίς να θέτει αυστηρούς κανόνες και περιορισμούς (Σακελλαρόπουλος, 2004; 19, 38).⁸

Προκειμένου να ενισχυθεί η απασχόληση, η οικονομική μεταρρύθμιση και η κοινωνική συνοχή στο πλαίσιο μιας οικονομίας βασισμένης στη γνώση, στο Συμβούλιο της Λισαβόνας συμφωνήθηκε ένας νέος στρατηγικός στόχος για την Ένωση: *«Να γίνει η ΕΕ η ανταγωνιστικότερη και δυναμικότερη οικονομία της γνώσης ανά την υφήλιο, ικανή για βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη με περισσότερες και καλύτερες θέσεις εργασίας και με μεγαλύτερη κοινωνική συνοχή»*. Η κοινωνική ένταξη αποτέλεσε ουσιαστικό άξονα της γενικής στρατηγικής της ΕΕ για την επίτευξη του παραπάνω στόχου, η οποία στόχευε εκτός των άλλων, στον εκσυγχρονισμό του ευρωπαϊκού κοινωνικού μοντέλου, την επένδυση στον άνθρωπο και την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού, μέσω της εισαγωγής της ΑΜΣ σε όλα τα επίπεδα (Daly, 2006: 461-481).

⁸ Η ΑΜΣ περιλαμβάνει τα εξής :

- καθορισμό κατευθυντήριων γραμμών για την ΕΕ και χρονοδιαγραμμάτων για τη βραχυπρόθεσμη, μεσοπρόθεσμη και μακροπρόθεσμη επίτευξη των στόχων που αυτοί θέτουν
- καθορισμό ποσοτικών και ποιοτικών δεικτών, ως μέσο σύγκρισης των βέλτιστων πρακτικών
- μεταφορά των ευρωπαϊκών κατευθυντήριων γραμμών στις εθνικές και περιφερειακές πολιτικές με τον καθορισμό ειδικών στόχων και τη θέσπιση μέτρων, λαμβάνοντας υπόψη τις εθνικές και περιφερειακές ιδιομορφίες
- περιοδική παρακολούθηση, αξιολόγηση και επανεξέταση από ομοτίμους (peer reviews) (Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, 2000α, παρ. 37-38).

Με σκοπό να ασκηθεί έντονη επίδραση ως προς την εξάλειψη της φτώχειας και τη μελλοντική επάρκεια και βιωσιμότητα των συνταξιοδοτικών συστημάτων, εγκαθιδρύθηκαν δύο παράλληλες διαδικασίες, η ΑΜΣ για την κοινωνική ένταξη (Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την Κοινωνική Ένταξη- EU Social Inclusion Strategy) και η ΑΜΣ για τις επαρκείς και βιώσιμες συντάξεις, υπό τον γενικό τίτλο «Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την Κοινωνική Προστασία και την Κοινωνική Ένταξη». Στο εξής οι πολιτικές για την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού θα βασίζονταν στην ύπαρξη συμφωνημένων στόχων, την κατάρτιση βάσει αυτών των στόχων Εθνικών Σχεδίων Δράσης Κοινωνικής Ένταξης (ΕΣΔεν – National Action Plans on Social Inclusion)⁹ και στην αξιολόγηση τους μέσω των Κοινών Εκθέσεων της Επιτροπής (Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, 2000α, παρ. 5-7).¹⁰

Στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της Λισαβόνας, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο κάλεσε το Συμβούλιο και την Επιτροπή να προωθήσουν τον συνεχή διάλογο και την ανταλλαγή πληροφοριών και πρακτικών με σκοπό την κατανόηση του κοινωνικού αποκλεισμού, να περιλάβουν την ενσωμάτωση της διάστασης της κοινωνικής ένταξης στις κοινωνικές πολιτικές των κρατών μελών και να αναπτύξουν δράσεις προτεραιότητας για συγκεκριμένες ομάδες-στόχους σε συνεργασία με τα κράτη μέλη (Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, 2000α, παρ. 32-33). Στην συνέχεια, η Επιτροπή με μια Ανακοίνωση εξειδίκευσε τις κατευθυντήριες γραμμές που είχαν τεθεί και ζήτησε από τα κράτη μέλη να καταθέσουν μέχρι τον Ιούνιο του 2001 τα ΕΣΔεν, βάσει στόχων και προτεραιοτήτων που περιλαμβάνονταν στην Ανακοίνωση (Επιτροπή, 2001α).

Βάσει των ΕΣΔεν του 2001, η Επιτροπή δημοσίευσε την Πρώτη Κοινή Έκθεση για την Κοινωνική Ενσωμάτωση (2002). Τα ΕΣΔεν της πρώτης περιόδου (2001-2003) στηρίχθηκαν σε εθνικούς δείκτες, με αποτέλεσμα να αποτυπώνονται έντονα οι διαφορετικές προσεγγίσεις των κρατών μελών και η Επιτροπή να μην δύναται να προβεί σε συγκριτική αξιολόγηση. Η δυσλειτουργία αυτή ξεπεράστηκε το 2001 με την

⁹ Τα ΕΣΔεν αποτέλεσαν βασική συνιστώσα για την υλοποίηση της ΑΜΣ στο πεδίο της κοινωνικής ένταξης. Λόγω της συμπερίληψης όλων των δράσεων για την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού και την προώθηση της κοινωνικής ένταξης σε μία ενιαία στρατηγική, τα ΕΣΔεν κατάφεραν να γίνουν κείμενα αναφοράς για τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας των εθνικών πολιτικών.

¹⁰ Η Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την Κοινωνική Ένταξη υποστηρίχθηκε επίσης από ένα πενταετές κοινοτικό πρόγραμμα δράσης για την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού (2002-2006) με σκοπό την συνεργασία, την ανταλλαγή εμπειριών και βέλτιστων πρακτικών ανάμεσα στα κράτη μέλη και τη συμμετοχή όλων των φορέων που δραστηριοποιούνται στο πεδίο της καταπολέμησης της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού (τοπικές και περιφερειακές αρχές, ΜΚΟ κλπ) (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο της ΕΕ, 2002).

πρόταση της Επιτροπής Κοινωνικής Προστασίας κοινών δεικτών για τα κράτη μέλη και την υιοθέτησή τους από το Συμβούλιο του Λάακεν το ίδιο έτος. (Επιτροπή Κοινωνικής Προστασίας, 2002).¹¹ Οι δείκτες αυτοί θα χρησιμοποιούνται στο εξής στα ΕΣΔεν των κρατών μελών αλλά και στην Κοινή Έκθεση για την Κοινωνική Ενσωμάτωση.

Οι στόχοι για την καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού αναθεωρήθηκαν μερικώς στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κοπεγχάγης (2002). Οι αναθεωρημένοι κοινοί στόχοι για την κοινωνική ένταξη επισήμαιναν «τον υψηλό κίνδυνο φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού που αντιμετωπίζουν ορισμένοι άνδρες και γυναίκες ως αποτέλεσμα της μετανάστευσης» και ενθάρρυναν τα κράτη μέλη να αντιμετωπίσουν την κατάσταση των εθνικών μειονοτήτων και των μεταναστών στο πλαίσιο των ΕΣΔεν (Επιτροπή, 2004α). Τα ΕΣΔεν της δεύτερης περιόδου (2003-2005), συντάχθηκαν με βάση τους παραπάνω αναθεωρημένους στόχους και τους ευρωπαϊκούς δείκτες του Λάακεν. Στην Ανακοίνωση της Επιτροπής όπου συνοψίζονται τα αποτελέσματα της εξέτασης των ΕΣΔεν η Επιτροπή, λαμβάνοντας υπόψη την πολυμορφία των ΕΣΔεν, ζήτησε από τα κράτη μέλη να επιδείξουν ιδιαίτερη προσοχή στην κατάρτιση ενεργητικών μέτρων για την αγορά εργασίας, στην αύξηση της πρόσβασης σε ποιοτικές υπηρεσίες, στη πρόληψη της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου και στην αντιμετώπιση της παιδικής φτώχειας (Επιτροπή 2003α).

1.2.2. Ο εξορθολογισμός της Κοινωνικής ΑΜΣ : Το νέο πλαίσιο για την κοινωνική προστασία και ένταξη

Από την έναρξη της ΣτΛ μέχρι και την Αναθεώρησή της το 2005, η εφαρμογή της ΑΜΣ στον τομέα της κοινωνικής προστασίας αναπτύχθηκε μέσω τριών ανεξάρτητων μεθόδων για την κοινωνική ένταξη, τις συντάξεις και την υγειονομική φροντίδα (Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, 2005). Σε ανακοίνωση της η Επιτροπή το 2003 (Επιτροπή, 2003β) πρότεινε την υιοθέτηση μιας ενιαίας διαδικασίας ΑΜΣ για όλους τους τομείς της κοινωνικής προστασίας, με διττό στόχο. Από την μία πλευρά να

¹¹ Η Επιτροπή Κοινωνικής Προστασίας (Social Protection Committee - SPC) ιδρύθηκε με την Συνθήκη της Νίκαιας (άρθρου 144), ως συμβουλευτικό όργανο για την προώθηση της συνεργασίας στο πεδίο της κοινωνικής προστασίας. Βασικό έργο της Επιτροπής Κοινωνικής Προστασίας αποτέλεσε η παρακολούθηση της κοινωνικής κατάστασης και των πολιτικών κοινωνικής προστασίας στα κράτη μέλη και στην Κοινότητα, η προαγωγή της κοινωνικής ένταξης, η διευκόλυνση για την ανταλλαγή πληροφοριών, εμπειριών και πρακτικών και η κατάρτιση εκθέσεων, διατύπωσης γνώμης και ανάληψης άλλων δραστηριοτήτων στους τομείς της αρμοδιότητάς της (Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2000).

καταστεί η διαδικασία βιώσιμη και από την άλλη να υπάρχει αλληλεπίδραση με την ΣτΛ και καλύτερος συντονισμός της οικονομικής πολιτικής με την πολιτική απασχόλησης (Zeitlin, 2010: 5).

Λόγω αυτής της αλληλεπίδρασης, η Επιτροπή πρότεινε την ανάπτυξη ενιαίων στόχων κοινωνικής προστασίας, με σκοπό να εφαρμοστούν για μια περίοδο τριών ετών από το 2006 μέχρι το 2009, μετά από μια μεταβατική περίοδο κατά την οποία οι κατευθυντήριες γραμμές θα παρέμεναν αμετάβλητες, ώστε τα κράτη μέλη να επικεντρωθούν στην εφαρμογή των ΓΠΟΠ και της ΕΣΑ (Αμίτσης, 2014:124). Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο αποδέχτηκε τις προτάσεις της Επιτροπής για την κοινωνική προστασία και με νέα της Ανακοίνωση (European Commission, 2005a), το πλαίσιο της ΑΜΣ για την κοινωνική προστασία τυποποιήθηκε πλήρως, έχοντας λάβει υπόψη σε αυτή την φάση την Αναθεωρημένη ΣτΛ.¹² Προβλέπεται λοιπόν, η ενσωμάτωση σε μία ενιαία ΑΜΣ για την Κοινωνική Προστασία και την Κοινωνική Ένταξη, των κοινών στόχων για τους τρεις πυλώνες της ΑΜΣ, σε αντιδιαστολή με το σύστημα ξεχωριστών στόχων για κάθε τομέα, που ίσχυε μέχρι τότε:

Προώθηση της κοινωνικής συνοχής και των ίσων ευκαιριών για όλους, μέσω προσβάσιμων, οικονομικά βιώσιμων και αποτελεσματικών συστημάτων κοινωνικής προστασίας και πολιτικών κοινωνικής ένταξης.	Αλληλεπίδραση με τους στόχους της Δισαβόνας, όσον αφορά την οικονομική ανάπτυξη και την δημιουργία περισσότερων και καλύτερων θέσεων εργασίας	Ενίσχυση της διακυβέρνησης, της διαφάνειας και της συμμετοχής των ενδιαφερόμενων μερών στο σχεδιασμό, την εφαρμογή και την παρακολούθηση των πολιτικών κοινωνικής προστασίας και ένταξης
---	--	---

Πίνακας 1: Οι κοινοί στόχοι για τους τρεις πυλώνες της ΑΜΣ, Πηγή: European Commission, 2005a.

Αναφορικά με τον πυλώνα της κοινωνικής ένταξης, οι στόχοι και το περιεχόμενο τους τυποποιήθηκαν επίσης, εντάσσοντας πλέον στο εσωτερικό τους

¹² Σύμφωνα με τα Συμπεράσματα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου των Βρυξελλών, οι στόχοι της πλήρους απασχόλησης, της ποιότητας και παραγωγικότητας της εργασίας και της κοινωνικής συνοχής πρέπει να μετουσιωθούν σε σαφείς και μετρήσιμες προτεραιότητες που σχετίζονται με την προσέλκυση περισσότερων ανθρώπων στην αγορά εργασίας, στόχος που θα επιτευχθεί με επένδυση σε μια ενεργό πολιτική απασχόλησης, με επενδύσεις στο ανθρώπινο κεφάλαιο, με τον εκσυγχρονισμό της κοινωνικής προστασίας, την προώθηση μέτρων για τη συμφιλίωση επαγγελματικής και οικογενειακής ζωής (βελτίωση των δομών φροντίδας για τα παιδιά κλπ), της ισότητας των ευκαιριών, της κοινωνικής ενσωμάτωσης κλπ. (Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, 2005, παρ. 31-32)

ξεκάθαρα το μοντέλο της ενεργητικής ένταξης (Αμίτσης, 2014: 126-127). Συγκεκριμένα:

1. διασφάλιση της πρόσβασης όλων στους πόρους, τα δικαιώματα και τις υπηρεσίες που απαιτούνται για συμμετοχή στην κοινωνία, με την πρόληψη και την αντιμετώπιση του αποκλεισμού
2. εξασφάλιση ενεργού κοινωνικής ένταξης όλων, τόσο μέσω της προώθησης της συμμετοχής στην αγορά εργασίας όσο και μέσω της καταπολέμησης της φτώχειας και του αποκλεισμού
3. εξασφάλιση ότι οι πολιτικές κοινωνικής ένταξης είναι καλά συντονισμένες, καλύπτουν όλα τα επίπεδα διακυβέρνησης και όλους τους σχετικούς φορείς και ότι είναι ενσωματωμένες σε όλες τις σχετικές δημόσιες πολιτικές

Η παρακολούθηση και η εφαρμογή της ενιαίας ΑΜΣ περιελάμβανε μία Κοινή Έκθεση και Εθνικές Εκθέσεις Στρατηγικής για την Κοινωνική Προστασία και Κοινωνική Ένταξη, οι οποίες αντικατέστησαν τα ΕΣΔεν (και τις Εθνικές Εκθέσεις Στρατηγικής για τις Συντάξεις- ΕΕΣ) βάσει χρονοδιαγράμματος από το 2004 μέχρι το 2009. Για την ολοκλήρωση των εθνικών ετήσιων εκθέσεων χρησιμοποιήθηκε ένα σύστημα κοινών δεικτών που σχεδιάστηκε από την Επιτροπή Κοινωνικής Προστασίας, με σκοπό να πραγματοποιείται μια ολοκληρωμένη συγκριτική αξιολόγηση των στόχων μεταξύ των κρατών μελών (European Commission, 2010b).

1.2.3. Η μετάβαση από την κοινωνική στην ενεργητική ένταξη

Παρά τις καινοτόμες διαδικασίες διαμόρφωσης πολιτικών, την προσπάθεια ολοκληρωμένης προσέγγισης γύρω από τα ζητήματα της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού, την διαχρονική βούληση των ευρωπαϊκών αρχών για επανένταξη στην αγορά εργασίας των αποκλεισμένων από αυτήν και τα διάφορα συστήματα ελάχιστου εισοδήματος, το πρόβλημα στο εσωτερικό των κρατών μελών είχε λάβει μεγάλες διαστάσεις. Αν και ένα χαμηλό εισόδημα δεν σημαίνει απαραίτητα ότι ένα άτομο διατρέχει κίνδυνο φτώχειας, κατά πάσα πιθανότητα θα έχει περιορισμένη πρόσβαση σε αγαθά και υπηρεσίες, γεγονός όμως που αποτελεί προϋπόθεση για την πλήρη συμμετοχή του στην κοινωνία (Επιτροπή, 2006α). Έτσι, η συζήτηση στα πλαίσια της ΕΕ σχετιζόταν με τον τρόπο που θα μπορούσε τελικά να διασφαλιστεί η ενεργοποίηση των ατόμων που είναι σε θέση να εργαστούν αλλά και πως θα προστατευτούν όσοι αδυνατούν να βρίσκονται εντός αγοράς εργασίας. Το 2006 ήρθε στο προσκήνιο ένας

νέος όρος: η ενεργητική ένταξη των ανθρώπων που έχουν αποκοπεί περισσότερο από την αγορά εργασίας (Βουγιούκα, 2008: 49-50).

Για πρώτη φορά λοιπόν το 2006, η Επιτροπή πρότεινε μια ολιστική στρατηγική για την ενεργητική ένταξη. Σύμφωνα με την Επιτροπή, η ενεργητική ένταξη διαμορφώνει ένα «ενεργητικό κράτος πρόνοιας» με την παροχή εξατομικευμένων οδών προς την απασχόληση και εξασφαλίζει για εκείνους που δεν μπορούν να εργαστούν, τη δυνατότητα να ζήσουν αξιοπρεπώς και να συμβάλλουν όσο το δυνατόν περισσότερο στην κοινωνία. Παράλληλα εγκαινιάστηκε μια περίοδος δημόσιας διαβούλευσης για τις πιθανές κατευθύνσεις των ευρωπαϊκών δράσεων σχετικά με την ενεργητική ένταξη (Επιτροπή, 2006α).

Σε έκθεση της Επιτροπής το επόμενο έτος όπου συνοψίσθηκαν τα αποτελέσματα της δημόσιας διαβούλευσης που εγκαινιάστηκε με την Ανακοίνωση του 2006, εντοπίζονται οι διαφορετικές εθνικές προσεγγίσεις για την ενεργητική ένταξη. Γι' αυτό το 2007 η Επιτροπή σε νέα της Ανακοίνωση (Επιτροπή, 2007α) επεσήμανε για ακόμα μία φορά την ανάγκη να προωθηθεί μια ολοκληρωμένη διαδικασία παρεμβάσεων και στους τρεις άξονες της Στρατηγικής Ενεργητικής Ένταξης¹³ (Αμίτσης, 2014: 129; Βουγιούκα, 2008:52-53).

Για την ΕΕ, η κοινωνική ένταξη συμβαδίζει με τη συμμετοχή στην αγορά εργασίας. Τα μειονεκτούντα άτομα πρέπει να λάβουν υποστήριξη με επαρκείς πόρους και εξατομικευμένες υπηρεσίες απασχόλησης και κοινωνικής προστασίας, ώστε να βελτιωθεί η κοινωνική συμμετοχή τους και η απασχολησιμότητά τους. Παρόλα αυτά, η Επιτροπή αναγνωρίζει πλέον ρητά ότι η απασχόληση δεν μπορεί να αποτελεί εξ' ορισμού εγγύηση για την αποφυγή της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού, εφόσον ολοένα και περισσότεροι εργαζόμενοι διαβιούν σε συνθήκες κοινωνικού αποκλεισμού και κάτω από το όριο της φτώχειας. Περαιτέρω όσον αφορά τις κοινωνικές υπηρεσίες, η πρόσβαση σε αυτές θα πρέπει να αποτελεί θεμελιώδη προτεραιότητα των κρατών μελών, καθώς οι νέοι κοινωνικοί κίνδυνοι που συνδέονται με τη μετάβαση σε μια μεταβιομηχανική οικονομία της γνώσης, απαιτούν την εξατομίκευση των υπηρεσιών υψηλής ποιότητας (Επιτροπή, 2007α).

¹³ Προηγουμένως είχε πραγματοποιηθεί η επανεξέταση των ΕΣΔεν τόσο από την Επιτροπή Κοινωνικής Προστασίας, όσο από την 6η Διάσκεψη των ατόμων που πλήττονται ή απειλούνται με φτώχεια και το Συνέδριο για την ενεργητική ένταξη «Ενεργητική ένταξη: συστήματα ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος και ένταξη των ατόμων που είναι αποκλεισμένα από την αγορά εργασίας» (Συνέδριο της Επιτροπής 15 Ιουνίου 2007, Βρυξέλλες)

1.2.4. Η Θεμελίωση της Ενεργητικής Ένταξης

Με την ανωτέρω Ανακοίνωση (Επιτροπή, 2007α) αναπτερώθηκε το ενδιαφέρον των κρατών μελών για την ενσωμάτωση της ενεργητικής προσέγγισης στις εθνικές πολιτικές κοινωνικής προστασίας, γεγονός που οδήγησε τον επόμενο χρόνο στην έκδοση μίας Σύστασης (Επιτροπή, 2008α) και μίας Ανακοίνωσης (Επιτροπή, 2008β), οι οποίες αν και δεν επιφέρουν δεσμευτικότητα για τα κράτη μέλη, τυποποιούν το περιεχόμενο των πολιτικών ενεργητικής ένταξης.

Όπως αναφέρεται στο προοίμιο της Σύστασης, ο σεβασμός της ανθρώπινης αξιοπρέπειας αποτελεί θεμελιώδη αρχή της ΕΕ. Μεταξύ των στόχων της συγκαταλέγεται η καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού, των διακρίσεων, η προαγωγή της κοινωνικής δικαιοσύνης και της κοινωνικής προστασίας. Από το 1992, έτος που θεωρείται τομή λόγω της έκδοσης της σχετικής Σύστασης, διαμορφώθηκαν νέα μέσα πολιτικής όπως η Κοινωνική ΑΜΣ μεταξύ των στόχων της οποίας περιλαμβάνεται η ενεργητική/κοινωνική ένταξη ή η ΕΣΑ, στο πλαίσιο της οποίας επιδιώκεται συν τοις άλλοις η ενίσχυση της κοινωνικής ένταξης, η καταπολέμηση της φτώχειας, η πρόληψη του αποκλεισμού από την αγορά εργασίας και η υποστήριξη της ένταξης των μειονεκτούντων ατόμων στην απασχόληση (Καραμεσίνη, 2011:2, 9).

Προκειμένου να εκσυγχρονιστούν τα συστήματα κοινωνικής προστασίας, απαιτείται συνδυασμός των τριών πυλώνων. Γι' αυτό μέσω της Σύστασης, η Επιτροπή κάλεσε τα κράτη μέλη να χαράξουν και να εφαρμόσουν μια ολοκληρωμένη συνολική στρατηγική για την ενεργητική ένταξη, βάσει των ακόλουθων κατευθυντήριων γραμμών:

α) Επαρκής εισοδηματική στήριξη

Έγκειται στην αναγνώριση του βασικού δικαιώματος του ατόμου για επαρκείς πόρους, βάσει της αρχής της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Πρέπει να συνδυάζεται με την ενεργό διαθεσιμότητα για εργασία ή για επαγγελματική κατάρτιση, όσον αφορά τα άτομα η κατάσταση των οποίων το επιτρέπει. Στην περίπτωση των άλλων ατόμων, πρέπει να συνδυάζεται με πολιτικές που κρίνονται απαραίτητες για την οικονομική και κοινωνική τους ένταξη.

β) Αγορά εργασίας χωρίς αποκλεισμούς

Τα κράτη μέλη θα πρέπει να λάβουν ενεργητικά και προληπτικά μέτρα στην αγορά εργασίας για τα άτομα που έχουν τη δυνατότητα να εργαστούν, ούτως ώστε να εξασφαλιστεί ότι τους παρέχεται αποτελεσματική βοήθεια για να βρουν, να επιστρέψουν ή να παραμείνουν σε θέση εργασίας. Πρέπει να εφαρμόζονται πολιτικές εκπαίδευσης και κατάρτισης και συνεχής επανεξέταση των κινήτρων και αντικινήτρων που προκύπτουν από τα συστήματα παροχών, με παράλληλη εξασφάλιση κατάλληλων επιπέδων κοινωνικής προστασίας.

γ) Πρόσβαση σε ποιοτικές υπηρεσίες

Έγκειται στην λήψη κάθε πρόσφορου μέτρου, ούτως ώστε όλοι οι ενδιαφερόμενοι να μπορούν να λαμβάνουν κατάλληλη κοινωνική στήριξη μέσω της πρόσβασης σε ποιοτικές υπηρεσίες. Τα μέτρα που πρέπει να ληφθούν σχετίζονται τόσο με την παροχή υπηρεσιών κοινωνικής αρωγής (απασχόλησης και εκπαίδευσης, στεγαστικής βοήθειας και εργατικών κατοικιών, παιδικής μέριμνας, μακροχρόνιας περίθαλψης και υγειονομικής φροντίδας), όσο και με τις δυνατότητες φυσικής πρόσβασης και προσιτού κόστους.

Προκειμένου να σημειωθεί πρόοδος, οι τρεις πτυχές της ενεργητικής ένταξης πρέπει να είναι αλληλένδετες. Αν δεν υλοποιηθούν μέτρα ένταξης στην αγορά εργασίας, τα συστήματα ελάχιστου εισοδήματος μπορούν να παγιδεύσουν τους ανθρώπους στον κύκλο της φτώχειας και την μακροπρόθεσμη εξάρτησή τους από την πρόνοια. Αν δεν είναι επαρκής η στήριξη του εισοδήματος, υπάρχει ο κίνδυνος οι ενεργητικές πολιτικές να μην επιτύχουν τον στόχο της καταπολέμησης της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού. Αν δεν αντιμετωπισθούν τα αίτια που εμποδίζουν την πρόσβαση σε υπηρεσίες, τα άτομα παραμένουν αποκλεισμένα από τον κοινωνικό ιστό.

1.2.5. Αξιολογήσεις της Σύστασης του 2008 σχετικά με την ενεργητική ένταξη των ατόμων που είναι αποκλεισμένα από την αγορά εργασίας

Σύμφωνα με τα πορίσματα του Ευρωπαϊκού Δικτύου Εμπειρογνομώνων για την Κοινωνική Ένταξη (2013), που παρακολουθεί και αξιολογεί την εφαρμογή της

Σύστασης του 2008,¹⁴ η ανάπτυξη και εφαρμογή ολοκληρωμένων στρατηγικών για την ενεργό ένταξη ήταν αρκετά περιορισμένη. Συνήθως εντοπίζονται διάσπαρτα στοιχεία και από τους τρεις πυλώνες χωρίς όμως συνοχή μεταξύ τους, με αποτέλεσμα τα όποια οφέλη να εξανεμίζονται λόγω της περιορισμένης αλληλεπίδρασης μεταξύ των πυλώνων. Επιπλέον, κατά την περίοδο της οικονομικής και χρηματοπιστωτικής κρίσης σε πολλές χώρες η προσέγγιση της ενεργητικής ένταξης είχε μεταβληθεί. Δεδομένου ότι δόθηκε μεγαλύτερη έμφαση στη δημοσιονομική εξυγίανση και στα μέτρα λιτότητας, οι πόροι περιορίστηκαν, ενώ η εφαρμογή της Σύστασης εμφάνισε ανισοροπίες μεταξύ των τριών πυλώνων. (European Network of independent experts on social inclusion, 2013: 7-10).

Συνοπτικά τα σημαντικότερα εμπόδια για την εφαρμογή της Σύστασης έγκεινται σε:

- Περιορισμένο συντονισμό με τις τοπικές αρχές και κατανομή αρμοδιοτήτων μεταξύ των διαφόρων κυβερνητικών επιπέδων
- Περιορισμένη χρηματοδότηση
- Περιορισμένη πρόσβαση σε υπηρεσίες
- Απουσία διοικητικής ικανότητας ως προς τον συντονισμό των τριών πυλώνων (European Commission, 2017a: 4)

Ως αποτέλεσμα της πρώτης αυτής αξιολόγησης η Επιτροπή αναγνώρισε ότι πρέπει να δοθεί περισσότερη καθοδήγηση στα κράτη μέλη, ενώ το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο στο Ψήφισμά του το 2013 κάλεσε τα κράτη μέλη να εγκρίνουν ως προτεραιότητα τις αρχές της ενεργού ένταξης (European Commission, 2017a: 5). Παράλληλα ζητήθηκε από την Επιτροπή Κοινωνικής Προστασίας να αναπτύξει εξειδικευμένους δείκτες και το Συμβούλιο υιοθέτησε τον Ιούνιο του 2016 τα συμπεράσματα για την ολοκληρωμένη προσέγγιση της ενεργού ένταξης (Council Conclusions, 2016).

Με την δεύτερη αξιολόγηση του 2017 καταγράφηκαν για ακόμα μία φορά οι διαφορές μεταξύ των κρατών μελών ως προς την εφαρμογή της Σύστασης, λόγω καταρχάς διαφορετικών συνθηκών και εθνικών συστημάτων. Αποδεικνύεται όμως ότι η καλή διασύνδεση των τριών πυλώνων έχει καλύτερα αποτελέσματα ως προς την

¹⁴ Τα μέλη του Δικτύου κλήθηκαν να καταρτίσουν εκθέσεις χωρών σχετικά με την εφαρμογή της Σύστασης και η αξιολόγηση που πραγματοποιήσαν δημοσιεύθηκε ως μέρος του Πακέτου Κοινωνικών Επενδύσεων που εκδόθηκε στις 20 Φεβρουαρίου 2013. Στην Συνθετική Έκθεση του Δικτύου το 2013, αναλύεται ο βαθμός στον οποίο τα κράτη μέλη έχουν αναπτύξει ολοκληρωμένες στρατηγικές ενεργητικής ένταξης, αξιολογείται η αποτελεσματικότητα των κρατών μελών στην ανάπτυξη μέτρων σε καθένα από τους τρεις πυλώνες και εξετάζεται η χρηματοδότηση των μέτρων ενεργού ένταξης από τα κράτη μέλη και τα ΕΔΕΤ καθώς και ο τρόπος παρακολούθησης αυτών των μέτρων.

καταπολέμηση της φτώχειας και του αποκλεισμού (European Commission, 2017a: 10-13).

1.2.6. Άλλες πρωτοβουλίες και μέτρα μετά την Σύσταση του 2008 για την ενεργητική ένταξη

Οι πρωτοβουλίες της Επιτροπής για την ανανέωση των συστημάτων κοινωνικής προστασίας και την περαιτέρω καθοδήγηση των κρατών μελών για την εφαρμογή του μοντέλου της ενεργού ένταξης συνεχίστηκαν και μετά την έκδοση της Σύστασης του 2008. Με σκοπό να αντιμετωπιστούν οι αρνητικές συνέπειες της οικονομικής κρίσης στην αγορά εργασίας και στην κοινωνική προστασία, το 2009 σε μια νέα Ανακοίνωση (Επιτροπή, 2009α), επισημάνθηκε για ακόμα μία φορά ότι οι κοινές αρχές της ΕΕ για την ενεργητική ένταξη συνεισφέρουν στην ενίσχυση της απασχόλησης, την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού και τη στήριξη της κοινωνικής συνοχής. Υπογραμμίστηκε ότι ο αποτελεσματικότερος τρόπος καταπολέμησης του αποκλεισμού είναι η απασχόληση και η πρόσβαση στην εργασία. Ως προς τον ρόλο του ΕΚΤ, η Επιτροπή κάλεσε τα κράτη μέλη να διαθέσουν μεγαλύτερο μέρος των πόρων που τους αναλογούν για την βελτίωση της αποτελεσματικότητας των εθνικών συστημάτων απασχόλησης, προωθώντας δράσεις ενεργητικής ένταξης για μεγάλες ομάδες του πληθυσμού.

1.2.7. Οι Συστάσεις της Επιτροπής για τα παιδιά, τους νέους και τους μακροχρόνια άνεργους

Η ανάπτυξη αγοράς εργασίας χωρίς αποκλεισμούς και η διακοπή της διαγενεακής μετάδοσης της φτώχειας αναδεικνύονται ως οι βασικές προκλήσεις κοινωνικής ένταξης για όλα τα κράτη μέλη. Αναφορικά με την παιδική φτώχεια, οι δύο βασικές προκλήσεις αποτελούν η ελλιπής εισοδηματική στήριξη για οικογένειες και παιδιά και η σχολική διαρροή (Network of Independent Experts on Social Inclusion, 2014: 7) Τα παιδιά που μεγαλώνουν σε συνθήκες φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού έχουν λιγότερες πιθανότητες να τα πάνε καλά στο σχολείο, να είναι υγιή και να αξιοποιήσουν πλήρως τις δυνατότητές τους στη διάρκεια της ζωής τους. Η διακοπή του διαγενεακού κύκλου της φτώχειας αποτελεί σημαντική επένδυση για το μέλλον της Ευρώπης. Υπό αυτή τη λογική, ως μέρος του Πακέτου Κοινωνικών Επενδύσεων, η Σύσταση της Επιτροπής για την επένδυση στα παιδιά αναφέρεται κυρίως στην ανάγκη για υποστήριξη και συμμετοχή των γονέων στην αγορά εργασίας, παράλληλα με την

εισοδηματική ενίσχυση και την πρόσβαση σε ποιοτικές κοινωνικές υπηρεσίες. Η Επιτροπή κάλεσε τα κράτη μέλη να εφαρμόσουν πολιτικές για την αντιμετώπιση της παιδικής φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού, προωθώντας την ευημερία των παιδιών, μέσω πολυδιάστατων στρατηγικών (European Commission, 2013c).

Η επένδυση στο ανθρώπινο κεφάλαιο των νέων μπορεί να αποφέρει μακροπρόθεσμα οφέλη και να συμβάλλει στους στόχους της E2020. Λόγω της δραματικής αύξησης της ανεργίας των νέων στην ΕΕ, το Συμβούλιο εξέδωσε την Σύσταση για την Εγγύηση για τη Νεολαία, την οποία ακολούθησε η Πρωτοβουλία για την Απασχόληση των Νέων. Στην σύσταση υπογραμμίστηκε η ανάγκη για προληπτικές και ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης για τους νέους άνεργους, σε συνδυασμό με την επίτευξη καλύτερης συνεργασίας μεταξύ των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων και των υπηρεσιών απασχόλησης (Council, 2013).

Η μακροχρόνια ανεργία επηρεάζει με πολλαπλούς τρόπους τα άτομα, αυξάνει τον κίνδυνο κοινωνικού αποκλεισμού, φτώχειας και ανισότητας, επιβαρύνει το κόστος των κοινωνικών υπηρεσιών, οδηγεί σε απώλεια εισοδήματος, απαξίωση των δεξιοτήτων και προβλημάτων υγείας. Η σύσταση του Συμβουλίου για την ενσωμάτωση των μακροχρόνια ανέργων στην αγορά εργασίας πρότεινε ένα μοντέλο παρέμβασης που βασίζεται σε συμφωνίες ένταξης στην αγορά εργασίας, ώστε να προσφέρει εξατομικευμένη υποστήριξη, με ένα σημείο επαφής για καλύτερο συντονισμό των υπηρεσιών απασχόλησης και κοινωνικών υπηρεσιών και μεγαλύτερη συμμετοχή του εργοδότη (Council, 2016α).

1.3. Η ενσωμάτωση της διάστασης της ενεργού ένταξης στο πλαίσιο της Πολυεπίπεδης Διακυβέρνησης

1.3.1. Η Στρατηγική «Ευρώπη 2020»

Η ΣτΛ και η αναθεωρημένη εκδοχή της, δέχθηκαν έντονη κριτική για την αδύναμη κοινωνική διάσταση που εμπεριείχαν (Zeitlin, 2010: 2). Επιπλέον, αν και η ΑΜΣ στόχευε στην εγκαθίδρυση ενός πλαισίου ανταλλαγής καλών πρακτικών, τα περισσότερα κράτη μέλη χρησιμοποίησαν αυτή τη διαδικασία περισσότερο ως ένα forum αναφοράς των εξελίξεων παρά ως ένα εργαλείο διαμόρφωσης πολιτικής. Ο σχεδιασμός της E2020 ανανέωσε την αρχιτεκτονική της Αναθεωρημένης ΣτΛ, συμπεριλαμβανομένου την ενδυνάμωση της κοινωνικής της διάστασης

(Zeitlin&Vanhercke, 2014:19). Πέραν του γεγονότος ότι επανέφερε την καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού στο επίκεντρο της ευρωπαϊκής πολιτικής ατζέντας, θέσπισε για πρώτη φορά ποσοτικούς στόχους και κατευθυντήριες γραμμές για την καταπολέμηση τους (Φερώνας, 2013: 1).

Η Ε2020 θέτει τρεις αλληλοενισχυόμενες προτεραιότητες: Έξυπνη, διατηρήσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη. Οι πρωταρχικοί της στόχοι, που σχετίζονται με την κοινωνική ένταξη είναι:

1. 75% του πληθυσμού μεταξύ 20-64 ετών να έχει απασχόληση.
2. Το ποσοστό των ατόμων που εγκαταλείπουν πρόωρα την σχολική εκπαίδευση πρέπει να είναι μικρότερο από 10% και τουλάχιστον 40% των νέων πρέπει να έχουν πτυχίο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.
3. Ο αριθμός των ατόμων που κινδυνεύουν από φτώχεια πρέπει να μειωθεί κατά 20 εκατομμύρια.

Η Επιτροπή πρότεινε επτά εμβληματικές πρωτοβουλίες ¹⁵ που θα ενεργήσουν ως καταλύτες για την επίτευξη προόδου σε κάθε βασική προτεραιότητα, ενώ μεταξύ των ΘΣ που ορίστηκαν, συγκαταλέγεται και η προώθηση της κοινωνικής ένταξης και της καταπολέμησης της φτώχειας (ΘΣ 9).

Είναι προφανές, ότι η κοινωνική και ενεργός ένταξη μέσα στο νέο πλαίσιο της Ε2020 έχει ενισχυθεί, καθώς η καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού:

- αποτελεί τον Πρωταρχικό Στόχο 5: *«Ο αριθμός των ατόμων που κινδυνεύουν από φτώχεια πρέπει να μειωθεί κατά 20 εκατομμύρια»*
- αποτελεί τον Θεματικό στόχο 9: *«Προώθηση της κοινωνικής ένταξης και της καταπολέμησης της φτώχειας»*
- προωθείται μέσα από την εμβληματική πρωτοβουλία 7: *«Ευρωπαϊκή πλατφόρμα για την καταπολέμηση της φτώχειας»*

¹⁵«Ένωση καινοτομίας», «Νεολαία σε κίνηση», «Ψηφιακό θεματολόγιο για την Ευρώπη», «Μια Ευρώπη που χρησιμοποιεί αποτελεσματικά τους πόρους», «Μια βιομηχανική πολιτική για την εποχή της παγκοσμιοποίησης», «Ατζέντα για νέες δεξιότητες και θέσεις εργασίας», «Ευρωπαϊκή πλατφόρμα για την καταπολέμηση της φτώχειας».

1.3.2. Το Ευρωπαϊκό Εξάμηνο και η συμβολή του στο πεδίο της Κοινωνικής

Πολιτικής

Από την έναρξη της κρίσης εισήχθη μια σειρά αλλαγών όσον αφορά την αρχιτεκτονική της ΕΕ στην οικονομική και κοινωνική διακυβέρνηση. Στην καρδιά αυτών των αλλαγών βρίσκεται το Ευρωπαϊκό Εξάμηνο,¹⁶ το οποίο θεσπίστηκε το 2010 και αποτελεί μια διαδικασία συντονισμού, ώστε τα κράτη μέλη να ανταποκριθούν στις δεσμεύσεις τους ως προς τους στόχους της Ε2020.

Κατά το πρώτο ευρωπαϊκό εξάμηνο του 2011 κυριαρχούσαν οι στόχοι της δημοσιονομικής εξυγίανσης, χωρίς να δίνεται ιδιαίτερη έμφαση σε στόχους κοινωνικής συνοχής και ένταξης. Όμως η έναρξη της χρηματοπιστωτικής και οικονομικής κρίσης οδήγησε σε μια σημαντική αναθεώρηση και εξισσορόπηση μεταξύ των οικονομικών και κοινωνικών στόχων και στόχων για την απασχόληση. Έτσι οι στόχοι που είχαν τεθεί στην Ετήσια Επισκόπηση για την Ανάπτυξη (ΕΕΑ) του 2011, αντικαταστάθηκαν το επόμενο έτος από ένα πλέγμα προτεραιοτήτων με περισσότερο κοινωνικό προσανατολισμό.

Καθώς οι πολιτικές προτεραιότητες του Ευρωπαϊκού Εξαμήνου, όπως αυτές εκφράζονται μέσα από τις ΕΕΑ, αναπροσανατολίστηκαν προς μια πιο κοινωνική προσέγγιση από το 2012 κ. εξ., το ίδιο συνέβη και με τις Ειδικές Συστάσεις ανά χώρα (ΕΣΧ). Τα επόμενα χρόνια οι ΕΣΧ σχετίζονταν ολοένα και περισσότερο με ζητήματα ενεργού ένταξης, όπως η μείωση της παιδικής φτώχειας, η ένταξη μειονεκτούντων ομάδων όπως οι Ρομά, η εκπαίδευση και κατάρτιση, η ενεργοποίηση των ευάλωτων ομάδων μέσω των ενεργητικών πολιτικών απασχόλησης, η βελτίωση της πρόσβασης σε κοινωνικές υπηρεσίες κλπ (Zeitlin&Vanhercke, 2014: 31-33).

Πολύ σημαντικό ρόλο στην προώθηση των ζητημάτων ενεργού ένταξης έπαιξε η Επιτροπή Κοινωνικής Προστασίας, ιδιαίτερα με μια πρωτοβουλία της το 2011. Μέσω της αναζωογόνησης της κοινωνικής ΑΜΣ στο πλαίσιο της Ε2020, η ΕΚΠ στόχευε στην

¹⁶ Στα πλαίσια του Ευρωπαϊκού Εξαμήνου η Επιτροπή εγκρίνει την Ετήσια Επισκόπηση για την Ανάπτυξη (Annual Growth Survey- AGS), στην οποία καθορίζονται οι προτεραιότητες της ΕΕ για το επόμενο έτος στο πεδίο της ανάπτυξης και της απασχόλησης. Με βάση την ΕΕΑ το Εαρινό Συμβούλιο εκδίδει τις κατευθυντήριες γραμμές της ΕΕ και εξετάζει την πρόοδο των κρατών μελών ως προς την επίτευξη των στόχων της Ε2020, τις εμβληματικές πρωτοβουλίες και την συνολική μακροοικονομική κατάσταση. Στην συνέχεια τα κράτη μέλη υποβάλλουν τα Προγράμματα Σταθερότητας και τα Εθνικά Προγράμματα Μεταρρυθμίσεων, τα οποία αξιολογούνται από την Επιτροπή, η οποία και τους απευθύνει τις Ειδικές Συστάσεις ανά Χώρα (ΕΣΧ, Country Specific Recommendations- CSR) και εγκρίνονται από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (Zeitlin&Vanhercke, 2014: 11)

αναβάθμιση των κοινών στόχων, την ενίσχυση της διαδικασίας αμοιβαίας μάθησης, και την ενίσχυση της συμμετοχής των ενδιαφερομένων (SPC 2011a, 2011b). Τα κράτη μέλη έπρεπε να καταρτούν τακτικές κοινωνικές εκθέσεις με την συμμετοχή των φορέων της κοινωνίας των πολιτών και των τοπικών αρχών και να τις καταθέτουν μαζί με τα ΕΠΜ. Τα στοιχεία από τις εκθέσεις περιλαμβάνονται στην ετήσια έκθεση της ΕΚΠ, η οποία στην συνέχεια τροφοδοτεί την ΕΕΑ. Με αυτόν τον τρόπο επηρεάζεται ακόμα εντονότερα η κατεύθυνση της ΕΕ προς ένα πιο κοινωνικά πορσανατολισμένο μοντέλο (Zeitlin&Vanhercke, 2014:36).

1.3.3. Το Πακέτο Κοινωνικών Επενδύσεων

Το 2013 εγκαινιάστηκε από την Επιτροπή ένα πακέτο κοινωνικών επενδύσεων (SIP- Social Investment Package), με σκοπό να υποστηρίξει την υλοποίηση των στόχων της Ε2020 (Επιτροπή, 2013α). Οι κοινωνικές επενδύσεις αφορούν, μεταξύ άλλων, τις πολιτικές εκείνες που προετοιμάζουν τα άτομα και τις οικογένειες να αντεπεξέλθουν στους νέους κοινωνικούς κινδύνους που ενέχει η κοινωνία της γνώσης. Αυτό επιτυγχάνεται χάρη στην έμφαση στο ανθρώπινο δυναμικό από τα πρώτα χρόνια της παιδικής ηλικίας, αντί της προσπάθειας «διόρθωσης» των πληγμάτων που υφίστανται σε περιόδους οικονομικής ή πολιτικής κρίσης (ΕΟΚΕ, 2016). Στο πλαίσιο του SIP, η Επιτροπή κάλεσε τα κράτη μέλη να ενισχύσουν και τους τρεις πυλώνες της ενεργού ένταξης, να αναπτύξουν συνολικές στρατηγικές για την ένταξη των παιδιών και την αστεγία και να αξιοποιήσουν πλήρως τις δυνατότητες των ΕΔΕΤ για την προώθηση της κοινωνικής ένταξης (Network of Independent Experts on Social Inclusion, 2014: 11-12).

Το SIP βασίζεται στην αντίληψη ότι, οι κοινωνικές πολιτικές αποτελούν μια επενδυτική δραστηριότητα για επίτευξη έξυπνης, βιώσιμης και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξης. Μέσω της εστίασης στις κοινωνικές επενδύσεις εν μέσω κρίσης, αναδεικνύεται η σταθεροποιητική λειτουργία των κοινωνικών πολιτικών και επενδύσεων στην οικονομία. Η επιλογή για δαπάνες στον τομέα της κοινωνικής προστασίας με θετική επίδραση στο ΑΕΠ, υπογραμμίζει μια στροφή της ΕΕ προς πολιτικές ενίσχυσης της ζήτησης, σε αντίθεση με την κρατούσα πολιτική της. Η πρόληψη ενάντια στους μελλοντικούς κινδύνους μειώνει τη ανάγκη για αύξηση των κοινωνικών δαπανών στο μέλλον και ενέχει ισχυρή επενδυτική διάσταση με άμεσες

επιπτώσεις ως προς την κοινωνική ένταξη αλλά και μακροπρόθεσμα οφέλη στην ανάπτυξη της οικονομίας (Andor, 2013). Έτσι παραδείγματος χάριν, η φροντίδα των παιδιών και η προστασία τους από την φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό σε συνδυασμό με τις κατάλληλες εκπαιδευτικές πολιτικές, συνεισφέρει στην μελλοντική εργασιακή και κοινωνική ένταξη, με πολλαπλά οφέλη στην οικονομία.¹⁷

1.3.4. Ευρωπαϊκή Πλατφόρμα Καταπολέμησης της Φτώχειας

Σε γενικές γραμμές η κριτική που έχει δεχτεί η εφαρμογή της E2020 αφορά στην περιορισμένη αποτελεσματικότητά της στα κοινωνικά ζητήματα και συγκεκριμένα στην διάσταση της καταπολέμησης της φτώχειας. Παρα ταύτα, η ένταξη του στόχου 5 στο εσωτερικό της, έδωσε το περιθώριο ανοχτής κριτικής από υπερεθνικούς και μη κυβερνητικούς φορείς¹⁸, που ζητούσαν την ενδυνάμωση της διάστασης της καταπολέμησης της φτώχειας στην αρχιτεκτονική της ΕΕ. Η «Ευρωπαϊκή Πλατφόρμα Καταπολέμησης της Φτώχειας», η οποία αποτελεί μία από τις εμβληματικές πρωτοβουλίες, συνεισέφερε ως προς αυτό, καθώς διεύρυνε την διαβούλευση σε όλα τα επίπεδα και προώθησε συνέργειες μεταξύ των υποεθνικών και υπερεθνικών φορέων (Petmesidou, 2017:15).

Όπως αναλύεται στην Ανακοίνωση του 2010 για την Πλατφόρμα, η ενεργός ένταξη βρίσκεται ψηλά στις εθνικές ατζέντες, όμως οι πυλώνες της δεν έχουν αναπτυχθεί ισότιμα. Περαιτέρω, πολλοί άνθρωποι που βρίσκονται σε ανάγκη δεν έχουν πρόσβαση σε κοινωνικές υπηρεσίες, ενώ άλλοι βασίζονται αποκλειστικά στις κοινωνικές παροχές, οι οποίες συχνά δεν επαρκούν για να τους βγάλουν από την κατάσταση φτώχειας. Η Πλατφόρμα, ως ένα μέσο ήπιου γνωσιακού εξευρωπαϊσμού, μέσα από τις συζητήσεις και διαβουλεύσεις, στοχεύει στην διάχυση βέλτιστων πρακτικών και στην οριζόντια μεταφορά δημόσιων πολιτικών, ιδεών και πρακτικών για

¹⁷ Η ΕΟΚΕ στα πλαίσια της εφαρμογής του Πακέτου Κοινωνικών Επενδύσεων είχε ζητήσει από την Επιτροπή να το προωθήσει σε όλα τα στάδια του Ευρωπαϊκού Εξαμήνου. Εντόπισε όμως ότι, οι κοινωνικές επενδύσεις δεν εφαρμόζονταν από όλα τα κράτη μέλη και πρότεινε στο Συμβούλιο, αφού συγκεντρώσει όλες τις βέλτιστες πρακτικές καταπολέμησης της φτώχειας, να εξετάσει όλα τα επιτεύγματα που έχουν σημειωθεί σε ζητήματα κοινωνικών επενδύσεων καθώς και να ενθαρρύνει αυτές τις πρωτοβουλίες (ΕΟΚΕ, 2016).

¹⁸ Όπως η Διεύθυνση Απασχόλησης και Κοινωνικών Υποθέσεων της Επιτροπής, οι επιτροπές κοινωνικής προστασίας και απασχόλησης της ΕΕ, το Ευρωπαϊκό Δίκτυο Καταπολέμησης της Φτώχειας, η Κοινωνική Πλατφόρμα για τις ευρωπαϊκές ΜΚΟ κλπ.

την αντιμετώπιση αυτών των κοινών προβλημάτων (European Commission, 2010c: 6-7).

1.3.5. Ευρωπαϊκός Πυλώνας Κοινωνικών Δικαιωμάτων

Παρά την μερική ανάκαμψη των ευρωπαϊκών οικονομιών μετά την έναρξη της κρίσης, οι αρνητικές κοινωνικές συνέπειες δεν εξαλείφθηκαν (Επιτροπή, 2016α: 3). Η εμμονή της ΕΕ στην εφαρμογή των δημοσιονομικών κανόνων και η επικράτηση της λιτότητας, που παρακάμπτει την βούληση των πολιτών για ενίσχυση της κοινωνικής της διάστασης, κατέληξε σε αντιδράσεις και αμφισβήτηση ολόκληρου του ευρωπαϊκού οικοδομήματος.¹⁹ Υπό την πίεση των εξελίξεων και των αντιδράσεων όλων των εμπλεκόμενων, η Επιτροπή τον Μάρτιο του 2016 δημοσίευσε ένα σχέδιο για έναν «Ευρωπαϊκό Πυλώνα Κοινωνικών Δικαιωμάτων» και ξεκίνησε δημόσια διαβούλευση (European Commission - Press release, 2016).

Ο Πυλώνας διατυπώνει ορισμένες βασικές αρχές για την εύρυθμη και δίκαιη λειτουργία των αγορών εργασίας και των συστημάτων κοινωνικής πρόνοιας, ενώ βασίζεται και συμπληρώνει το ισχύον κοινωνικό κεκτημένο της ΕΕ (Επιτροπή, 2016α: 8). Εμπεριέχει δικαιώματα σε 20 τομείς πολιτικής στα ακόλουθα τρία κεφάλαια:

1. Ίσες ευκαιρίες και πρόσβαση στην αγορά εργασίας
2. Δίκαιοι όροι εργασίας
3. Κοινωνική Προστασία και ένταξη

Συγκεκριμένα, ως προς το τρίτο κεφάλαιο προβλέπονται τα εξής δικαιώματα:

- Φροντίδα και στήριξη των παιδιών
- Κοινωνική Προστασία
- Παροχές Ανεργίας
- Ελάχιστο Εισόδημα
- Εισόδημα ηλικιωμένων και συντάξεις

¹⁹ Ενδεικτικά, το 2013 δημιουργήθηκε ένας ευρύς συνασπισμός που συγκέντρωσε αρκετές μεγάλες ευρωπαϊκές ΜΚΟ και συνδικαλιστικές οργανώσεις υπό την αιγίδα της «Ευρωπαϊκής Συμμαχίας για ένα Δημοκρατικό, Κοινωνικό και Αειφόρο Ευρωπαϊκό Εξάμηνο», με σκοπό τη διεξαγωγή διαλόγου στο πλαίσιο της διαδικασίας του ευρωπαϊκού εξαμήνου με εθνικούς και διεθνείς παράγοντες για την ενδυνάμωση της κοινωνικής διάστασης. Η Συμμαχία διαπίστωσε μερική στροφή των ΕΕΑ προς την ενίσχυση της κοινωνικής διάστασης, ιδιαίτερα από το 2015 κ. εξ. (European Commission, 2015α). Ωστόσο, όπως υπογραμμίζει, «υπάρχει ακόμα πολύς δρόμος προς μια δημοκρατική, κοινωνική, βιώσιμη και χωρίς αποκλεισμούς Ευρώπη» (European Alliance, 2015:1). Αυτό υποστηρίζεται από το γεγονός ότι η αναφορά στις αυξανόμενες ανισότητες, τη φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό «συμπιέζεται στο στενό πλαίσιο της αγοράς εργασίας στο οποίο όλοι αναμένεται να προσαρμοστούν» όταν στην πραγματικότητα θα έπρεπε να συμβαίνει το αντίθετο (Petmesidou, 2017:16).

- Υγειονομική περίθαλψη
- Ένταξη ατόμων με αναπηρία
- Μακροχρόνια φροντίδα
- Στέγαση και βοήθεια για τους αστέγους
- Πρόσβαση σε βασικές υπηρεσίες

Σε συνδυασμό με άλλα δικαιώματα του πρώτου κεφαλαίου (ενεργός στήριξη της απασχόλησης, εκπαίδευση/κατάρτιση/δια βίου μάθηση, ισότητα των φύλων, ίσες ευκαιρίες), είναι προφανές ότι το μοντέλο της ενεργού ένταξης εισχωρεί και στον Ευρωπαϊκό Πυλώνα Κοινωνικών Δικαιωμάτων.

Ωστόσο, και αυτή η πρωτοβουλία δέχτηκε κριτική. Παρόλο που τα κοινωνικά δικαιώματα του Πυλώνα, εμπεριέχονται ήδη στο δίκαιο της ΕΕ, αυτό δεν εμπόδισε την ΕΕ να παραβιάζει κάποια από αυτά (Seikel, 2016). Εξάλλου η υλοποίησή τους αποτελεί ευθύνη των κρατών μελών, στα πλαίσια των αποκλειστικών τους αρμοδιοτήτων, περιορίζοντας την προστιθέμενη αξία του Πυλώνα ως προς την προαγωγή των κοινωνικών δικαιωμάτων σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Παρόλα αυτά, αν αυτή η πρωτοβουλία λειτουργήσει αποτελεσματικά, τότε πιθανόν να συνεισφέρει στην πρόκληση της καταπολέμησης της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού. Θετική κρίθηκε εξάλλου η συμπερίληψη δικαιωμάτων, όπως το δικαίωμα σε ελάχιστο εισόδημα που διασφαλίζει αξιοπρεπή διαβίωση και το δικαίωμα προστασίας των παιδιών από την φτώχεια. Το επόμενο βήμα θα είναι η υιοθέτηση ρητής δέσμευσης για την εφαρμογή κάποιων συστάσεων, όπως η σύσταση για την ενεργό ένταξη ή την παιδική φτώχεια (Απίστουλας&Νίκου, 2018: 111).²⁰

Καταλήγοντας, καθώς το πεδίο της κοινωνικής προστασίας αποτελεί συμπληρωματική αρμοδιότητα της ΕΕ, δεν εντοπίζονται τόσο στο πρωτογενές όσο και στο παράγωγο δίκαιο, δεσμευτικές ρυθμίσεις γενικής εφαρμογής ως προς τις εθνικές δράσεις καταπολέμησης της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού. Και ενώ η έννοια της κοινωνικής ένταξης εμφανίζεται για πρώτη φορά στα κείμενα της ΕΕ την δεκαετία του 1990, δεν εντοπίζεται καμία αναφορά στην «ενεργητική ένταξη» στο πρωτογενές δίκαιο από το 1957 μέχρι και σήμερα. Παρόλα αυτά στο πλαίσιο των ήπιων εργαλείων

²⁰ Σύμφωνα με τα Συμπεράσματα της κοινωνικής διάσκεψης κορυφής στο Γκέτεμποργκ ένα χρόνο μετά την διακήρυξη του Πυλώνα, η Επιτροπή είχε ήδη δρομολογήσει διάφορες πρωτοβουλίες για τη προαγωγή της ενεργού ένταξης και της θέσης σε εφαρμογή του Πυλώνα (European Commission, 2017b).

διαμόρφωσης πολιτικής, η σταδιακή μετατόπιση από τις κατεξοχήν πολιτικές ενίσχυσης της απασχόλησης στην κοινωνική και ενεργητική ένταξη, σηματοδοτεί μία νέα κατεύθυνση πολιτικής της ΕΕ, μέσω της οποίας περιχαρακώνεται η κοινωνική της διάσταση αλλά και προάγεται η οικονομική της ανάπτυξη με την συμμετοχή όσο το δυνατόν περισσότερων πολιτών στην αγορά εργασίας.

Κεφάλαιο 2: Η συμβολή των ΕΔΕΤ στην προαγωγή της ενεργού ένταξης. Η περίπτωση του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου

2.1. Η πρώτη περίοδος χρηματοδοτικών παρεμβάσεων, 1975-1999

Οι παρεμβάσεις των ΕΔΕΤ για την προώθηση του στόχου της κοινωνικής ένταξης εγκαινιάστηκαν τη δεκαετία του 1970, όταν η πετρελαϊκή και οικονομική κρίση επανέφερε στη δημόσια συζήτηση το ζήτημα της φτώχειας. Εξαρχής, πρωταρχικός στόχος τέθηκε η ανάπτυξη μιας ενιαίας μεθοδολογίας προσδιορισμού της φτώχειας στα κράτη μέλη με απώτερο σκοπό την ανάπτυξη των κατάλληλων κρατικών πολιτικών για την αντιμετώπιση της (Κωστάκης et al, 1995: 60-61).

Συγκεκριμένα, το 1972 συμφωνήθηκε να προωθηθεί στο εσωτερικό της Κοινότητας η έννοια της κοινωνικής διάστασης, μέσω της εγκαθίδρυσης ενός Ευρωπαϊκού Προγράμματος Κοινωνικής Δράσης. Την περίοδο από το 1975 έως το 1994 το ΕΚΤ χρηματοδότησε τρία πιλοτικά προγράμματα κατά της φτώχειας, για την ανάπτυξη και εφαρμογή νέων μεθόδων, την έρευνα και την ανταλλαγή βέλτιστων πρακτικών (Vanhercke, 2012: 5).

Στο Πρώτο Πρόγραμμα (Φτώχεια I, 1975-1981) ως κριτήριο προσδιορισμού της φτώχειας χρησιμοποιήθηκε το εισόδημα των ατόμων ή των νοικοκυριών. Ως πρόσωπα που πλήττονται από την φτώχεια ορίστηκαν τα άτομα ή οικογένειες των οποίων οι πόροι είναι τόσο περιορισμένοι, ώστε να αποκλείονται από τον ελάχιστο αποδεκτό τρόπο ζωής του κράτους μέλους στο οποίο διαβιούν.²¹ Στην Έκθεση της Επιτροπής για το πρόγραμμα, τονίστηκε πως το χαμηλό εισόδημα ως κριτήριο για τον ορισμό της φτώχειας αποτέλεσε αναμφισβήτητο σημείο σύγκλισης (Επιτροπή, 1982). Στο πλαίσιο του εκπονήθηκαν μελέτες, τοπικά πιλοτικά προγράμματα και εξειδικευμένες δράσεις περιφερειακής/τοπικής κλίμακας τα οποία συνέβαλαν στη σκιαγράφηση του φαινομένου σε ευρωπαϊκό επίπεδο (Βλαχάδη, 2009: 45; Marlier et al., 2006: 17-19).

Κατά το δεύτερο Πρόγραμμα για την καταπολέμηση της Φτώχειας (Φτώχεια II, 1985-1989), σκοπός ήταν η προώθηση και χρηματοδότηση διάφορων δράσεων και ερευνών, η διάδοση και ανταλλαγή γνώσης, ο συντονισμός και αξιολόγηση των δράσεων καταπολέμησης της φτώχειας καθώς και η μεταφορά καλών πρακτικών μεταξύ των κρατών μελών (Συμβούλιο, 1985: άρθρο 1). Επιπλέον διευρύνθηκε ο

²¹ Σύμφωνα με τον ορισμό του Συμβουλίου, πόροι αποτελούν τα αγαθά, το χρηματικό εισόδημα καθώς και οι υπηρεσίες του δημόσιου και ιδιωτικού τομέα (Council, 1975: άρθρο 1 παρ. 2).

κύκλος των προσώπων που ορίζονται ως «φτωχοί» και άρα μπορούν να επωφεληθούν του προγράμματος.²² (Βλαχάδη, 2009: 45).

Το πρόγραμμα Φτώχεια III (1989-1994) προώθησε προγράμματα επανένταξης στην απασχόληση, επαγγελματικής εκπαίδευσης, δημιουργίας απασχόλησης, τοπικής ανάπτυξης, στέγασης και υγείας, ενώ έδωσε ιδιαίτερη βάση στη συνεργασία με ΜΚΟ και άλλους φορείς (Commins, 1995: 148). Η διεύρυνση του ορισμού των φτωχών ατόμων συνεχίστηκε, καθώς πλέον εισάγεται και ο όρος «αποκλεισμός». Οι δράσεις δεν αφορούν πλέον μόνο τους φτωχούς, αλλά αναφέρονται και στην οικονομική και κοινωνική ένταξη όλων των κοινωνικών ομάδων που βρίσκονται σε κατάσταση κοινωνικού αποκλεισμού (Βλαχάδη, 2009: 46).

Μετά την λήξη των παραπάνω προγραμμάτων, η ΕΕ έλαβε επιπρόσθετα μέτρα. Στο πλαίσιο των διαρθρωτικών ταμείων, υλοποιήθηκαν ορισμένες πρωτοβουλίες (π.χ. Horizon), ενώ η Επιτροπή ενθάρρυνε τη εμπλοκή των δράσεων του προγράμματος Φτώχειας III σε άλλα κοινοτικά προγράμματα, ώστε να μεγιστοποιηθούν οι δυνατότητες συνέργειας (Commins, 1995:140).

2.2. Η Προγραμματική Περίοδος 2000-2006

Το ΕΚΤ για τη περίοδο 2000-2006 υποστήριξε κυρίως δράσεις που σχετίζονταν με υπηρεσίες διευκόλυνσης της εργασιακής ένταξης (Κανονισμός 1260/1999, άρθρο 3 παρ. 2) και σε συνδυασμό με δράσεις του πεδίου πολιτικής για τις ίσες ευκαιρίες, συνεισέφερε εμμέσως στη κοινωνική ένταξη (European Commission, 2010d: 44). Η χρηματοδοτική παρέμβαση προς τις εθνικές πολιτικές κοινωνικής ένταξης δεν αποτέλεσε ειδική θεματική προτεραιότητα των ΕΔΕΤ για τη συγκεκριμένη περίοδο, καθώς δεν εντάχθηκε ρητώς στο πεδίο εφαρμογής του Γενικού Κανονισμού 1260/1999. Όμως βάσει του Κανονισμού 1784/1999 για το ΕΚΤ, εντάχθηκαν στο πεδίο εφαρμογής του, διάφορα μέτρα που προσιδιάζουν στο μοντέλο της ενεργητικής ένταξης (Αμίτσης, 2014: 155). Συγκεκριμένα, το ΕΚΤ λειτούργησε συμπληρωματικά και υποστηρικτικά στις δραστηριότητες των κρατών μελών στο πλαίσιο των πολυετών εθνικών σχεδίων δράσης για την απασχόληση με σκοπό:

α) την ανάπτυξη και προώθηση ενεργών πολιτικών στην αγορά εργασίας

²²Πλέον ως φτωχά, δεν θεωρούνται μόνο τα άτομα που δεν έχουν το διαθέσιμο χρηματικό εισόδημα αλλά κι αυτά που δεν απολαμβάνουν «πολιτιστικούς και κοινωνικούς» πόρους, απαραίτητους για την κοινωνικής τους ενσωμάτωση. (Συμβούλιο, 1985: άρθρο 2).

β) την προώθηση της ισότητας ευκαιριών για όλους όσον αφορά την πρόσβαση στην αγορά εργασίας, με ιδιαίτερη έμφαση για εκείνους που απειλούνται με κοινωνικό αποκλεισμό.[...](Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο, 1999: άρθρο 2, παρ. 1)

Όλα τα κράτη μέλη αξιοποίησαν τμήματα του προϋπολογισμού των ΕΠ των στόχων του ΕΚΤ για την χρηματοδότηση δράσεων κοινωνικής ένταξης, φθάνοντας στα 24 δις (από τα οποία τα 12 δις αποτελούσαν κοινοτική χρηματοδότηση). Συνολικά χρηματοδοτήθηκαν 330 μέτρα σε 149 ΕΠ²³ (European Commission 2010a: 6).

Όσον αφορά την Κοινοτική Πρωτοβουλία EQUAL, πρόκειται για μια πρωτοβουλία στο πλαίσιο του ΕΚΤ,²⁴ που αποτέλεσε εργαλείο της ΕΣΑ για «περισσότερες και καλύτερες θέσεις εργασίας» και στόχευε στην πειραματική εφαρμογή και διάδοση νέων τρόπων καταπολέμησης των διακρίσεων στον τομέα της απασχόλησης (Επιτροπή, 2000α). Το ΕΚΤ μέσω της πρωτοβουλίας EQUAL, υποστήριξε και ενθάρρυνε τα κράτη μέλη να καταστήσουν τις πολιτικές τους πιο ενεργητικές, διαθέτοντας προϋπολογισμό ύψους 60 δισεκατομμυρίων € περίπου για την περίοδο 2000-2006, από τα οποία 9 δισεκατομμύρια διατέθηκαν για την κοινωνική ένταξη (Βλαχάδη, 2009: 104).

Στο πλαίσιο του Γ' ΚΠΣ, ειδικότερα στο ΕΠ «Υγεία-Πρόνοια» 2000-2006, μπορούν να εντοπιστούν δράσεις που προσιδιάζουν στο μοντέλο ενεργού ένταξης. Συγκεκριμένα στον ΑΠ 3 στα Μέτρα 3.1 και 3.2²⁵ περιλαμβάνονται δράσεις όπως υποστηρικτικές υπηρεσίες προς ευπαθείς ομάδες πληθυσμού (εκπαίδευση, κατάρτιση, απασχόληση) με εξατομικευμένη προσέγγιση, διευκόλυνση της πρόσβασης στην πληροφορία και στη χρήση υπηρεσιών επανένταξης, δημιουργία υποστηρικτικών δομών επανένταξης (π.χ. οικοτροφεία, ξενώνες, διαμερίσματα) καθώς και δομών ημερήσιας φροντίδας (π.χ. σπίτια ημέρας), ένταξη σε προγράμματα κατάρτισης-απασχόλησης των ατόμων που θα συμμετείχαν στο πρόγραμμα αποϊδρυματοποίησης, ανάπτυξη προγραμμάτων ψυχοκοινωνικής στήριξης και κοινωνικής συμμετοχής, καθώς

²³ Από αυτά, 151 παρεμβάσεις αφορούσαν στην υποστήριξη ευπαθών ομάδων, όπως κατάρτιση και καθοδήγηση για την ενσωμάτωσή τους στην αγορά εργασίας, 49 παρεμβάσεις βρισκόνταν στην κατεύθυνση της ενίσχυσης των εθνικών διοικήσεων και δομών και 130 αφορούσαν και τις δύο κατηγορίες.

²⁴ Είχαν προηγηθεί τα προγράμματα ADAPT και ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ που εφαρμόστηκαν κατά την περίοδο 1994-1999.

²⁵ Μέτρο 3.1: «Ενέργειες υποστήριξης ατόμων που απειλούνται ή πλήττονται με αποκλεισμό από την αγορά εργασίας στο πλαίσιο των δράσεων του Δικτύου κοινωνικών-υποστηρικτικών υπηρεσιών σε τοπικό επίπεδο» και Μέτρο 3.2: «Σταδιακή επανένταξη των ατόμων με ειδικές ανάγκες στην κοινωνικο-οικονομική ζωή και προώθηση στην αυτόνομη διαβίωση»,

και εναλλακτικών μορφών απασχόλησης των ατόμων που συνεχίζουν να περιθάλπονται (Υπουργείο Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, 2006).

2.3. Η Προγραμματική Περίοδος 2007-2013

Η ενεργός ένταξη δεν αποτελούσε ειδική προτεραιότητα για τους πόρους της ΕΕ κατά την περίοδο προγραμματισμού 2007-2013. Ωστόσο, το ευρύ φάσμα των συγχρηματοδοτούμενων δραστηριοτήτων του ΕΚΤ κάλυπτε πολλές περιοχές ενεργητικής ένταξης. Τα προγράμματα των κρατών μελών επικεντρώθηκαν κυρίως στην υποστήριξη υπηρεσιών ενεργοποίησης για όσους είναι πιο απομακρυσμένοι από την αγορά εργασίας. Επιπλέον, πολλά κράτη μέλη χρηματοδότησαν μέτρα για την κοινωνική ένταξη και την ανάπτυξη πιο προσιτών κοινωνικών υπηρεσιών για μειονεκτούντα άτομα. Συνολικά, 16,5 δισεκατομμύρια ευρώ από την ΕΕ και εθνική χρηματοδότηση - το 14% των συνολικών επενδύσεων του ΕΚΤ - διατέθηκαν στην κοινωνική ένταξη (European Commission, 2017a: 19).

Η Προγραμματική Περίοδος 2007-2013 διαφοροποιείται ξεκάθαρα από την προηγούμενη καθώς πλέον στον Γενικό Κανονισμό 1083/2006 περιλαμβάνονται ρήτρες υποστήριξης των εθνικών πολιτικών κοινωνικής ένταξης. Όπως αναφέρεται στο άρθρο 3 του Γενικού Κανονισμού, *«η δράση που αναλαμβάνεται στα πλαίσια των Ταμείων ενσωματώνει, σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο, τις προτεραιότητες της Κοινότητας υπέρ [...]της κοινωνικής ένταξης»*. Συγκεκριμένα για την υλοποίηση του παραπάνω σκοπού ορίστηκαν οι τρεις στόχοι «Σύγκλιση», «Περιφερειακή ανταγωνιστικότητα και απασχόληση» και «Ευρωπαϊκή εδαφική συνεργασία», για την επίτευξη των οποίων προβλέφθηκε η συμβολή των ΕΔΕΤ (Συμβούλιο, 2006: άρθρο 3 παρ. 2).

Αναφορικά με το ΕΚΤ, όπως προβλέπεται στο άρθρο 2 παρ. 1 και 2 του Κανονισμού 1081/2006, υποστήριζε τις πολιτικές των κρατών μελών που αποσκοπούσαν μεταξύ άλλων στην προώθηση της κοινωνικής ένταξης, περιλαμβανομένης της πρόσβασης των μειονεκτούντων ατόμων στην απασχόληση.²⁶

²⁶ Όσον αφορά το ΕΤΠΑ, σύμφωνα με το άρθρο 2 του Κανονισμού 1080/2006, *«συνεισφέρει στη χρηματοδότηση συνδρομής για την τόνωση της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής με τη μείωση των κυριότερων περιφερειακών ανισορροπιών μέσω της υποστήριξης της αναπτυξιακής και διαρθρωτικής προσαρμογής των περιφερειακών οικονομιών [...]»*. Για την προώθηση των τριών στόχων, το ΕΤΠΑ χρηματοδοτεί υποδομές, υπηρεσίες και άλλες δραστηριότητες που συνεισφέρουν στην κοινωνική ένταξη, όπως επενδύσεις στην εκπαίδευση (συμπεριλαμβανομένης της επαγγελματικής κατάρτισης), επενδύσεις στον τομέα της υγείας και στην κοινωνική υποδομή, επενδύσεις στην έρευνα και τεχνολογία, σε τοπικές αναπτυξιακές πρωτοβουλίες κλπ. (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο, 2006: άρθρο 4)

Οι στόχοι στους οποίους συνεισέφερε είναι οι «Σύγκλιση» και «Περιφερειακή ανταγωνιστικότητα και απασχόληση», όπως προβλέφθηκε από τον Γενικό Κανονισμό 1083/2006 και το άρθρο 3 του 1081/2006. Έτσι χρηματοδοτούσε υπηρεσίες και δράσεις σχετικά με τις ανωτέρω προτεραιότητες και στόχευε μεταξύ άλλων στην ενίσχυση της κοινωνικής ένταξης μειονεκτούντων ατόμων με σκοπό τη ενσωμάτωσή τους στην απασχόληση και καταπολέμηση των διακρίσεων κάθε μορφής στην αγορά εργασίας, όπως ατόμων που αντιμετωπίζουν κοινωνικό αποκλεισμό, ατόμων που εγκατέλειψαν νωρίς το σχολείο, μειονοτήτων, ατόμων με αναπηρίες και ατόμων που φροντίζουν εξαρτώμενα πρόσωπα, με μέτρα για την προώθηση των δυνατοτήτων απασχόλησης, μεταξύ άλλων στον τομέα της κοινωνικής οικονομίας, πρόσβαση στην επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση και συνοδευτικές δράσεις και σχετικές υπηρεσίες υποστήριξης, κοινοτικές υπηρεσίες και υπηρεσίες φροντίδας που βελτιώνουν τις ευκαιρίες απασχόλησης.

Για την περίοδο 2007-2013 περισσότερα από 75 δις € διατέθηκαν για την ανάπτυξη ενεργών πολιτικών στην αγορά εργασίας, καλύπτοντας πάνω από 50 εκατομμύρια άτομα. Τα 27 κράτη μέλη αξιοποίησαν την χρηματοδότηση των ΕΠ των στόχων του ΕΚΤ για 125 διακριτές δράσεις κοινωνικής ένταξης (32.5 δις €) European Commission, 2010a: 7; European Commission 2013 a: 7-8; European Commission, 2016: 5).

2.4. Η Προγραμματική Περίοδος 2014-2020

Βασική κατευθυντήρια γραμμή για τη τρέχουσα Προγραμματική Περίοδο αποτελεί η προώθηση των στόχων της στρατηγικής E2020 μέσω της χρήσης των κατάλληλων χρηματοδοτικών εργαλείων (Επιτροπή, 2012a:3), ενώ σημαντική ώθηση έλαβε η αποτελεσματική εφαρμογή της Σύστασης για την ενεργό ένταξη (2008). Περίπου το ένα τέταρτο της χρηματοδότησης από το ΕΚΤ (21,2 δις. ευρώ) κατευθύνθηκαν στον ΘΣ 9, ενώ η πρώτη επένδυτική προτεραιότητα που αφορά την ενεργό ένταξη (Κανονισμός 1304/2013, άρθρο 3, παρ. β) απορροφά το 15,5% του συνολικού προϋπολογισμού του ΕΚΤ ή 13,4 δις. ευρώ (European Commission, 2017a: 22)

Πλέον για την τρέχουσα προγραμματική περίοδο, υφίσταται ένα ενιαίο σύνολο κανόνων που καλύπτει τα πέντε ΕΔΕΤ της ΕΕ. Στόχοι τέθηκαν η σύνδεση με τη στρατηγική E2020, η βελτίωση του συντονισμού και η απλούστερη πρόσβαση στα

ΕΔΕΤ. Η καλύτερη συνεργασία και συντονισμός μεταξύ των ΕΔΕΤ επιτυγχάνεται μέσω του Κανονισμού Κοινών Διατάξεων για τα ΕΔΕΤ (ΚΚΔ, Κανονισμός (ΕΕ) 1303/2013), ο οποίος εισήγαγε κανόνες που ισχύουν και για τα πέντε ταμεία.²⁷ Η αναμόρφωση και οι μεταρρυθμίσεις της περιόδου 2014-2020 είχαν ως αποτέλεσμα τη θέσπιση δύο βασικών στόχων για την Πολιτική Συνοχής:

2007-2013	2014-2020
Σύγκλιση	Επενδύσεις στην ανάπτυξη και την απασχόληση
Περιφερειακή ανταγωνιστικότητα και απασχόληση	
Ευρωπαϊκή εδαφική συνεργασία	Ευρωπαϊκή εδαφική συνεργασία

Πίνακας 2: Οι δύο νέοι στόχοι της Πολιτικής Συνοχής, Πηγή: Επιτροπή, 2015α: 15

Βάσει του νέου νομικού πλαισίου:

- απαιτείται από τα Κράτη Μέλη η σύνταξη ενός κοινού εγγράφου για τα ΕΔΕΤ σε εθνικό επίπεδο, της σύμβασης εταιρικής σχέσης (ΣΕΕ)
- καθορίζεται ένα Κοινό Στρατηγικό Πλαίσιο για τα ΕΔΕΤ σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Το ΚΣΠ 2014-2020 στοχεύει στην στρατηγική κατεύθυνση κατά την κατάρτιση των ΣΕΕ και των Εθνικών Προγραμμάτων των κρατών μελών.
- Ο ΚΚΔ μετατρέπει τους στόχους της Ε2020 σε ένα σύνολο 11 Θεματικών Στόχων (άρθρο 9 του Κανονισμού ΚΚΔ) προσδιορίζοντας τομείς και περιοχές παρέμβασης και στήριξης της ΕΕ μέσω των ΕΔΕΤ.

²⁷Είναι σημαντικό να επισημανθεί ότι δεν εφαρμόζονται όλοι οι κανόνες που θεσπίστηκαν στο ΚΚΔ και στα πέντε ΕΔΕΤ. Επιπλέον, οι ειδικοί κανονισμοί των ταμείων καθορίζουν ειδικές διατάξεις για τα ΕΔΕΤ και ρυθμίζουν πρόσθετα ζητήματα που δεν καλύπτονται από τον ΚΚΔ.

Οι ειδικοί κανονισμοί των ταμείων είναι: ο κανονισμός ΕΤΠΑ (Αριθ. 1301/2013), ο κανονισμός ΕΚΤ (Αριθ. 1304/2013), ο κανονισμός του Ταμείου Συνοχής (Αριθ. 1300/2013), ο κανονισμός ΕΓΤΑΑ (Αριθ. 1305/2013), ο κανονισμός ΕΤΘΑ (Αριθ. 508/2014). Επιπρόσθετα αυτών, ο κανονισμός της Ευρωπαϊκής Εδαφικής Συνεργασίας (ΕΕΣ) [Αριθ. 1299/2013] εφαρμόζεται σε προγράμματα συνεργασίας που συγχρηματοδοτούνται από το ΕΤΠΑ.

ΣΤΟΧΟΙ «ΕΥΡΩΠΗ 2020»	ΘΕΜΑΤΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ
Εξυπνη ανάπτυξη	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ενίσχυση της έρευνας, της τεχνολογικής ανάπτυξης και της καινοτομίας. 2. Ενίσχυση της πρόσβασης σε ΤΠΕ και της χρήσης και ποιότητάς τους. 3. Ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας των ΜΜΕ, του γεωργικού τομέα (για το ΕΓΤΑΑ) και του τομέα αλιείας και υδατοκαλλιέργειας (για το ΕΤΘΑ).
Βιώσιμη ανάπτυξη	<ol style="list-style-type: none"> 1. Στήριξη της στροφής προς μια οικονομία με μειωμένη χρήση άνθρακα σε όλους τους τομείς. 2. Προώθηση της προσαρμογής στην κλιματική αλλαγή, πρόληψη και διαχείριση κινδύνων. 3. Διατήρηση και προστασία του περιβάλλοντος, καθώς και προώθηση της αποδοτικής χρήσης πόρων. 4. Προώθηση βιώσιμων μεταφορών και άρση προβλημάτων σε βασικές υποδομές δικτύων.
Ανάπτυξη χωρίς αποκλεισμούς	<ol style="list-style-type: none"> 1. Προώθηση της βιώσιμης και ποιοτικής απασχόλησης, και στήριξη της κινητικότητας των εργαζομένων. 2. Προώθηση της κοινωνικής ένταξης, καταπολέμηση της φτώχειας και όλων των διακρίσεων. 3. Επενδύσεις σε εκπαίδευση, κατάρτιση και επαγγελματική κατάρτιση για δεξιότητες και δια βίου μάθηση. 4. Ενίσχυση της θεσμικής επάρκειας δημόσιων αρχών και παραγόντων, καθώς και αποτελεσματική δημόσια διοίκηση.

Πίνακας 3: Οι 11 Θεματικοί Στόχοι, Πηγή: Επιτροπή, 2015α: 17

ΚΥΡΙΕΣ ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΜΕΤΑΞΥ 2007-2013 ΚΑΙ 2014-2020

2007-2013	2014-2020
<p>Η στρατηγική της Λισαβόνας</p> <p>Η πολιτική συνοχής συνδεόταν με τη στρατηγική της Λισαβόνας μέσω διάθεσης που απαιτούσε ένα μερίδιο των κονδυλίων της πολιτικής συνοχής (60-75 %) να διαπληθεί στους τομείς των επενδύσεων που σχετίζονται με τη στρατηγική της Λισαβόνας.</p>	<p>Η στρατηγική «Ευρώπη 2020»</p> <p>Όλες οι παρεμβάσεις των ΕΔΕΤ πρέπει να συμβάλλουν στην στρατηγική «Ευρώπη 2020», αλλά οι νέοι κανόνες σχετικά με τη θεματική συγκέντρωση καθορίζουν ένα ελάχιστο επίπεδο πόρων που θα πρέπει να διαπληθούν σε ορισμένους συγκεκριμένους τομείς παρέμβασης και μια ελάχιστη πίστωση για το ΕΚΤ.</p>
<p>Έμφαση σύνδεση μεταξύ της πολιτικής συνοχής και της στρατηγικής της Λισαβόνας μέσω εθνικών προγραμμάτων μεταρρυθμίσεων που αφορούν μόνο το προγραμματικό στάδιο.</p>	<p>Άμεσες και σαφείς συνδέσεις μεταξύ των ειδικών ανά χώρα συστάσεων και των Συμβάσεων εταιρικής σχέσης και των προγραμμάτων κατά τη διάρκεια του προγραμματισμού και της υλοποίησης.</p>
<p>Ξεχωριστή υποβολή εκθέσεων στρατηγικής για την πολιτική συνοχής, το ΕΓΤΑΑ και το Ευρωπαϊκό Ταμείο Θάλασσας και Αλιείας (ΕΤΘΑ) που συνδέεται με χαλαρούς δεσμούς με την υποβολή εκθέσεων για τη στρατηγική της Λισαβόνας, εκθέσεων για τη στρατηγική της Λισαβόνας.</p>	<p>Οι εκθέσεις πρόοδου του 2017 και 2019 θα καλύψουν όλα τα ΕΔΕΤ και είναι ενσωματωμένα στο Ευρωπαϊκό Εξάμηνο.</p>
<p>Κάθε Ταμείο είχε το δικό του θεματικό πεδίο, καθορισμένο από ένα σύνολο προτεραιοτήτων.</p>	<p>Εισάγεται μια δέσμη ΘΣ, κοινή για τα πέντε ΕΔΕΤ, σύμφωνα με το οποίο το πεδίο παρέμβασης κάθε Ταμείου μετατρέπεται σε συγκεκριμένες επενδυτικές προτεραιότητες (για την πολιτική συνοχής) ή σε προτεραιότητες της Ένωσης (για το ΕΓΤΑΑ και το ΕΤΘΑ).</p>

Πίνακας 4: Οι κύριες διαφορές μεταξύ 2007-2013 και 2014-2020, Πηγή: Επιτροπή, 2015α: 19

Σε αντίθεση με τις προηγούμενες περιόδους, η δυνατότητα χρηματοδότησης των εθνικών πολιτικών ένταξης από πόρους των ΕΔΕΤ που διατίθενται για την πλήρωση των προτεραιοτήτων των δύο νέων στόχων της Πολιτικής Συνοχής, τίθενται σε ένα

ξεκάθαρο πλαίσιο (Αμίτσης, 2014: 163). Όπως προβλέπεται στο άρθρο 9 του Κανονισμού 1303/2013, η προώθηση της κοινωνικής ένταξης και καταπολέμηση της φτώχειας και των διακρίσεων εντάσσεται ρητά μεταξύ των ΘΣ των ΕΔΕΤ (ΘΣ 9). Επιπλέον, προβλέπεται η επάρκεια των πόρων για δράσεις κοινωνικής ένταξης, καταπολέμησης της φτώχειας, ενίσχυσης των απόρων (άρθρο 92 παρ. 4) καθώς στήριξης των ΕΔΕΤ για βοήθεια σε απόρους (άρθρο 92 παρ. 7). Η προσέγγιση της ενεργού ένταξης εντοπίζεται και στο άρθρο 5.3, παρ. 4 του Παραρτήματος, όπου χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι «τα κράτη μέλη αντιμετωπίζουν, με κατάλληλο τρόπο, τις ανάγκες των μειονεκτουσών ομάδων προκειμένου να τους επιτραπεί να ενταχθούν καλύτερα στην αγορά εργασίας και, κατά συνέπεια, να διευκολυνθεί η πλήρης συμμετοχή τους στην κοινωνία» (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο, 2013γ).

Συγκεκριμένα όσον αφορά το ΕΚΤ, εφαρμόζεται ολόκληρος ο ΚΚΔ. Επιπλέον, ο Κανονισμός για το ΕΚΤ (1304/2013) καθορίζει ειδικές διατάξεις που αφορούν τις δραστηριότητες που μπορούν να στηριχθούν από το ΕΚΤ και παρέχει ένα κατάλογο κοινών δεικτών εκροών και αποτελεσμάτων, μεταξύ άλλων και για την Πρωτοβουλία για την Απασχόληση των Νέων (ΠΑΝ) (Επιτροπή, 2015α: 219), η οποία στοχεύει στην στήριξη της ένταξης στην αγορά εργασίας, νέων που βρίσκονται εκτός απασχόλησης, εκπαίδευσης ή κατάρτισης (NEETs), με επικέντρωση σε περιφέρειες με υψηλά ποσοστά ανεργίας των νέων (Επιτροπή, 2015α: 219). Επιπλέον, τουλάχιστον το 20% των συνολικών πόρων του ΕΚΤ στο κάθε κράτος μέλος διατίθεται στο ΘΣ 9 (Κανονισμός 1304/2013, άρθρο 4 παρ. 3). Καθίσταται σαφές ότι σε αυτή τη Προγραμματική Περίοδο δόθηκε ιδιαίτερη ώθηση στις πολιτικές ενεργού ένταξης, κυρίως μέσω του ΕΚΤ.²⁸

Στην αποστολή του ΕΚΤ (1304/2013, άρθρο 2) περιλαμβάνεται η καταπολέμηση της φτώχειας, η ενίσχυση της κοινωνικής ένταξης και η αποτροπή του κύκλου μειονεξίας, η προαγωγή της ισότητας των φύλων και η απαγόρευση των διακρίσεων. (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο, 2013β: Προοίμιο, σημείο 6).

²⁸Αναφορικά με την συνεισφορά του ΕΤΠΑ στην κοινωνική ένταξη: Στο Προοίμιο του Κανονισμού 1301/2013, (σημείο 15), αναφέρεται ότι «προκειμένου να **προωθηθεί η κοινωνική ένταξη** και να **καταπολεμηθεί η φτώχεια**, ιδίως μεταξύ των περιθωριοποιημένων κοινοτήτων, είναι ανάγκη να βελτιωθεί **η πρόσβαση σε κοινωνικές και πολιτιστικές υπηρεσίες** και υπηρεσίες αναψυχής, μέσω της παροχής υποδομών μικρής κλίμακας, λαμβάνοντας υπόψη τις ειδικές ανάγκες των ατόμων με αναπηρία και των ηλικιωμένων.»

Επενδυτικές Προτεραιότητες ΕΚΤ για τον ΘΣ 9	
1	Ενεργός ένταξη, με σκοπό, μεταξύ άλλων, την προώθηση της ισότητας των ευκαιριών, και της ενεργού συμμετοχής και της βελτίωσης της απασχολησιμότητας
2	Κοινωνικοοικονομική ενσωμάτωση περιθωριοποιημένων κοινοτήτων, όπως οι Ρομ
3	Καταπολέμηση κάθε μορφής διακρίσεων και προώθηση της ισότητας των ευκαιριών
4	Βελτίωση της πρόσβασης σε οικονομικά προσιτές, βιώσιμες και υψηλής ποιότητας υπηρεσίες, συμπεριλαμβανομένων της υγειονομικής περίθαλψης και των κοινωνικών υπηρεσιών γενικού συμφέροντος
5	Προαγωγή της κοινωνικής επιχειρηματικότητας και της επαγγελματικής ένταξης σε κοινωνικές επιχειρήσεις καθώς και την προώθηση της κοινωνικής οικονομίας και της οικονομίας της αλληλεγγύης προκειμένου να διευκολυνθεί η πρόσβαση στην απασχόληση
6	Στρατηγικές τοπικής ανάπτυξης με πρωτοβουλία τοπικών κοινοτήτων

Πίνακας 5: Οι Επενδυτικές Προτεραιότητες που υποστηρίζει το ΕΚΤ για τον ΘΣ

9, Πηγή: Κανονισμός 1304/2013, άρθρο 3

Τα ΕΔΕΤ, ιδίως το ΕΚΤ και το πρόγραμμα PROGRESS (2007-2013), το πρόγραμμα για την κοινωνική αλλαγή και την καινοτομία (πΚΑΚ) 2014-2020 και το Ταμείο για την Ευρωπαϊκή Βοήθεια προς τους Άπορους (TEBA) αποτέλεσαν σημαντικά μέσα για την υλοποίηση της στρατηγικής για τις κοινωνικές επενδύσεις από τα κράτη μέλη (Επιτροπή, 2013α: 20). Τέλος, εκτός από το ΕΚΤ και το ΕΤΠΑ πόρους στο πεδίο της κοινωνικής ένταξης διαθέτουν και το Ταμείο Ασύλου, Μετανάστευσης και Ένταξης, το Ευρωπαϊκό Ταμείο Στρατηγικών Επενδύσεων και το Ταμείο Ευρωπαϊκής Βοήθειας για τους Άπορους. (Επιτροπή, 2014α: 77; Sabato, 2015:16-17)

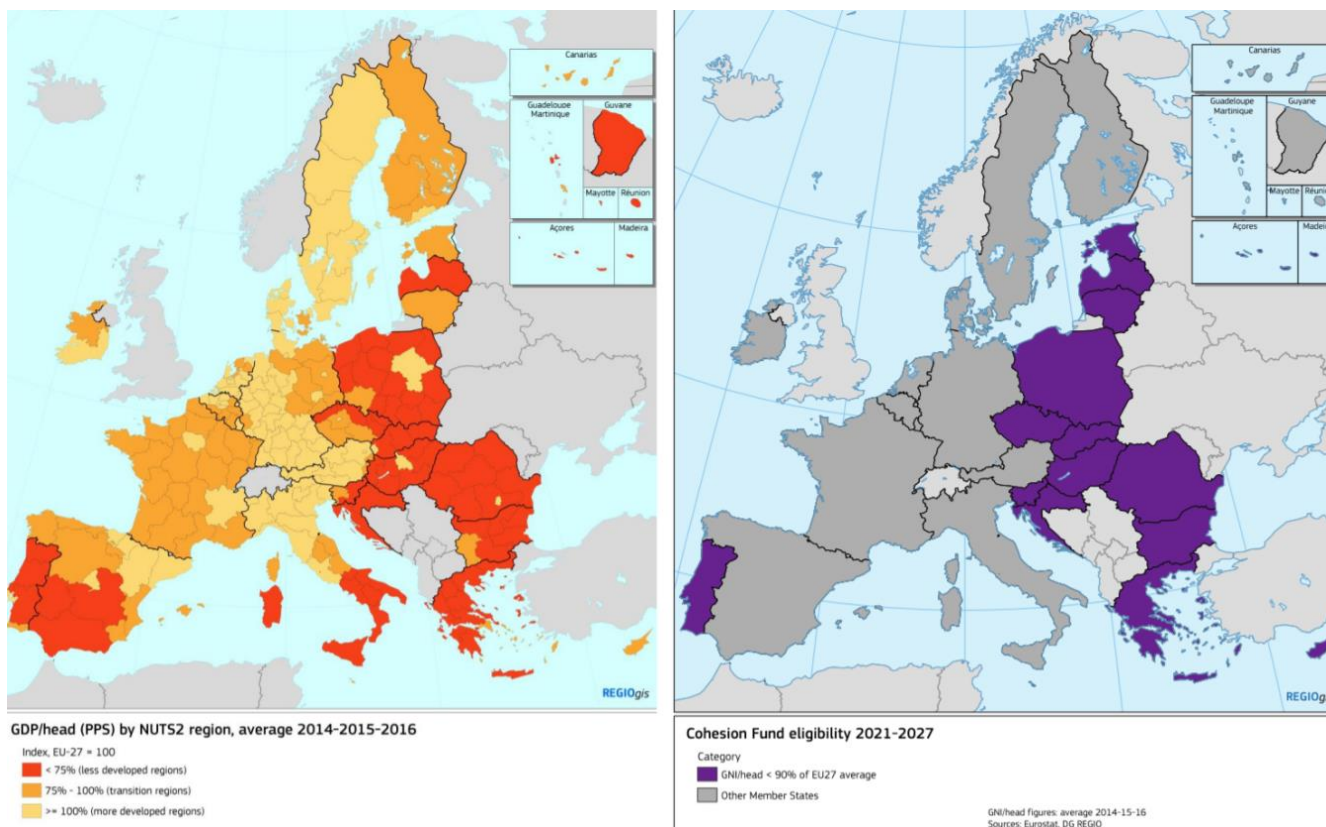
2.5. Η Επόμενη Προγραμματική Περίοδος, 2021-2027

Για την επόμενη προγραμματική περίοδο προβλέπονται αρκετές αλλαγές ως προς την Πολιτική Συνοχής και συγκεκριμένα το ΕΚΤ. Στο πλαίσιο της προετοιμασίας για το προσεχές πολυετές δημοσιονομικό πλαίσιο για το 2021-2027, η Επιτροπή δημοσίευσε στις 30 Μαΐου 2018 πρόταση κανονισμού για το ΕΚΤ, το οποίο θα μετονομαστεί σε ΕΚΤ Plus (ΕΚΤ +), λόγω της συμπερίληψης σε αυτό κι άλλων Ταμείων. Ο πρωταρχικός στόχος πολιτικής του νέου κανονισμού του ΕΚΤ+ είναι να συμβάλει σε μια πιο αποδοτική και ανθεκτική «κοινωνική Ευρώπη», στην εφαρμογή του

Ευρωπαϊκού Πυλώνα των Κοινωνικών Δικαιωμάτων, των στόχων της στρατηγικής E2020 και των στόχων για την αειφόρο ανάπτυξη. (European Commission, (2018: 2)

Στο ίδιο πνεύμα με το σημερινό ΕΚΤ 2014-2020, το ΕΚΤ+ θα αποτελέσει το κύριο χρηματοδοτικό μέσο της ΕΕ για τη βελτίωση της κινητικότητας των εργαζομένων και των ευκαιριών απασχόλησης, την ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής, τη βελτίωση της κοινωνικής δικαιοσύνης και την αύξηση της ανταγωνιστικότητας. Με ένα προϋπολογισμό ύψους 101,2 δισ. €, το ΕΚΤ+ θα συγχωνεύσει το υφιστάμενο ΕΚΤ, την Πρωτοβουλία Απασχόλησης Νέων (ΠΑΝ), το ΤΕΒΑ, το Πρόγραμμα Κοινωνικής Καινοτομίας (EaSI) και το Πρόγραμμα της ΕΕ για την Υγεία.

Βάσει του νέου Κανονισμού είναι πολύ πιθανό να αλλάξει και η θεματική συγκέντρωση των ΕΔΕΤ:

Εικόνα 3: Θεματική συγκέντρωση 2021-2027, Πηγή: Dijkstra, n.d.

Για την επόμενη προγραμματική περίοδο αναμένεται ότι η ενεργός ένταξη θα ενισχυθεί και θα αποτελέσει βασική συνιστώσα για την προώθηση της κοινωνικής συνοχής. Τα ΕΔΕΤ θα κληθούν να υποστηρίξουν στόχους και δράσεις «για μια πιο Κοινωνική Ευρώπη». Το ΕΚΤ+ θα επικεντρωθεί σε τρεις βασικούς τομείς (εκπαίδευση, απασχόληση, κοινωνική ένταξη), με 11 ειδικούς στόχους. Συγκεκριμένα ως προς την κοινωνική ένταξη οι ειδικοί στόχοι είναι:

- η ενεργός ένταξη
- η ενσωμάτωση μειονεκτούντων ομάδων όπως Ρομά
- η πρόσβαση σε ποιοτικές, βιώσιμες και οικονομικά προσιτές υπηρεσίες
- ο εκσυγχρονισμός των συστημάτων κοινωνικής προστασίας
- η προσβασιμότητα/αποτελεσματικότητα/ελαστικότητα των συστημάτων υγείας και μακροχρόνιας φροντίδας
- η κοινωνική ενσωμάτωση των ατόμων που βρίσκονται σε κίνδυνο φτώχειας συμπεριλαμβανομένων των παιδιών που διαβιούν σε συνθήκες υστέρησης
- αντιμετώπιση της υλικής υστέρησης (European Parliamentary Research Service, 2018: 1-5)

Επιπλέον, βάσει του προτεινόμενου Κανονισμού, τουλάχιστον το 25% (σε σχέση με το 20% στην τρέχουσα προγραμματική περίοδο) των εθνικών πόρων του ΕΚΤ+ θα διατεθεί για την προώθηση της κοινωνικής ένταξης και την αντιμετώπιση της φτώχειας. Επιπρόσθετα, τα κράτη μέλη θα πρέπει να διαθέσουν τουλάχιστον το 2% των πόρων του ΕΚΤ+ για μέτρα που απευθύνονται στους πιο άπορους (European Commission, (2018: 8).

Μέχρι στιγμής δεν έχει γίνει καμία κατανομή και εξειδίκευση των πόρων του ΕΚΤ+. Αν και ο προϋπολογισμός του πανευρωπαϊκά θα μειωθεί, υπάρχει πρόταση ειδικά για την Ελλάδα, λόγω της υψηλής απορρόφησης των πόρων του στην τρέχουσα προγραμματική περίοδο, ο συνολικός προϋπολογισμός από 4,3 δις € για την περίοδο 2014-2020, να ανέλθει σε 5,4 δις €. Επιπλέον, έχει ήδη συμφωνηθεί με την Επιτροπή η παράταση χρηματοδοτήσεων πολλών κοινωνικών δράσεων. Συγκεκριμένα θα λάβουν τριετή παράταση τα Κέντρα Κοινότητας, τα ΚΔΗΦ, οι δομές φιλοξενίας αστέγων και τα ΚΗΦΗ.²⁹ Τα μόνα που δεν προβλέπεται να λάβουν παράταση είναι τα Κοινωνικά Παντοπωλεία και τα Κοινωνικά Φαρμακεία, δεδομένου ότι με τα προγράμματα που υλοποιούνται τώρα (ΚΕΑ, ΤΕΒΑ και ελεύθερη πρόσβαση σε ιατροφαρμακευτική περίθαλψη) καλύπτονται οι αναγκαιότητες που υπήρχαν στο παρελθόν, για την συνέχιση των δράσεων αυτών.³⁰

²⁹ Τα ΚΗΦΗ θα μετονομαστούν σε ΟΦΗΛΗ και τα Κέντρα Κοινότητας θα επεκταθούν για να τα συμπεριλάβουν, σύμφωνα με τη Προϊστάμενη της Διεύθυνσης Κοινωνικής Συνοχής και Ένταξης, κ. Δ. Νίκου.

³⁰ Πληροφορίες σχετικά με την επόμενη Προγραμματική Περίοδο παραχώρησε η Προϊστάμενη της Επιτελικής Δομής ΕΣΠΑ, Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, Τομέας Κοινωνικής Αλληλεγγύης, κ. Εύη Κάιλα.

Κεφάλαιο 3: Οι υπερεθνικές επιρροές στο Εθνικό Σύστημα Κοινωνικής Αλληλεγγύης

3.1. Η επίδραση των Προγραμμάτων Οικονομικής και Δημοσιονομικής Προσαρμογής στην εγκαθίδρυση Εθνικής Στρατηγικής Κοινωνικής Ένταξης

Όταν η Ελλάδα εντάχθηκε στο πλαίσιο των Μηχανισμών Δημοσιονομικής Σταθερότητας το 2010, ήρθε αντιμέτωπη με την θεσμική και οργανωτική ανεπάρκεια του εθνικού συστήματος κοινωνικής πρόνοιας και ένταξης. Παράλληλα, η δημοσιονομική εξυγίανση που της επιβλήθηκε, άσκησε έντονο αντίκτυπο ως προς την περιστολή του κοινωνικού κράτους, γεγονός που οδήγησε στην αποκάλυψη ενός ακραίου φαινομένου φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού, που η χώρα ήταν αδύναμη να αντιμετωπίσει. Καθώς το κοινωνικό δίκτυ ασφαλείας ήταν διάτρητο, το σύστημα κοινωνικής ένταξης χρειαζόταν περισσότερο από ποτέ, αναμόρφωση και εκσυγχρονισμό (Αμίτσης, 2016: 98, Καψάλης et al., 2017; Ματσαγγάνης, 2013: 12).

Όπως αποτυπώνεται και στην Έκθεση του ΟΟΣΑ για την Ελλάδα το 2013, συγκριτικά με άλλες χώρες που εφάρμοσαν προγράμματα λιτότητας είχε το υψηλότερο ποσοστό φτώχειας πριν από τις περικοπές, ενώ τα μέτρα λιτότητας οδήγησαν περισσότερους ανθρώπους στη φτώχεια. Περαιτέρω, ο αντίκτυπος στην αντιμετώπιση της φτώχειας ήταν περιορισμένος, καθώς οι κοινωνικές μεταβιβάσεις (εκτός από τις συντάξεις) είχαν μειώσει το ποσοστό της φτώχειας μόνο κατά 4 ποσοστιαίες μονάδες. Ως προς την στόχευση των επιδομάτων, αυτή χαρακτηρίστηκε ελλιπής και η κάλυψη των φτωχότερων πολιτών, ανεπαρκής. Ως προς την εφαρμογή του μοντέλου της ενεργού ένταξης προτάθηκε η διασύνδεση των προνοιακών παροχών με την υποχρέωση ή τη διαθεσιμότητα προς εργασία καθώς και με ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης (ΟΟΣΑ, 2013: 23, 39-40).

Είναι γεγονός ότι η κοινωνική ένταξη δεν αποτέλεσε σημαντική προτεραιότητα πολιτικής για την Ελλάδα, ακόμα και πριν την ένταξη της χώρας στο Μηχανισμό Σταθερότητας. Αντιστοίχως, δεν αποτέλεσε ζήτημα υψηλής προτεραιότητας και για τους σχεδιαστές των Προγραμμάτων Οικονομικής Προσαρμογής (ΠΟΠ) (Σωτηρόπουλος, 2015: 28). Στο πρώτο ΠΟΠ τονίζεται κυρίως η ανάγκη αύξησης της αποτελεσματικότητας των κοινωνικών δαπανών, υπό την οπτική όμως της

δημοσιονομικής εξυγίανσης, συνδέοντας κατ' αυτόν τον τρόπο άμεσα το σύστημα κοινωνικής προστασίας με τις δημοσιονομικές επιδόσεις της χώρας.³¹

Παράλληλα με την εφαρμογή του πρώτου ΠΟΠ, η Ελλάδα κατέθεσε στην Επιτροπή το ΕΠΜ 2011-2014, με σκοπό να προωθηθούν και στο εσωτερικό της χώρας οι στόχοι της στρατηγικής E2020. Βασική στόχευση αποτέλεσε η δημιουργία μιας εθνικής στρατηγικής για την κοινωνική ένταξη, με εστίαση στη δημιουργία ενός κοινωνικού δικτύου ασφαλείας για τις ευπαθείς ομάδες και στον εξορθολογισμό των πολιτικών κοινωνικής προστασίας, ώστε να καταστούν επαρκείς, αποτελεσματικές και βιώσιμες. Στα πλαίσια της ευελιξίας που παρήχε το Συμβούλιο ως προς την επιλογή των δεικτών από τα κράτη μέλη, στο ΕΠΜ 2011-14 υιοθετήθηκαν τρεις στόχοι:

1. Μείωση του αριθμού των ατόμων που απειλούνται από τη φτώχεια ή/και τον κοινωνικό αποκλεισμό κατά 450.000 έως το 2020 (από το 28% το 2008 στο 24% το 2020)
2. Αντιμετώπιση της παιδικής φτώχειας, κυρίως τη μείωση του αριθμού των παιδιών και νέων (0-17) που απειλούνται από τη φτώχεια κατά 100.000 έως το 2020 (μείωση του ποσοστού των παιδιών (0-17) που απειλούνται από τη φτώχεια από το 23% το 2008 στο 18% το 2020)
3. Δημιουργία ενός «δικτύου κοινωνικής ασφάλειας» κατά του κοινωνικού αποκλεισμού, που περιλαμβάνει δυνατότητα πρόσβασης στους πολίτες σε βασικές υπηρεσίες, όπως η ιατρική περίθαλψη, η στέγαση και η εκπαίδευση (Ελληνική Δημοκρατία, 2011: 45).

Η αξιολόγηση του ΕΠΜ και του Προγράμματος Σταθερότητας το 2013 από την Επιτροπή, ανέδειξε για ακόμα μια φορά την αδυναμία του συστήματος κοινωνικής πρόνοιας για επαρκή κάλυψη των φτωχότερων, καθώς συγκριτικά με άλλες χώρες της ζώνης του ευρώ, η Ελλάδα είχε ένα περιορισμένο σύστημα κοινωνικών παροχών, με μικρή επίδραση στην μείωση της φτώχειας.³²

³¹ Το πρώτο ΠΟΠ που είχε καθαρά δημοσιονομικό χαρακτήρα, δεν παρεισέφρησε σε ζητήματα κοινωνικής προστασίας πέρα από την βασική πρόβλεψη για «εισαγωγή ενός εγγυημένου εισοδήματος βασισμένου σε εισοδηματικά κριτήρια για τους ηλικιωμένους (πάνω από το νομοθετημένο όριο ηλικίας συνταξιοδότησης), για την προστασία των πιο εύλωτων ομάδων, συμβατό με τη βιωσιμότητα των δημόσιων οικονομικών», το οποίο όμως δεν εφαρμόστηκε ποτέ (European Commission, 2010e).

³² Η Eurostat υπολόγισε το ποσοστό των ατόμων που κινδύνευαν από φτώχεια ή κοινωνικό αποκλεισμό πριν από τις κοινωνικές μεταβιβάσεις (εξαιρουμένων των συντάξεων) για το 2011 και ο μέσος όρος στη ζώνη του ευρώ ήταν ελαφρώς υψηλότερος απ' ό,τι στην Ελλάδα (25,4% και 24,8 αντίστοιχα). Ωστόσο, μετά τη συνεκτίμηση των κοινωνικών μεταβιβάσεων, το ποσοστό φτώχειας μειώνεται σε 16,9% στη ζώνη του ευρώ έναντι 21,4% στην Ελλάδα, αποτυπώνοντας τη μικρή επίδραση των κοινωνικών μεταβιβάσεων στη μείωση της φτώχειας (Επιτροπή, 2013β: 13-14).

Ως προς τις κοινωνικές ρήτρες που περιέχονται στο δεύτερο ΠΟΠ, είναι σαφώς πιο διεγερμένες, καθώς η εμβάθυνση της κρίσης, με έντονα αρνητικές συνέπειες ως προς τη κοινωνική συνοχή συνεχιζόταν. Συγκεκριμένα, προβλέφθηκε για πρώτη φορά σύστημα εισοδηματικής ενίσχυσης για όσους το έχουν πραγματικά ανάγκη. Περαιτέρω, η Ελλάδα υποχρεώθηκε να εκδώσει μια Πράσινη Βίβλο για την κοινωνική ένταξη, μέχρι το Σεπτέμβριο του 2013.³³

Πιο ουσιαστική ήταν η παρέμβαση του ΠΟΠ ως προς την δημιουργία ενός συστήματος στήριξης του εισοδήματος, με σκοπό να περιορίσει τη φτώχεια και την υποβάθμιση των δεξιοτήτων του ανθρώπινου κεφαλαίου. Στην εκ των υστέρων εκτίμηση των κοινωνικών επιπτώσεων για το τρίτο Μνημόνιο Συνεννόησης που εκπόνησαν οι υπηρεσίες της Επιτροπής, υπογραμμίστηκε για ακόμα μία φορά ότι η Ελλάδα αποτελούσε ένα από τα λίγα κράτη μέλη χωρίς σύστημα ΕΕΕ (European Commission, 2015b: 17-18).

Αναφορικά με την κοινωνική διάσταση του τρίτου ΠΟΠ, επισημάνθηκε πάλι ότι η Ελλάδα έπρεπε να βελτιώσει τον σχεδιασμό του συστήματος κοινωνικής πρόνοιας, έτσι ώστε να υπάρχει ένα γνήσιο δίκτυο κοινωνικής ασφάλειας, το οποίο θα διοχετεύει στοχοθετημένα τους πενιχρούς πόρους σε εκείνους που τους έχουν περισσότερο ανάγκη (Αιτιολογική Έκθεση, 2015). Παρόλη όμως την «ανθρωποκεντρική» προσέγγιση που την χαρακτηρίζει, η συγκεκριμένη ρήτρα του Μνημονίου υπόκειται σε αυστηρές δημοσιονομικές δεσμεύσεις, καθώς το δίκτυο κοινωνικής ασφάλειας περιορίζεται επιλεκτικά σε «*πενιχρούς πόρους σε εκείνους που το έχουν περισσότερο ανάγκη*» (Αμίτσης, 2016: 213). Τέλος, για την πρόσβαση των ανασφάλιστων πολιτών σε ασφάλιση υγείας, προβλέφθηκε η προετοιμασία ενός σχεδίου δράσης, με στόχο την επέκταση της κάλυψης του προγράμματος σε περισσότερους δικαιούχους και την συμπερίληψη περισσότερων υπηρεσιών περίθαλψης (Ελλάδα, 2013).³⁴

³³ Η Πράσινη Βίβλος για την Εθνική Στρατηγική Κοινωνικής Ένταξης, συντονίστηκε από την Διεύθυνση Κοινωνικής Προστασίας και Κοινωνικής Συνοχής του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Πρόνοιας. Η μελέτη ολοκληρώθηκε τον Ιούλιο του 2013 και τα πορίσματα της στηρίχθηκαν στην αναλυτική καταγραφή και αξιολόγηση των υφιστάμενων πολιτικών ένταξης, σε καλές πρακτικές άλλων κρατών μελών και τις κατευθυντήριες αρχές της ΕΕ στο πλαίσιο των κοινωνικών στόχων της Ε 2020. Παρόλα αυτά, δεν πραγματοποιήθηκε ποτέ δημόσια διαβούλευση της Πράσινης Βίβλου παρά τις σχετικές εξαγγελίες της Κυβέρνησης (Αμίτσης, 2016: 129).

³⁴ Με την ψήφιση του Ν. 4368/2016 και την έκδοση της Κ.Υ.Α. «Ρυθμίσεις για τη διασφάλιση της πρόσβασης των ανασφάλιστων στο Δημόσιο Σύστημα Υγείας» οι ανασφάλιστοι και οι ευάλωτες κοινωνικές ομάδες, έχουν το δικαίωμα της ελεύθερης πρόσβασης στις Δημόσιες Δομές Υγείας και δικαιούνται νοσηλευτικής και ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης (άρθρο 33) μόνο με την επίδειξη του ΑΜΚΑ.

3.2. Εθνική Στρατηγική Κοινωνικής Ένταξης: ένα ενιαίο πλαίσιο πολιτικών ένταξης των ευπαθών ομάδων

3.2.1. Η εισχώρηση της ενεργητικής διάστασης της ένταξης στο ελληνικό θεσμικό πλαίσιο.

Κατά τη προγραμματική περίοδο 2014-2020, η εκπόνηση των Εθνικών Στρατηγικών Κοινωνικής Ένταξης αποτελούσε εκ των προτέρων αιρεσιμότητα (ex-ante conditionality) για την εκταμίευση των πόρων από το ΕΚΤ. Συγκεκριμένα η αιρεσιμότητα αφορούσε στην *«ύπαρξη και εφαρμογή εθνικού στρατηγικού πλαισίου πολιτικής για τη μείωση της φτώχειας με στόχο την ενεργητική ένταξη των ατόμων που είναι αποκλεισμένα από την αγορά εργασίας, σύμφωνα με τις κατευθυντήριες γραμμές για την απασχόληση»*.

Η ΕΣΚΕ αναπτύσσεται σύμφωνα με τις αρχές του «ενεργητικού κοινωνικού κράτους», το οποίο προσανατολίζεται αφενός στην ολοκληρωμένη υποστήριξη των ευπαθών ομάδων του πληθυσμού, αφετέρου στη σύνδεση των δημόσιων κοινωνικών παρεμβάσεων με τις οικονομικές πολιτικές και τις πολιτικές προώθησης της απασχόλησης. Υποκείμενα των παρεμβάσεων του ενεργητικού κοινωνικού κράτους είναι κάθε άτομο που πληροί τις προϋποθέσεις ένταξης στο ρυθμιστικό πεδίο των προγραμμάτων κοινωνικής προστασίας, ανεξάρτητα από την ικανότητα του για άσκηση απασχόλησης. Επομένως, και άτομα που αδυνατούν αντικειμενικά να εργασθούν (παιδιά, ηλικιωμένοι, ανάπηροι, γυναίκες με εξαρτημένα μέλη) συνθέτουν ομάδες υψηλής προτεραιότητας, παρά το γεγονός ότι δεν υπάγονται στην κατηγορία του οικονομικά ενεργού πληθυσμού.³⁵

Με την υποβολή της ΕΣΚΕ στις αρμόδιες υπηρεσίες της Επιτροπής τον Δεκέμβριο του 2014, επιβεβαιώθηκε η πλήρωση της αιρεσιμότητας για την εκταμίευση των πόρων των ΕΔΕΤ. Κριτήριο ελέγχου ως προς την ΕΣΚΕ αποτέλεσε και η συμβατότητά της με το μοντέλο ενεργού ένταξης που αποτυπώνεται στη Σύσταση της

³⁵ Το 2013 ξεκίνησε η διαδικασία σχεδιασμού της ΕΣΚΕ για την δημιουργία ενός εθνικού στρατηγικού πλαισίου πολιτικής για τη μείωση της φτώχειας, με στόχο την ενεργητική ένταξη. Το σχέδιο του Εθνικού Στρατηγικού Πλαισίου τέθηκε σε δημόσια διαβούλευση τον Δεκέμβριο του 2014 και τα πορίσματα της διαβούλευσης ενσωματώθηκαν σε σημαντική έκταση στην ΕΣΚΕ. Υποβλήθηκε στην Επιτροπή το 2014 για να πληρωθεί η αιρεσιμότητα και η διαδικασία ολοκληρώθηκε τον Ιούνιο 2015. Παράλληλα, οι περιφέρειες εκπόνησαν τις Περιφερειακές Στρατηγικές για την Κοινωνική Ένταξη. Η Διεύθυνση Κοινωνικής Προστασίας και Κοινωνικής Συνοχής ήταν η αρμόδια υπηρεσία για τον έλεγχο της συμβατότητας των ΠεΣΚΕ με το Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο (Απίστουλας&Νίκου, 2018: 115).

Επιτροπής του 2008 (Αμίτσης, 2016: 202). Αυτή τη στιγμή έχει ολοκληρωθεί η επικαιροποίηση της ΕΣΚΕ από την Διεύθυνση Κοινωνικής Συνοχής και Ένταξης, με περισσότερο επιχειρησιακό παρά θεωρητικό προσανατολισμό και αναμένεται η έγκριση για την έκδοσή της. Επιπλέον, η Διεύθυνση έχει ολοκληρώσει τη διαμόρφωση των σχετικών δεικτών για την αξιολόγηση της υφιστάμενης ΕΣΚΕ.³⁶

Ως προς το Όραμα της ΕΣΚΕ, αυτό συνοψίζεται στο ακόλουθο τρίπτυχο:

Το Όραμα της ΕΣΚΕ		
Αμβλυνση των ανισοτήτων με έμφαση στην αποτελεσματική προστασία των πλέον ευάλωτων ομάδων του πληθυσμού	Εκσυγχρονισμός των δημόσιων πολιτικών ένταξης με έμφαση στον ενεργητικό χαρακτήρα των μέτρων και την αναπτυξιακή διάσταση των κοινωνικών δαπανών	Αναβάθμιση του πλαισίου συνεργασίας κράτους, κοινωνίας των πολιτών και αγοράς με έμφαση στην δημιουργία ισχυρών εταιρικών σχέσεων για την καταπολέμηση της φτώχειας και του αποκλεισμού.

Πίνακας 6: Το Όραμα της ΕΣΚΕ, Πηγή: Πηγή: Ελληνική Δημοκρατία, 2014:17

Η ΕΣΚΕ αντανακλά μία ολοκληρωμένη προσέγγιση ως προς τις διαφορετικές ανάγκες των ατόμων, σε διαφορετικές περιόδους της ζωής τους και ενσωματώνει τις βασικές παρεμβάσεις ενίσχυσης των ίσων ευκαιριών ανά φάση ζωής (προσχολική ηλικία, σχολική ηλικία, νεαρή ηλικία, ενήλικη φάση ζωής, γήρας). Εξυπηρετεί την προώθηση του υποδείγματος της ενεργητικής ένταξης των ευπαθών ομάδων και υπό το πρίσμα αυτό διαρθρώνεται σε τρεις Πυλώνες:

<p>Κοινωνικοπολιτικοί Πυλώνες της Εθνικής Στρατηγικής Κοινωνικής Ένταξης</p> <p>ΠΥΛΩΝΑΣ 1 «Καταπολέμηση της φτώχειας»</p> <p>ΠΥΛΩΝΑΣ 2 «Πρόσβαση σε υπηρεσίες»</p> <p>ΠΥΛΩΝΑΣ 3 «Αγορά εργασίας χωρίς αποκλεισμούς»</p>

Εικόνα 4: Οι 3 Πυλώνες της ΕΣΚΕ, Πηγή: Ελληνική Δημοκρατία, 2014: 42

³⁶ Πληροφορίες για την επικαιροποίηση και την αξιολόγηση της ΕΣΚΕ παραχώρησε η Προϊστάμενη της Διεύθυνσης Κοινωνικής Συνοχής και Κοινωνικής Ένταξης κ. Νίκου, στα πλαίσια συνάντησης για ζητήματα που άπτονται του Εθνικού Μηχανισμού.

Οι Επιχειρησιακοί Άξονες της ΕΣΚΕ είναι οι εξής:

1. Καταπολέμηση της ακραίας φτώχειας (Πυλώνας 1 / Πυλώνας 2)
2. Πρόληψη και καταπολέμηση του αποκλεισμού των παιδιών (Πυλώνας 1 / Πυλώνας 2)
3. Προώθηση της ένταξης των ευπαθών ομάδων (Πυλώνας 1 / Πυλώνας 2 / Πυλώνας 3)
4. Καλή διακυβέρνηση των πολιτικών ένταξης

Συγκεκριμένα ως προς Επιχειρησιακό Άξονα 4, οι παρεμβάσεις που περιλαμβάνονται στοχεύουν στην ενίσχυση του συστήματος διακυβέρνησης των πολιτικών ένταξης και στην διασφάλιση της αποτελεσματικής εφαρμογής της ΕΣΚΕ:

Προτεραιότητα	Μέτρο
4.1: Συντονισμός των πολιτικών ένταξης	4.1.1. Εθνικός Μηχανισμός για τον συντονισμό των πολιτικών ένταξης 4.1.2. Περιφερειακά Παρατηρητήρια Ένταξης 4.1.3. Παρατηρητήριο Φορέων Κοινωνικής Φροντίδας και Αλληλεγγύης
4.2: Ποιότητα των πολιτικών ένταξης	4.2.1. Χάρτης Ποιότητας Κοινωνικών Υπηρεσιών 4.2.2. Δίκτυα Κοινωνικής Καινοτομίας
4.3: Αποτελεσματική εφαρμογή των πολιτικών ένταξης	4.3.1. Ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού του δημόσιου τομέα 4.3.2. Ανάπτυξη του Κοινωνικού Πλουραλισμού 4.3.3. Ανάπτυξη της Βασικής και Εφαρμοσμένης Έρευνας στο πεδίο των πολιτικών ένταξης

Πίνακας 7: Αρχιτεκτονική του Άξονα 4 της Στρατηγικής. Πηγή: Ελληνική Δημοκρατία, 2014: 79

Όσον αφορά την χρηματοδότηση της ΕΣΚΕ εκτός από δημόσιους πόρους (άμεση και έμμεση φορολογία), εισάγονται κι άλλες πηγές χρηματοδότησης και κατοχυρώνονται νέοι μηχανισμοί συλλογικής αλληλεγγύης για τη χρηματοδότηση των προγραμμάτων ένταξης, ενθαρρύνοντας παράλληλα τους φορείς της Τοπικής Αυτοδιοίκησης Α' και Β' Βαθμού να αναπτύσσουν σταδιακά και τοπικές στρατηγικές κοινωνικών επενδύσεων μέσω αξιοποίησης πόρων Διεθνών Οργανισμών και ιδίως της ΕΕ.

Πυλώνας	Βασική πηγή χρηματοδότησης	Συμπληρωματικές πηγές χρηματοδότησης
1	Κρατικός Προϋπολογισμός	ΣΕΣ 2014-2020 / Προγράμματα ΕΕ
2	Κρατικός Προϋπολογισμός	ΣΕΣ 2014-2020 / Προγράμματα ΕΕ
3	Κρατικός Προϋπολογισμός	ΣΕΣ 2014-2020 / Ιδιωτικοί Πόροι

Πίνακας 8: Χρηματοδότησης των Πυλώνων της Στρατηγικής. Πηγή: Ελληνική Δημοκρατία, 2014: 91

3.2.2. Οι Περιφερειακές Στρατηγικές Κοινωνικής Ένταξης

Οι ΠεΣΚΕ αποτελούν ένα εργαλείο κοινωνικού σχεδιασμού και προγραμματισμού των πολιτικών καταπολέμησης της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού σε περιφερειακό επίπεδο και εκπονούνται από τις Περιφέρειες με βάση τις αρχές της ΕΣΚΕ και διεθνείς καλές πρακτικές. Κατά την εκπόνηση των ΠεΣΚΕ οι Περιφέρειες κλήθηκαν να προσαρμόσουν τους στόχους της ΕΣΚΕ σε περιφερειακό επίπεδο, να αναδείξουν τις ανάγκες και τις ιδιαιτερότητες της κάθε Περιφέρειας, να προωθήσουν πρωτοβουλίες περιφερειακής στόχευσης για την καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού, να αξιοποιήσουν τα διάφορα χρηματοδοτικά εργαλεία καθώς και ανθρώπινους/υλικούς πόρους με πρωτοβουλία των τοπικών κοινωνιών και να στοχεύσουν στον αποτελεσματικό προγραμματισμό των πόρων του ΘΣ 9 στο πλαίσιο των 13 ΠΕΠ του ΣΕΣ 2014-2020 (Αμίτσης, 2016: 192).

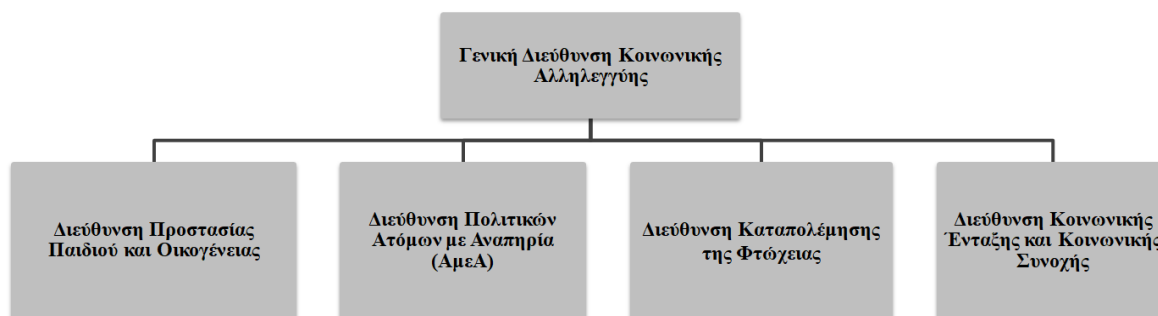
3.3. Ο Εθνικός Μηχανισμός Συντονισμού, Παρακολούθησης και Αξιολόγησης των Πολιτικών Κοινωνικής Ένταξης και Κοινωνικής Συνοχής

3.3.1. Προς μία νέα «ενεργητική» κοινωνική διοίκηση

Η ΕΕ είχε ήδη πραγματοποιήσει στροφή προς ένα «ενεργητικό κοινωνικό κράτος», το οποίο σε αντίθεση με το παλαιό «παθητικό», αποσκοπεί στην απομάκρυνση από το παροχικό πρότυπο διοίκησης χωρίς ενεργητική διάσταση και στην εγκαθίδρυση μιας κοινωνικής διοίκησης που στοχεύει μεν στην εισοδηματική στήριξη όσων το έχουν ανάγκη αλλά παράλληλα προάγει την ενεργοποίηση των ατόμων για την

εργασιακή και κοινωνική τους ένταξη. Για την εγκαθίδρυση ενός τέτοιου προτύπου κοινωνικής διοίκησης απαιτούνται νέες διοικητικές δομές που αντικατροπτίζουν στο εσωτερικό τους αυτή την ενεργητική προσέγγιση, διατηρώντας όμως παράλληλα τις βασικές τους παροχικές λειτουργίες.

Εκτός από τις διοικητικές αδυναμίες της κοινωνικής διοίκησης, οι μνημονιακές υποχρεώσεις της Ελλάδας και οι εκ των προτέρων αιρεσιμότητες για την εκκίνηση του προγράμματος του ΕΣΠΑ 2014-2020 στο πλαίσιο του ΕΚΤ, έπρεπε να εκπληρωθούν. Μεταξύ αυτών ήταν η κατάρτιση της ΕΣΚΕ καθώς και ένας ολοκληρωμένος Μηχανισμός για την παρακολούθησή της. Αυτό συνέβη με τον Ν. 4445/2016 και την ίδρυση της Διεύθυνσης Καταπολέμησης της Φτώχειας και της Διεύθυνσης Κοινωνικής Ένταξης και Συνοχής, ως δομές όπου αποτυπώνεται το νέο ενεργητικό κράτος. Οι δύο Διευθύνσεις λειτουργούν συμπληρωματικά με τις ήδη υπάρχουσες δομές, οι οποίες διατηρούν τον ρόλο της προνοιακής-παροχικής διοίκησης.

Εικόνα 5: Η δομή της Γενικής Διεύθυνσης Κοινωνικής Αλληλεγγύης

3.3.2. Το θεσμικό πλαίσιο και η αρχιτεκτονική του Εθνικού Μηχανισμού

Ως μέτρο Καλής Διακυβέρνησης των πολιτικών ένταξης (Επιχειρησιακός Άξονας 4 της ΕΣΚΕ) της προτεραιότητας για τον συντονισμό των πολιτικών κοινωνικής ένταξης (4.1) και με βασικό επιχειρησιακό στόχο την παρακολούθηση και εποπτεία της ΕΣΚΕ και την αξιολόγηση των μέτρων υλοποίησής της, θεσμοθετήθηκε ο ΕΜ με τον Ν. 4445/2016, ως ενιαίος οργανικός σχηματισμός, με αντικείμενο το σχεδιασμό, την ενημέρωση, το συντονισμό, την παρακολούθηση και την αξιολόγηση οριζόντιων συνεκτικών πολυτομεακών πολιτικών κοινωνικής ένταξης και κοινωνικής συνοχής.

Ο ΕΜ οργανώνεται σε δύο επίπεδα, κυβερνητικό και αυτοδιοικητικό, ενώ στην κορυφή του βρίσκεται το Κυβερνητικό Συμβούλιο Κοινωνικής Πολιτικής (ΚΥ.Σ.ΚΟΙ.Π.), ως συλλογικό κυβερνητικό όργανο, το οποίο λαμβάνει τις τελικές αποφάσεις για όλα τα θέματα που αφορούν στη χάραξη πολιτικών κοινωνικής ένταξης και κοινωνικής προστασίας, ενώ ως όργανα διαβούλευσης σε αυτοδιοικητικό επίπεδο λειτουργούν η Περιφερειακή και η Δημοτική Επιτροπή Διαβούλευσης .

ΚΥ.Σ.ΚΟΙ.Π	
Κυβερνητικό Επίπεδο	Αυτοδιοικητικό επίπεδο
<ul style="list-style-type: none"> • Δ/ση Κοιν. Ένταξης & Κοιν. Συνοχής • Δ/ση Καταπολέμηση Φτώχειας • Εποπτευόμενοι φορείς <ul style="list-style-type: none"> ΕΚΚΑ ΕΙΕΑΔ ΟΑΕΔ • Συναρμόδια Υπουργεία/υπηρεσίες • Εθν. Αρχή Συντονισμού, διαχειριστικές, επιτελικές • Εθνική Επιτροπή Κοινωνικής Προστασίας • Ενιαίο Γεωπληροφοριακό Σύστημα <ul style="list-style-type: none"> - 3 Υποσυστήματα <ul style="list-style-type: none"> - Μητρώο ωφελουμένων - Μητρώο κοιν. προγραμμάτων 	<ul style="list-style-type: none"> • Περιφέρειες: <ul style="list-style-type: none"> Δ/νσεις Κοινωνικής Μέριμνας Περιφερειακά Παρατηρητήρια • Δήμοι: <ul style="list-style-type: none"> Κοινωνικές υπηρεσίες δήμων Κέντρα Κοινότητας • Περιφερειακή Επιτροπή Διαβούλευσης • Δημοτική Επιτροπή Διαβούλευσης

Πίνακας 9: Ο Εθνικός Μηχανισμός Παρακολούθησης Συντονισμού και Αξιολόγησης, Πηγή: Νίκου, 2018

3.3.3. Τα Περιφερειακά Παρατηρητήρια Κοινωνικής Ένταξης

Στην έδρα κάθε Περιφέρειας συνιστάται Περιφερειακό Παρατηρητήριο Κοινωνικής Ένταξης. Τα Παρατηρητήρια αποτελούν βασικό πυλώνα της κοινωνικής ένταξης σε αυτοδιοικητικό επίπεδο. Η λειτουργία τους αποσκοπεί στην αποτελεσματική παρακολούθηση και το συντονισμό των στόχων, οι οποίοι εξειδικεύονται στο πλαίσιο της Πε.Σ.Κ.Ε., στην ανάδειξη τοπικών αναγκών σε θέματα πολιτικών κοινωνικής προστασίας, πρόνοιας και αλληλεγγύης, στη διαβίβαση στοιχείων και πληροφοριών στο ΕΓΠΣ του ΕΜ και στην αποτύπωση και χαρτογράφηση των χωρικών διαστάσεων της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού.

3.3.4. Τα Κέντρα Κοινότητας

Βασικός Πυλώνας του ΕΜ σε τοπικό επίπεδο είναι τα Κέντρα Κοινότητας³⁷, τα οποία αποτελούν συμπληρωματικές δομές των κοινωνικών υπηρεσιών των αντίστοιχων ΟΤΑ Α΄ βαθμού, εποπτεύονται από αυτές, συμβάλλουν στο έργο τους και αποτελούν χώρο πρώτης υποδοχής. Τα ΚΚ ενσωματώνουν τα Γραφεία Διαμεσολάβησης του Δικτύου Δομών για την αντιμετώπιση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού, καθώς και τις λειτουργίες εξειδικευμένων κέντρων για ευάλωτες ομάδες του πληθυσμού (Αιτιολογική Έκθεση, 2016).³⁸

Στον ακόλουθο πίνακα αποτυπώνονται τα ΚΚ που λειτουργούν ανά Περιφέρεια, ο συνολικός αριθμός όσων έχουν ενταχθεί και πρόκειται να λειτουργήσουν καθώς και όσων λειτουργούν ήδη:

Τα Κέντρα Κοινότητας στο πλαίσιο του Εθνικού Μηχανισμού		
Περιφέρεια	Ενταγμένα	Λειτουργούν
Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης	22	22
Κεντρικής Μακεδονίας	38	37
Δυτικής Μακεδονίας	10	10
Ηπείρου	9	9
Στερεάς Ελλάδας	25	23
Θεσσαλίας	23	23
Δυτικής Ελλάδας	19	19
Κρήτης	16	16
Ιονίων Νήσων	4	4
Νότιου Αιγαίου	13	13
Βόρειου Αιγαίου	5	5
Αττικής	55	55
Πελοποννήσου	3	2
	242	238

Πίνακας 10: Τα Κέντρα Κοινότητας στο πλαίσιο του Εθνικού Μηχανισμού, Πηγή: ΥΠΕΚΑΑ, Διεύθυνση Κοινωνικής Ένταξης και Κοινωνικής Συνοχής, Τμήμα Παρακολούθησης (21/11/2018)

³⁷ Τα ΚΚ θεσμοθετήθηκαν με τον Ν. 4368/2016 (ΦΕΚ 21 Α) και την ΚΥΑ με αριθμ. Δ23/14435/29.03.2016 (ΦΕΚ 854 Β), η οποία τροποποιήθηκε με την ΚΥΑ Δ25/22052/25/24.05.2017 (ΦΕΚ 1801 Β).

³⁸ Στο πλαίσιο των ΚΚ εντάσσονται Παραρτήματα Ρομά, Κέντρα Ένταξης Μεταναστών κλπ. Προβλέπεται και η λειτουργία Κινητών Μονάδων ως παραρτήματα των ΚΚ για την εξυπηρέτηση των κατοίκων απομακρυσμένων περιοχών.

3.3.5. Το Ενιαίο Γεωπληροφοριακό Σύστημα

Όλα τα όργανα του ΕΜ συνδέονται και επικοινωνούν μεταξύ τους μέσω του Ενιαίου Γεωπληροφοριακού Συστήματος (ΕΓΠΣ), το οποίο συστάθηκε στη Γενική Διεύθυνση Κοινωνικής Αλληλεγγύης του ΥπεΚΑΑ και αποτελεί τον ψηφιακό πυλώνα του ΕΜ. Το ΕΓΠΣ συλλέγει και επεξεργάζεται δεδομένα, πληροφορίες και συγκεντρωτικά στοιχεία στατιστικής φύσεως, που άπτονται αποκλειστικά της κοινωνικής προστασίας, του κοινωνικού αποκλεισμού και των επιπτώσεων των εφαρμοζόμενων πολιτικών και μέτρων, της εφαρμογής και πορείας υλοποίησης της ΕΣΚΕ, ενώ παράλληλα στοχεύει στη διασύνδεση με ψηφιακές βάσεις δεδομένων και μητρώα, που τηρούν υπηρεσίες του ΥπεΚΑΑ.³⁹ Στόχος της συλλογής και επεξεργασίας των δεδομένων αυτών είναι η προάσπιση του κοινωνικού δημοσίου συμφέροντος, ο δημόσιος έλεγχος των κοινωνικών και προνοιακών παροχών, η χρηστή, αποτελεσματική και αποδοτική διαχείριση των κοινωνικών πόρων και η διασφάλιση της μέγιστης κάλυψης των αναγκών των ευάλωτων πληθυσμιακών ομάδων.

Ενιαίο Γεωπληροφοριακό Σύστημα		
Τρία Ενιαία Μητρώα		
Εθνικό Μητρώο Ωφελούμενων	Μητρώο Φορέων άσκησης προνοιακής πολιτικής	Μητρώο Κοινωνικών Προγραμμάτων
Τρία επιμέρους Υποσυστήματα		
Υποσύστημα δεδομένων	Γεωπληροφοριακό υποσύστημα	Υποσύστημα υποστήριξης αποφάσεων

Πίνακας 11: Αρχιτεκτονική του ΕΓΠΣ, Πηγή: Ν. 4445/2016

3.3.6. Συμπεράσματα από την υλοποίηση του ΕΜ

Ο ΕΜ δημιουργήθηκε για να επιφέρει λύσεις στις διαχρονικές παθογένειες που χαρακτήριζαν το πεδίο της κοινωνικής ένταξης. Μέσω της παρακολούθησης, του οριζόντιου και κάθετου συντονισμού και της αξιολόγησης ενισχύεται ο μακροπρόθεσμος σχεδιασμός, η διάχυση της πληροφορίας, της καινοτομίας και των

³⁹ Πληροφοριακά Συστήματα «ΕΡΓΑΝΗ», «ΗΛΙΟΣ», Πληροφοριακό Σύστημα του Ε.Κ.Κ.Α. «e-pronoia για τον πολίτη», τα Μητρώα Ανέργων του Ο.Α.Ε.Δ. κλπ

βέλτιστων πρακτικών, η ενίσχυση της διαφάνειας και η καταπολέμηση των πελατειακών σχέσεων και της διαφθοράς στο πεδίο της κοινωνικής αλληλεγγύης (Αιτιολογική Έκθεση, 2016).⁴⁰

Η ενίσχυση της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης στον τομέα της κοινωνικής ένταξης, συνεισφέρει στον συντονισμό των εμπλεκόμενων υπηρεσιών και στην διαφάνεια ως προς τις ενέργειες της Διοίκησης. Με γνώμονα την προστασία της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, οι πολίτες μπορούν πλέον να έρχονται σε επαφή με τη Διοίκηση μέσω των ηλεκτρονικών υπηρεσιών, χωρίς να απαιτείται η αυτοπρόσωπη παρουσία τους. Εξάλλου μέσω των ΚΚ, στοιχεία σχετικά με αιτήματα, προγράμματα, φορείς και παρεχόμενες υπηρεσίες συγκεντρώνονται σε τοπικό επίπεδο, γεγονός που ενισχύει τον ρόλο της Τοπικής Αυτοδιοίκησης ως προς την αντιμετώπιση των προβλημάτων εγγύτερα στον πολίτη. Η λειτουργία του ΕΓΠΣ συνεισφέρει στον συντονισμό μεταξύ των διοικητικών επιπέδων, ενώ η συλλογή στοιχείων από όλη την ελληνική επικράτεια μπορεί να οδηγήσει στην διαμόρφωση ολοκληρωμένων δημόσιων πολιτικών, με συγκεκριμένη στόχευση στις ομάδες του πληθυσμού που το έχουν περισσότερο ανάγκη. Αν και η διαδικασία της διαλειτουργικότητας έχει προχωρήσει με γρήγορους ρυθμούς, εκκρεμεί ακόμα η ολοκλήρωση της πλήρους διασύνδεσης τόσο μεταξύ των μητρώων του ΕΓΠΣ, όσο και του ΕΓΠΣ με άλλα ΠΣ και βάσεις δεδομένων. Επιπλέον, το Τμήμα Τεκμηρίωσης και Πληροφοριακών Συστημάτων της Διεύθυνσης Κοινωνικής Ένταξης και Συνοχής, δεν έχει ακόμα στελεχωθεί, με αποτέλεσμα να δημιουργείται ένα μεγάλο λειτουργικό κενό ως προς πλήρη χρήση του ΕΓΠΣ.

Καταλήγοντας, παρόλες τις καθυστερήσεις ως προς την λειτουργία του, είναι γεγονός ότι ο ΕΜ συμβάλλει στην δημιουργία ενός σύγχρονου «ενεργητικού» κοινωνικού κράτους, το οποίο εναρμονίζεται με τις ευρωπαϊκές επιταγές, εφαρμόζει τις αρχές της ενεργού ένταξης, επωφελείται από τις βέλτιστες πρακτικές για την κοινωνική ένταξη και λειτουργεί συμπληρωματικά και υποστηρικτικά στις υφιστάμενες πολιτικές κοινωνικής προστασίας, εισάγοντας κατ' αυτό το τρόπο το πρότυπο της σύγχρονης κοινωνικής διοίκησης στο εσωτερικό του Εθνικού Συστήματος Κοινωνικής Προστασίας.

⁴⁰ Ενδεικτικό παράδειγμα έλλειψης συντονισμού και επικάλυψης αρμοδιοτήτων αποτελεί το γεγονός ότι κατά την ίδια περίοδο το ΥπεΚΑΑ και το Υπουργείο Εσωτερικών καταρτούσαν δύο διαφορετικές ΕΣΚΕ, χωρίς να το γνωρίζουν και χωρίς να ενημερωθεί καμία από τις δυο υπηρεσίες σχετικά με το περιεχόμενο της ΕΣΚΕ της άλλης.

Εικόνα 6: Η Σύγχρονη Κοινωνική Διοίκηση, Πηγή: Παραδόσεις στο πλαίσιο του μαθήματος «Θεσμοί και Πολιτικές Κοινωνικής Πρόνοιας» ΕΣΔΔΑ 2018,

Εισηγητής: Δ. Απίστουλας

3.4. Η τομεακή προσέγγιση της ΕΣΚΕ μέσω του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση»

3.4.1. Το Ε.Π. «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση» και οι αναπτυξιακές ανάγκες στο πεδίο της κοινωνικής ένταξης

Στα πλαίσια του ΣΕΣ 2014-2020 ο ΘΣ 9 εξυπηρετείται μέσω των 13 ΠΕΠ και περιέχει δυνατότητες ενδυνάμωσης των πολιτικών κοινωνικής ένταξης μέσω της αξιοποίησης χρηματοδοτικών πόρων και από τα 7 Τομεακά Επιχειρησιακά Προγράμματα του Εθνικού Σκέλους. Συγκεκριμένα το ΕΠΑΝΑΔ-ΕΔΒΜ, αποτελεί ένα από τα επτά Τομεακά ΕΠ, με τη συγχρηματοδότηση του ΕΚΤ και της ΠΑΝ και περιλαμβάνει ολοκληρωμένες πολιτικές για τη στήριξη της δημιουργίας βιώσιμων θέσεων απασχόλησης, τη προώθηση της ενεργητικής ένταξης στην αγορά εργασίας συμπεριλαμβανομένης της ένταξης ευάλωτων κοινωνικά ομάδων, τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος και την ισχυροποίηση της σύνδεσης της εκπαίδευσης, κατάρτισης και δια βίου μάθησης με την αγορά εργασίας. Το Ε.Π. αναμένεται να συμβάλλει άμεσα ή έμμεσα στους εθνικούς στόχους που έχουν τεθεί για την απασχόληση, την καταπολέμηση της φτώχειας και την εκπαίδευση, στο πλαίσιο της στρατηγικής Ε2020.⁴¹

Η συμβολή των ΕΔΕΤ κατά την περίοδο 2007-2013 και ειδικότερα του ΕΚΤ, μέσω του ΕΠΑΝΑΔ ήταν ιδιαίτερα σημαντική. Χρηματοδοτήθηκαν παρεμβάσεις με διττό χαρακτήρα, αφενός για την ανακούφιση των ευάλωτων ομάδων και αφετέρου για την ενίσχυση της απασχολησιμότητας του συνόλου του εργατικού δυναμικού. Ο αριθμός των ατόμων στον τομέα της κοινωνικής προστασίας ωφελήθηκαν μέσω του ΕΠΑΝΑΔ, φθάνει τις 151.000.⁴²

Το σύνολο των παρεμβάσεων που σχεδιάστηκαν, χρηματοδοτήθηκαν και υλοποιήθηκαν μέσω του ΕΠΑΝΑΔ 2007-2013 και η συνακόλουθη εμπειρία από την

⁴¹ Αύξηση του ποσοστού της απασχόλησης στο 70%, μείωση του αριθμού των ατόμων που βρίσκονται σε κατάσταση ή κίνδυνο φτώχειας/ή και κοινωνικού αποκλεισμού κατά 450.000 άτομα, μείωση του ποσοστού της πρόωρης εγκατάλειψης σχολείου στο 9,7% και αύξηση του ποσοστού ολοκλήρωσης της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στο 32%.

⁴² Συγκεκριμένα:

- παρεμβάσεις για την υποστήριξη, κοινωνική ένταξη και προώθηση στην απασχόληση ευάλωτων ομάδων πληθυσμού: περισσότερα από 23.000 άτομα
- δράσεις κοινωνικών δομών άμεσης αντιμετώπισης της Φτώχειας: περισσότερα από 63.000 άτομα
- υπηρεσίες κατ' οίκον φροντίδας (πρόγραμμα «Βοήθεια στο σπίτι») και Κέντρα Ημερήσιας Φροντίδας Ηλικιωμένων: περισσότερα από 65.000 άτομα

υλοποίηση των παρεμβάσεων αυτών, αποτέλεσαν τη βάση για τον σχεδιασμό και την υλοποίηση δράσεων κατά την περίοδο 2014-2020. Επιπλέον, στην εκ των προτέρων (ex ante) αξιολόγηση του ΕΠ, εντοπίστηκαν οι ελλείψεις αλλά και οι ευκαιρίες για την ανάπτυξη πολιτικών κοινωνικής ένταξης με ανάλυση SWOT:

Πίνακας 12: Ανάλυση SWOT για τον ΘΣ 9, Πηγή: Έκθεση εκ των προτέρων αξιολόγησης του Ε.Π. «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Δια βίου Μάθηση 2014-2020), 2014.

ΘΕΜΑΤΙΚΟΣ ΣΤΟΧΟΣ	ΔΥΝΑΤΑ ΣΗΜΕΙΑ	ΑΔΥΝΑΜΙΕΣ	ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ-ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ	ΑΠΕΙΛΕΣ-ΚΙΝΔΥΝΟΙ
<p>Πρώθηση της Κοινωνικής Ένταξης και της καταπολέμησης της φτώχειας</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Ενεργοποίηση Θεσμού Κοινωνικής Οικονομίας - Δημιουργία θεσμικού πλαισίου για την Κοινωνική Οικονομία και επιχειρηματικότητα (Ν. 4019/2011). - Δημιουργία ισχυρών τοπικών εταιρικών σχημάτων με τη μορφή Αναπτυξιακών Συμπράξεων για την κοινωνική και εργασιακή ένταξη εύάλωτων κοινωνικών ομάδων. - Ανάπτυξη ευέλικτου και διαφανούς συστήματος παροχής υπηρεσιών εξατομικευμένης υποστήριξης των γυναικών στο πλαίσιο εναρμόνισης επαγγελματικής και οικογενειακής ζωής στο πλαίσιο του ΕΣΠΑ σε σχέση με το Γ ΚΠΣ –Καλές προοπτικές μετάβασης σε βιώσιμο σύστημα. - Εκτενές δίκτυο δομών παροχής υπηρεσιών κοινωνικής φροντίδας. - Συσσωρευμένη εμπειρία στη σχεδίαση και υλοποίηση δράσεων που να διέπονται από τις Αρχές της EQUAL - Ισχυρά άτυπα κοινωνικά δίκτυα (όπως η οικογένεια) που αμβλύνουν το κίνδυνο της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού . - Εφαρμογή πιλοτικών παρεμβάσεων αποϊδρυματισμού και αυτόνομης διαβίωσης ΑμεΑ - Ενεργοποίηση πρότυπων – καινοτόμων σχημάτων κοινωνικοοικονομικής ένταξης ψυχικά ασθενών (ΚΟΙΣΠΕ.). 	<ul style="list-style-type: none"> - Κίνδυνος φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού . - Περιορισμένη αποτελεσματικότητα του πλαισίου υποστήριξης της πρόσβασης στην απασχόληση για μεγάλες ομάδες πληθυσμού, όπως οι γυναίκες, οι νέοι και οι ειδικές ομάδες πληθυσμού. - Έλλειψη προσωπικού εξειδικευμένου στην παροχή υπηρεσιών ανοικτής φροντίδας και στην αντιμετώπιση συγκεκριμένων ευπαθών ομάδων - Ελλιπής εκπαίδευση σε ζητήματα ποιότητας υπηρεσιών. - Έλλειψη τεχνικών διαχείρισης των σχέσεων μεταξύ δημόσιων και εθελοντικών φορέων παροχής υπηρεσιών κοινωνικής φροντίδας. 	<ul style="list-style-type: none"> - Δημιουργία θεσμικού πλαισίου για την Κοινωνική Οικονομία και Επιχειρηματικότητα (Ν. 4019/2011). - Ενεργοποίηση κοινωνικών ανατακλαστικών και ανάπτυξη δομών - καναλιών επικοινωνίας και δικτύωσης σε τοπικό επίπεδο για την αντιμετώπιση της κρίσης και των επιπτώσεων της – Δημιουργία προϋποθέσεων συνεργασίας σε τοπικό επίπεδο για κρίσιμα κοινωνικά θέματα. - Αξιοποίηση της κοινωνικής οικονομίας ως εναλλακτική προοπτική απασχόλησης. - Ανάπτυξη των κατάλληλων χρηματοδοτικών εργαλείων για την ενίσχυση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας. - Ενίσχυση των ικανοτήτων των κοινωνικών εταίρων και προώθηση της ενεργού συμμετοχής τους στο σχεδιασμό και στην υλοποίηση των πολιτικών απασχόλησης και κοινωνικής συνοχής. - Αξιοποίηση της εφαρμογής των πιλοτικών δράσεων για τη διεύρυνση των παρεμβάσεων αποϊδρυματισμού και αυτόνομης διαβίωσης των ΑμεΑ. 	<ul style="list-style-type: none"> - Διαπιστωμένη αυξανόμενη ένταση (ποσοτικά και ποιοτικά) του φαινομένου της φτώχειας σε διαπεριφερειακό επίπεδο. - Ενίσχυση των ενδοπεριφερειακών ανισοτήτων. - Δημογραφικές ανακατατάξεις - γήρανση του πληθυσμού, μετακίνηση πληθυσμών – παράνομη μετανάστευση και trafficking, κοινωνικές μεταβολές και εμφάνιση νέων ομάδων χρηστών, κοινωνικές αντιδράσεις- μη αποδοχή «διαφορετικού» από την κοινωνία. - Καθυστέρηση στην ανάπτυξη βιώσιμου συστήματος για την παροχή εξατομικευμένης υποστήριξης των γυναικών στο πλαίσιο εναρμόνισης επαγγελματικής και οικογενειακής ζωής.

Μέσα από τη μελέτη του οικονομικού περιβάλλοντος και της αγοράς εργασίας αναδείχθηκαν συγκεκριμένες αναπτυξιακές ανάγκες που σχετίζονται άμεσα με την κοινωνική και ενεργό ένταξη. Για την προγραμματική περίοδο 2014-2020, στα πλαίσια της αναπτυξιακής ανάγκης **«Συμφιλίωση της επαγγελματικής και οικογενειακής ζωής»** προγραμματίστηκε η θεσμική ολοκλήρωση του πρώτου μέρους των ενεργειών για τη δημιουργία ενός «Μηχανισμού κοινωνικής προστασίας και κοινωνικής συνοχής» για την εφαρμογή και παρακολούθηση των πολιτικών κοινωνικής ένταξης, προστασίας και συνοχής. Επιπλέον, ολοκληρώθηκε η εκπόνηση του θεσμικού, κανονιστικού, διοικητικού και δημοσιονομικού πλαισίου με στόχο την προώθηση της κοινωνικής οικονομίας.

Ως προς την αναπτυξιακή ανάγκη **«Εκσυγχρονισμός και περαιτέρω ενίσχυση των θεσμών της αγοράς εργασίας»** δόθηκε βάση στη κοινωνική και εργασιακή ένταξη ατόμων σε κίνδυνο φτώχειας με την εισαγωγή του θεσμού του ΕΕΕ. Στα πλαίσια της αναπτυξιακής ανάγκης **«Ένταξη ή/και επανένταξη στην αγορά εργασίας ωφελούμενων στο πλαίσιο της πιλοτικής εφαρμογής του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος»** σχετική δράση αποτέλεσε η προώθηση της κοινωνικής οικονομίας, καθώς η συστηματική ανάπτυξη του τομέα της Κοινωνικής Οικονομίας μπορεί να συμβάλει σημαντικά τόσο στη δημιουργία θέσεων εργασίας, όσο και στην προώθηση της κοινωνικής συνοχής που απειλείται λόγω του δυσμενούς οικονομικού περιβάλλοντος. Προκύπτει λοιπόν η αναπτυξιακή ανάγκη για **«ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής και της κοινωνικής ένταξης ευπαθών ομάδων του πληθυσμού, μέσω και της προώθησης της κοινωνικής οικονομίας»**.

Αναπτυξιακή Ανάγκη	Σχετιζόμενο Εύρημα SWOT
Συμφιλίωση της επαγγελματικής και οικογενειακής ζωής	Περιορισμένη αποτελεσματικότητα του πλαισίου υποστήριξης της πρόσβασης στην απασχόληση για μεγάλες ομάδες του πληθυσμού, όπως οι γυναίκες, οι νέοι και οι ειδικές ομάδες πληθυσμού
Εκσυγχρονισμός και περαιτέρω ενίσχυση των θεσμών της αγοράς εργασίας	Περιορισμένη αποτελεσματικότητα του πλαισίου υποστήριξης της πρόσβασης στην απασχόληση για μεγάλες ομάδες του πληθυσμού, όπως οι γυναίκες, οι νέοι και οι ειδικές ομάδες του πληθυσμού
	Ελλιπής κουλτούρα και όχι ικανοποιητικό επίπεδο συνεργασίας ανάμεσα σε Δημόσιες Υπηρεσίες Απασχόλησης (ΔΥΑ) και φορείς που δύναται να συνεισφέρουν στην προώθηση της απασχόλησης
	Απουσία ολοκληρωμένου μηχανισμού παρακολούθησης και αξιολόγησης των τάσεων στην αγορά εργασίας
Ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής και της κοινωνικής ένταξης ευπαθών ομάδων του πληθυσμού	Κίνδυνος φτώχειας και αποκλεισμού
	Διαπιστωμένη αυξανόμενη ένταση (ποσοτικά και ποιοτικά) του φαινομένου της φτώχειας σε διαπεριφερειακό επίπεδο.
	Έλλειψη τεχνικών διαχείρισης των σχέσεων μεταξύ δημόσιων και εθελοντικών φορέων παροχής υπηρεσιών κοινωνικής φροντίδας
	Χαμηλή κινητικότητα και συμμετοχή των κοινωνικών εταίρων
	Έλλειψη προσωπικού εξειδικευμένου στην παροχή υπηρεσιών ανοικτής φροντίδας και στην αντιμετώπιση συγκεκριμένων ευπαθών ομάδων

Πίνακας 13: Πίνακας Συσχέτισης Αναπτυξιακών Αναγκών με τα ευρήματα ανάλυσης SWOT, Πηγή: Έκθεση εκ των προτέρων αξιολόγησης του Ε.Π. «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Δια βίου Μάθηση 2014-2020, 2014.

3.4.2. Η Στρατηγική του Ε.Π. - Διάρθρωση σε Άξονες Προτεραιότητας και Χρηματοδότηση

Το νέο Πρόγραμμα στοχεύει στην αντιμετώπιση της ανεργίας, τη δημιουργία βιώσιμης απασχόλησης, τη διαμόρφωση ποιοτικών δυνατοτήτων εκπαίδευσης, τη σύνδεση των συστημάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης με την αγορά εργασίας, την ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής και την υποστήριξη της ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας και κοινωνίας.

Στον παρακάτω πίνακα αποτυπώνεται η αιτιολόγηση της επιλογής του ΘΣ 9 και των αντίστοιχων επενδυτικών προτεραιοτήτων, λαμβάνοντας υπόψη τη ΣΕΣ 2014-2020 και τις ειδικές συστάσεις ανά χώρα:

Επιλεγμένος θεματικός στόχος	Επιλεγμένη επενδυτική προτεραιότητα	Αιτιολόγηση της επιλογής
09 - Προώθηση της κοινωνικής ένταξης και καταπολέμηση της φτώχειας και κάθε διάκρισης	9i - Ενεργητική ένταξη, μεταξύ άλλων και με σκοπό την προώθηση των ίσων ευκαιριών και της δραστηριότητας συμμετοχής και τη βελτίωση των δυνατοτήτων απασχόλησης	Συνέργεια με την εφαρμογή του πιλοτικού προγράμματος «Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα» για την υποστήριξη – βελτίωση των προοπτικών για την ένταξη ή την επανένταξη στην αγορά εργασίας
09 - Προώθηση της κοινωνικής ένταξης και καταπολέμηση της φτώχειας και κάθε διάκρισης	9v - Προώθηση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας και της επαγγελματικής ενσωμάτωσης σε κοινωνικές επιχειρήσεις και την κοινωνική και αλληλέγγυο οικονομία ώστε να διευκολυνθεί η πρόσβαση στην απασχόληση	<ul style="list-style-type: none"> • Αύξηση του αριθμού των κοινωνικών επιχειρήσεων Ανάγκη για εναρμόνιση με τις πολιτικές και τα μέτρα που προβλέπονται στη πρωτοβουλία της Ε.Ε. για την κοινωνική επιχειρηματικότητα (social business initiative). • Ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής μέσω της ένταξης στην αγορά εργασίας ευπαθών ομάδων του πληθυσμού • Συνεισφορά στην οικονομική ανάπτυξη σε τοπικό, περιφερειακό και εθνικό επίπεδο

Πίνακας 14: Αιτιολόγηση της επιλογής θεματικών στόχων και επενδυτικών προτεραιοτήτων, Πηγή: ΕΠ «ΕΠΑΝΑΔ-ΕΔΒΜ», 2014-2020

Η στρατηγική αυτή υλοποιείται μέσα από εννέα Άξονες Προτεραιότητας (ΑΠ), οι οποίοι περιλαμβάνουν δράσεις απόλυτα εναρμονισμένες με τους ΘΣ 8, 9 και 10 του Κανονισμού ΕΚΤ για τη Προγραμματική Περίοδο 2014-2020.⁴³ Ο ΘΣ 9 εντοπίζεται στους ΑΠ 2, 4 και 5:

- ΑΠ 2: Βελτίωση Προοπτικών Απασχόλησης και Ανάπτυξης Δεξιοτήτων Ανθρώπινου Δυναμικού
- ΑΠ 4: Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού στην Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας
- ΑΠ 5: Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού στην Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου

⁴³ Στο Παράρτημα 1 παρατίθεται η επισκόπηση της επενδυτικής στρατηγικής του επιχειρησιακού προγράμματος (ΘΣ 8 και 9)

Στο πεδίο της κοινωνικής ένταξης ο ΑΠ 2 περιλαμβάνει παρεμβάσεις που αφορούν στη διευκόλυνση της πρόσβασης στην απασχόληση, την ανάπτυξη των δεξιοτήτων και την κοινωνική και εργασιακή ένταξη του ανθρώπινου δυναμικού, συνδυάζοντας επιλεγμένες επενδυτικές προτεραιότητες των ΘΣ 8 και 9. Ειδικότερα, υποστηρίζει δράσεις για την κοινωνική ένταξη και την καταπολέμηση της φτώχειας, μέσω κυρίως της προώθησης της κοινωνικής οικονομίας και επιχειρηματικότητας και μέσω στοχευμένων παρεμβάσεων στήριξης των ωφελουμένων της πιλοτικής εφαρμογής του ΕΕΕ για την επανένταξή τους στην αγορά εργασίας. Ως προς τις επενδυτικές προτεραιότητες και τον ειδικό στόχο, δεν εντοπίζονται διαφοροποιήσεις μεταξύ των ΑΠ 2, 4 και 5, αλλά δεδομένου ότι οι ΑΠ 4 και 5 έχουν γεωγραφική διάσταση, γίνεται κατανοητή μία τέτοια επιλογή.⁴⁴

Από την ανάπτυξη, ανάλυση και διάρθρωση του τομεακού δεν προκύπτει μια ενιαία αντιμετώπιση της ενεργητικής ένταξης. Εντοπίζονται όμως διάσπαρτες δράσεις που συνδυάζονται με ενεργητικές κοινωνικές δαπάνες. Έτσι, στον ΑΠ 2, περιλαμβάνονται δράσεις που αν και ανήκουν σε δύο ΘΣ (8, 9) θα μπορούσαν να αναγνωριστούν ως δράσεις ενεργητικής ένταξης του δεύτερου και τρίτου πυλώνα:

⁴⁴ Οι ΑΠ 4 και 5 εισάγονται στο Ε.Π. ως διακριτοί Α.Π., προκειμένου να εξυπηρετηθεί η ανάγκη εφαρμογής διαφορετικού ποσοστού συγχρηματοδότησης για τις περιφέρειες Στερεάς Ελλάδας και Νοτίου Αιγαίου αντίστοιχα. Οι ΑΠ 4 και 5, περιλαμβάνουν το σύνολο των επενδυτικών προτεραιοτήτων που έχουν επιλεγεί για τους ΘΣ 8 και 9 για την κάλυψη των διαπιστωμένων αναγκών του τομέα της αγοράς εργασίας.

ΘΣ 8: Προώθηση της διατηρήσιμης και ποιοτικής απασχόλησης και στήριξη της κινητικότητας του εργατικού δυναμικού	ΘΣ 9: Προώθηση της κοινωνικής ένταξης και καταπολέμηση της φτώχειας και κάθε διάκρισης
Προώθηση της Απασχόλησης μέσω Προγραμμάτων Κοινοφελούς Εργασίας (8i)	Προώθηση σε δράσεις (επαν) ένταξης στην αγορά εργασίας <ul style="list-style-type: none"> • δράσεις συμβουλευτικής • κατάρτισης • τοποθέτησης σε θέσεις εργασίας (9i)
Υποστήριξη και βελτίωση των υπηρεσιών της Εκπαίδευσης (8i)	Παροχή Υποστηρικτικών Υπηρεσιών για την Ανάπτυξη Κοινωνικών Επιχειρήσεων (9v)
Βελτίωση των παρεχόμενων υπηρεσιών στον τομέα της υγείας (καθαριότητα υποδομών υγείας, εξυπηρέτηση κοινού, υποστήριξη λειτουργίας πληροφοριακού συστήματος και ψηφιακού εκσυγχρονισμού του συστήματος υγείας) (8i)	Σύσταση Ταμείου Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας (μικροπιστώσεις-ανακυκλούμενες πιστώσεις) (9v)
Στοχευμένα Προγράμματα κατάρτισης - σε κλάδους αιχμής της ελληνικής οικονομίας, που οδηγούν σε πιστοποίηση πχ «Επιταγή Κατάρτισης Ανέργων σε τομείς οικονομικής δραστηριότητας με υποχρεωτική εγγυημένη απασχόληση (8i)	Ενίσχυση για την έναρξη δραστηριότητας και τη λειτουργία των κοινωνικών επιχειρήσεων, μέσω επιχορηγήσεων ή/και με την αξιοποίηση νέων χρηματοδοτικών εργαλείων, εταιρικά μερίδια, κουπόνια λήψης υπηρεσιών (9v)
Προγράμματα για την εναρμόνιση της οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής (8iv)	
Προγράμματα για την προώθηση της ισότητας των φύλων στις επιχειρήσεις (8 iv)	

Πίνακας 15: Δράσεις του ΑΠ 2 που μπορούν να αναγνωριστούν ως δράσεις ενεργητικής ένταξης, Πηγή: ΕΠ «ΕΠΑΝΑΔ-ΕΔΒΜ», 2014-2020

Αντιστοίχως και σε άλλους ΑΠ, που δεν περιέχουν όμως τον ΘΣ 9, μπορούν να εντοπιστούν δράσεις που εμμέσως συνεισφέρουν στο μοντέλο της ενεργού ένταξης .

Ενδεικτικά:

ΑΠ 1: Συστημικές Παρεμβάσεις των Θεσμών της Αγοράς Εργασίας και της Πρόνοιας	ΑΠ 3: Διευκόλυνση της Πρόσβασης στην Απασχόληση των Νέων έως 29 ετών	ΑΠ 6: Βελτίωση της Ποιότητας και Αποτελεσματικότητας του Εκπαιδευτικού Συστήματος
Δράσεις παροχής συμβουλευτικών υπηρεσιών, κυρίως σε ανέργους και πρώην επιχειρηματίες (8vii)	Προγράμματα απασχόλησης για τη δημιουργία Νέων Θέσεων Εργασίας με ωφελούμενους νέους ηλικίας έως 29 ετών μέσω της επιδότησης μισθολογικού ή μη-μισθολογικού κόστους από εργοδότες ή επιχειρήσεις του ιδιωτικού τομέα (8ii)	Ανάπτυξη και εφαρμογή δράσεων για την καταπολέμηση της σχολικής διαρροής και τη μείωση του ποσοστού πρόωρης εγκατάλειψης της σχολικής εκπαίδευσης (10i)
Δράσεις υποστήριξης των μικρών επιχειρηματιών, μέσω ενδιάμεσων οργανισμών, για την ενεργό συμμετοχή τους στη δημιουργία θέσεων πρακτικής άσκησης (8vii)	Προγράμματα κατάρτισης απόκτησης εργασιακής εμπειρίας, θα περιλαμβάνουν, θεωρητική κατάρτιση ωφελουμένων, πρακτική άσκηση σε επιχειρήσεις του ιδιωτικού τομέα και υπηρεσίες υποστήριξης συμβουλευτικής καθοδήγησης συμμετεχόντων καθ' όλη τη διάρκεια της πρακτικής άσκησης. (8ii)	Διαπολιτισμική εκπαίδευση • Εκπαίδευση των παιδιών της μουσουλμανικής μειονότητας Θράκης • Εκπαίδευση των παιδιών Ρομά (10i)
Δράσεις υποστήριξης τριτοβάθμιων συλλογικών οργάνων που εκπροσωπούν ομάδες που βιώνουν διακρίσεις, ή/και φορέων της κοινωνίας των πολιτών στις παρεμβάσεις της αγοράς εργασίας (8vii)	Προγράμματα για την προώθηση της νεανικής επιχειρηματικότητας (8ii)	«Νέο Σχολείο - Σχολείο του 21ου αιώνα (10i)
	Προώθηση των νέων έως 24 ετών από την ανεργία στην απασχόληση με στόχο την προώθηση των νέων στην απασχόληση, με επιδότηση των εισφορών κοινωνικής ασφάλισης έως 12 μήνες (8ii)	Δράσεις Ειδικής αγωγής – Παράλληλη στήριξη ΑμεΑ (10 i)
		Επέκταση συστήματος συμβουλευτικής & επαγγελματικού προσανατολισμού (10iii)
		Δράσεις Διά Βίου Μάθησης (Κέντρα Διά Βίου Μάθησης – Δήμοι) (10iii)
		Ανασχεδιασμός των Προγραμμάτων Μαθητείας για 150 ειδικότητες/επαγγέλματα (10 iv)

Πίνακας 16: Δράσεις ενεργητικής ένταξης (εκτός ΘΣ 9) σε διάφορους ΑΠ, Πηγή:

ΕΠ «ΕΠΑΝΑΑ-ΕΔΒΜ», 2014-2020

Η κοινοτική συνδρομή του ΕΚΤ στο Ε.Π. ανέρχεται σε 2.104.926.538 € (συμπεριλαμβανομένου και του ειδικού κονδυλίου για την ΠΑΝ. Για την προώθηση του ΘΣ 9 από τα ΕΔΕΤ, προβλέπονται κονδύλια ύψους 1,303.336.729,60 € (6,5% της συνολικής ενωσιακής συνδρομής), ενώ η χρηματοδότηση για τον ΑΠ 2 (που

συμπεριλαμβάνει και επενδυτικές προτεραιότητες του ΘΣ 8) ανέρχεται σε 711.265.487 € και αποτελεί το 33,79 % της συνολικής στήριξης της ΕΕ για το Ε.Π.

ΕΔΕΤ	Σύνολο χρηματοδότησης
ΕΚΤ	789.185.725,44
ΕΤΠΑ	213.433.748,16
ΕΓΤΑΑ	300.717.256,00

**Πίνακας 17: Πηγές Χρηματοδότησης του ΘΣ 9, Πηγή: Ελληνική Δημοκρατία,
2014:102**

3.5. Η περιφερειακή διάσταση της ΕΣΚΕ. Η περίπτωση του ΠΕΠ Αττικής

Οι στόχοι των ΕΔΕΤ, από τα οποία συγχρηματοδοτείται η ΣΕΣ 2014-2020, υλοποιούνται μέσα από Επιχειρησιακά Προγράμματα. Τα ΕΠ είναι πολυετή προγράμματα που ισχύουν για όλη την περίοδο προγραμματισμού 2014-2020 και συνδέονται με τομείς ή/και συγκεκριμένες γεωγραφικές περιφέρειες σε διεθνές, εθνικό ή τοπικό επίπεδο. Κάθε Πρόγραμμα περιλαμβάνει στρατηγικές προτεραιότητες και ενδεικτικές δράσεις που διαμορφώνουν τη συνεισφορά του στην υλοποίηση των στόχων της ΣΕΣ και κατ' επέκταση στην υλοποίηση της στρατηγικής Ε2020.

Σε άμεση συνάφεια με την ΕΣΚΕ, ένα ερώτημα που προκύπτει είναι γιατί επιλέχθηκε η δομή της ΕΣΚΕ και των 13 ΠεΣΚΕ και δεν προωθήθηκε το μοντέλο του αυτοτελούς Τομεακού ΕΠ για την ΕΣΚΕ. Σίγουρα η συγκεκριμένη δομή αποτελεί πολιτική επιλογή για την προώθηση της χωρικής διάστασης της καταπολέμησης της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού καθώς και την αντιμετώπιση των τοπικών αναγκών με τον πιο αποτελεσματικό τρόπο. Εξάλλου, και η δημιουργία του ΕΜ συνεισφέρει και προωθεί την αμφίδρομη διαδικασία μεταξύ τοπικής, περιφερειακής και κεντρικής διοίκησης. Ως επί το πλείστον όμως, η επιλογή της παραπάνω δομής σχετίζεται άμεσα με την ίδια τη δομή της ΣΕΣ, η οποία μέσω των 13 ΠΕΠ προωθεί την αντιμετώπιση αυτών των ζητημάτων σε περιφερειακό επίπεδο. Μέσω των 13 ΠεΣΚΕ προωθούνται οι δράσεις των ΠΕΠ για την κοινωνική ένταξη, τα οποία είναι και τα μόνα υπεύθυνα για την υλοποίηση του ΘΣ 9. Ειδικότερα, επιδιώκεται η αντιμετώπιση των περιφερειακών αναγκών και η αλληλεπίδραση των ΠΕΠ με τους πυλώνες της ΕΣΚΕ που αφορούν την πρόσβαση σε ποιοτικές υπηρεσίες κοινωνικής φροντίδας και την πρόσβαση σε υπηρεσίες ενεργοποίησης των ευάλωτων ομάδων.

Ως προς την εφαρμογή του ΘΣ 9, μέσα από την ανάλυση των 13 ΠΕΠ διαπιστώθηκε πως δεν υφίσταται ιδιαίτερη διαφοροποίηση ως προς την επιλογή των επενδυτικών προτεραιοτήτων. Σε ελάχιστες περιπτώσεις (όπως για παράδειγμα στην περίπτωση της Δυτικής Μακεδονίας) οι επενδυτικές προτεραιότητες του ΘΣ 9 είναι περιορισμένες, σε αντίθεση όμως με την πλειοψηφία των ΠΕΠ, όπου έχουν επιλεγεί οι περισσότερες επενδυτικές προτεραιότητες που προβλέπονται από τον Κανονισμό του ΕΚΤ. Προκύπτει λοιπόν, ότι η διαχείριση του στόχου της κοινωνικής ένταξης και η χρηματοδότηση του ΕΚΤ μέσω των ΠΕΠ για τον ΘΣ 9 προσβλέπουν στην ενεργητική ένταξη, την κοινωνικοοικονομική ενσωμάτωση περιθωριοποιημένων κοινοτήτων, την προαγωγή της κοινωνικής επιχειρηματικότητας, τη καταπολέμηση κάθε μορφής

διακρίσεων, τη βελτίωση της πρόσβασης σε οικονομικά προσιτές, βιώσιμες και υψηλής ποιότητας υπηρεσίες και σε στρατηγικές τοπικής ανάπτυξης με πρωτοβουλία των τοπικών κοινοτήτων, χωρίς να εντοπίζονται ιδιαίτερες αποκλίσεις μεταξύ των Περιφερειών, ανεξαρτήτως από τις εκάστοτε τοπικές και γεωγραφικές διαφοροποιήσεις.⁴⁵ Εξειδίκευση των επενδυτικών προτεραιοτήτων αναλόγως τις τοπικές ανάγκες, γίνεται μέσα από την επιλογή μέτρων και δράσεων στα πλαίσια των ΠεΣΚΕ, οι οποίες και αλληλεπιδρούν με τα ΠΕΠ στο πεδίο της κοινωνικής ένταξης.

Συγκεκριμένα ως προς τα μέτρα και δράσεις για την ενεργό ένταξη, δεν εντοπίζονται κάπου συγκεντρωμένα ώστε να εξάγονται ασφαλή συμπεράσματα. Παρόλα αυτά, στα πλαίσια της προαγωγής της κοινωνικής ένταξης υφίστανται δράσεις που αλληλεπιδρούν και προωθούν το μοντέλο της ενεργού ένταξης. Μέσα από την μελέτη των ΠεΣΚΕ προκύπτει μια σειρά δράσεων:

- Κοινωνικές Δομές ΟΤΑ και λοιπών φορέων (παντοπωλεία, λαχανόκηποι κλπ)
- Δημοτικά Ιατρεία και Ιατροκοινωνικά Κέντρα
- Κοινωνικοί Ξενώνες Αστέγων, Ανοιχτά Κέντρα Ημέρας
- Πρόσβαση σε νομικές υπηρεσίες
- Πολιτιστικές και άλλες δραστηριότητες αναψυχής
- Χρήση ηλεκτρονικής κάρτας για προμήθεια τροφίμων
- Βρεφικοί - Βρεφονηπιακοί - Παιδικοί Σταθμοί
- ΚΔΑΠ, ΚΔΑΠ ΑμΕΑ, ανοιχτοί χώροι παιδικής αναψυχής
- Εξειδικευμένη εκπαιδευτική υποστήριξη παιδιών με αναπηρία
- Κοινωνική και αλληλέγγυα επιχειρηματικότητα
- Υποστήριξη πρόσβασης των ευπαθών ομάδων σε υπηρεσίες

Η περίπτωση του ΠΕΠ Αττικής, 2014-2020

Το ΠΕΠ Αττικής με συνολικό προϋπολογισμό 1.139.966.972 €, (εκ των οποίων 911.973.576 € είναι η συμμετοχή της ΕΕ και 227.993.396 € η εθνική συμμετοχή) έχει ως όραμα τη «κοινωνική, οικονομική και περιβαλλοντική ανασυγκρότηση της Αττικής, ως Περιφέρεια της Ευρώπης, με μοχλούς ανάπτυξης την πολιτιστική της ταυτότητα, τις τοπικές παραγωγικές δυνάμεις, την τεχνολογία και καινοτομία. Κεντρικό σημείο αναφοράς αποτελεί η ενεργοποίηση της κοινωνίας των πολιτών και η ενθάρρυνση της συμμετοχής τους στην ολοκληρωμένη και ισόρροπη

⁴⁵ Στο Παράρτημα 2 παρατίθενται οι επιλεγμένες επενδυτικές προτεραιότητες για τον ΘΣ 9 των ΠΕΠ

ανάπτυξη της Αττικής». Ένας από τους στόχους της σε αυτά τα πλαίσια αποτελεί η αντιμετώπιση της φτώχειας και της κοινωνικής περιθωριοποίησης των πληθυσμιακών ομάδων, στόχος που υλοποιείται μέσα από την επιλογή συγκεκριμένων επενδυτικών προτεραιοτήτων ⁴⁶ και δράσεων.

Η συμμετοχή του ΕΚΤ στον ΘΣ 9 για το ΠΕΠ Αττικής είναι 211.921.340,00 €, ποσό που αντιστοιχεί στο 23.24% της συνολικής στήριξης της ΕΕ για το ΕΠ. Ενδεικτικές δράσεις κοινωνικής ένταξης του ΠΕΠ Αττικής, που χρηματοδοτούνται από το ΕΚΤ και μπορούν να ενταχθούν στο μοντέλο της ενεργού ένταξης, αποτελούν οι παρακάτω:

- Ολοκληρωμένες δράσεις/παρεμβάσεις για τις «ειδικές» ομάδες του πληθυσμού, τις οποίες συμπεριλαμβάνεται πλέγμα δράσεων προετοιμασίας για προώθηση στην απασχόληση (λ.χ. συμβουλευτική, mentoring, επαγγελματικός προσανατολισμός, κατάρτιση, προώθηση στην απασχόληση, «σχολείων» επιχειρηματικότητας, ευαισθητοποίηση, δημοσιότητα κλπ.)
- Δράσεις ενεργοποίησης μελών που ανήκουν σε περιθωριοποιημένες κοινότητες του πληθυσμού (π.χ. Ρομά) καθώς και ατόμων που αντιμετωπίζουν προβλήματα κοινωνικής και πολιτισμικής ενσωμάτωσης (που ανήκουν σε ειδικές ομάδες, όπως μετανάστες, πρόσφυγες κλπ)
- Λειτουργία one stop shops / Κέντρων Κοινότητας ευπαθών ομάδων με διευρυμένες και ολοκληρωμένες υπηρεσίες
- Κέντρα Δημιουργικής Απασχόλησης για παιδιά και εφήβους με νοητική υστέρηση ή/και αναπηρίες
- Βρεφονηπιακοί Σταθμοί Ολοκληρωμένης Φροντίδας
- Κέντρα Δημέρευσης ατόμων με αναπηρία, ΣΥΔ ΑΜΕΑ, Θεραπευτήρια χρόνιων παθήσεων
- Συμβουλευτικά κέντρα και ξενώνες φιλοξενίας κακοποιημένων γυναικών.
- Ανοιχτά κέντρα φιλοξενίας αιτούντων άσυλο, δικαιούχων διεθνούς προστασίας και ασυνόδευτων ανηλίκων
- Ανάπτυξη Δικτύου προστασίας υγείας του πληθυσμού στην Αττική
- Εφαρμογή οργανωμένων προγραμμάτων προαγωγής υγείας και προσυμπτωματικού ελέγχου σε ευπαθείς ομάδες

⁴⁶ Εντοπίζονται στο Παράρτημα 2

- Ενίσχυση Επιχειρήσεων Κοινωνικής Οικονομίας (τύπου start up), όπως προβλέπονται από το εκάστοτε θεσμικό πλαίσιο
- Συστήματα, εργαλεία και παρεμβάσεις ενίσχυσης και υποστήριξης της δημιουργίας νέων και αναδιάρθρωσης της λειτουργίας των υφιστάμενων Κοι.Σ.Π.Ε.

Όπως αναφέρθηκε η ΕΣΚΕ εξειδικεύεται σε ΠεΣΚΕ, οι οποίες βασίζονται στις ανάγκες των τοπικών κοινωνιών για την κοινωνική ένταξη, την καταπολέμηση της φτώχειας και κάθε μορφής διακρίσεων. Όπως αποτυπώνεται στην Εικόνα 4, υφίσταται συνάφεια των μέτρων πολιτικής της ΠεΣΚΕ Αττικής με τις Επενδυτικές Προτεραιότητες του ΠΕΠ Αττικής:

Καταληκτικά, μέσα από την μελέτη του Ε.Π. «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση», των 13 ΠΕΠ και των σχετικών ΠεΣΚΕ, διαπιστώνεται ότι δράσεις και μέτρα για την εφαρμογή του μοντέλου της ενεργού ένταξης υφίστανται και για τους τρεις πυλώνες και σε όλα τα επίπεδα. Το πρόβλημα εντοπίζεται στην περιορισμένη διασύνδεση μεταξύ τους για την προώθηση ολοκληρωμένων δράσεων. Παρόλα αυτά, αποτυπώνεται ξεκάθαρα η τάση για ενεργοποίηση των ευάλωτων ομάδων του πληθυσμού με σκοπό την κοινωνική τους ένταξη, τόσο σε εθνικό όσο και σε τοπικό επίπεδο και αποδεικνύεται μέσω αυτών η επιχειρησιακή σύγκλιση με τους στόχους της ΕΕ για την ενεργητική ένταξη.

3.6. Το Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα, ως παράδειγμα εφαρμογής της ενεργητικής ένταξης

Η πολιτική διαβούλευση για τη νομοθέτηση του ΕΕΕ ξεκίνησε με αφορμή τη Σύσταση 92/441 και τελικά επιβλήθηκε ως μέρος του δεύτερου μνημονίου το 2012. Συγκεκριμένα, προβλέφθηκε η πιλοτική εφαρμογή ενός προγράμματος ΕΕΕ σε δύο περιοχές με διαφορετικά κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά, ενώ με το τρίτο μνημόνιο το Σεπτέμβριο του 2015 συμφωνήθηκε η επέκτασή του σε όλη την επικράτεια.⁴⁷ Η πιλοτική εφαρμογή του ΕΕΕ πραγματοποιήθηκε τελικά το 2014, επεκτάθηκε σε 13 συνολικά δήμους και εφαρμόστηκε για χρονικό διάστημα από τον Νοέμβριο του 2014 μέχρι τον Μάιο του 2015. Το ΕΕΕ, μετονομάστηκε σε «Εγγυημένο Κοινωνικό Εισόδημα» και βασίστηκε στους τρεις πυλώνες του μοντέλου ενεργού ένταξης (εισοδηματική ενίσχυση των δικαιούχων/ πρόσβαση στις κοινωνικές υπηρεσίες και αγαθά όπως είναι το βιβλιάριο ανασφάλιστου, το κοινωνικό τιμολόγιο ηλεκτρικής ενέργειας, θέρμανσης και ύδρευσης και το κοινωνικό παντοπωλείο/ κοινωνική ένταξη και εργασιακή επανένταξη, μέσω επαγγελματικής κατάρτισης ή και εύρεσης επιδοτούμενης ή μη επιδοτούμενης εργασίας, από τις υπηρεσίες απασχόλησης του ΟΑΕΔ).

⁴⁷ Σχετικά με το ΕΕΕ, ο ΟΟΣΑ το απέρριψε για την ελληνική περίπτωση, με τα επιχειρήματα ότι η μετάβαση σε ένα νέο σύστημα θα χρειαζόταν χρόνο και βραχυχρόνια θα είχε κόστος, ότι τέτοια συστήματα προκαλούν διαρθρωτική ανεργία, και ότι με την αδήλωτη εργασία στο 25% και την παρατεταμένη φοροδιαφυγή, η εφαρμογή εισοδηματικών κριτηρίων θα ήταν δυσχερής (Ματσαγγάνης, 2013: 13).

Τα προβλήματα που εντοπίστηκαν κατά την αξιολόγηση της πιλοτικής εφαρμογής του ΕΚΑ από το ΕΙΕΑΔ και τη Παγκόσμια Τράπεζα (λανθασμένα στοιχεία και κενά στις αιτήσεις, απάτες από μέρος των δικαιούχων, το ηλεκτρονικό σύστημα καταγραφής βρισκόταν συχνά «εκτός λειτουργίας»), περιορισμένη συμμετοχή αναπήρων και ατόμων που ανήκουν σε άλλες ευάλωτες ομάδες (π.χ. άστεγοι) κυρίως στον δεύτερο πυλώνα του προγράμματος, αδυναμία εφαρμογής των προβλεπόμενων δράσεων, αδυναμία τακτικής καταβολής του επιδόματος, μη ενεργοποίηση του τρίτου πυλώνα κλπ) ανέδειξαν την ανάγκη τροποποίησης των όρων του προγράμματος κατά τη γενίκευσή του σε όλη την επικράτεια.

Το ΚΕΑ επικεντρώνεται στην αντιμετώπιση της ακραίας φτώχειας των νοικοκυριών αντί των οικογενειών, την απλοποίηση της διαδικασίας υποβολής των αιτήσεων, την ενίσχυση του ελεγκτικού ρόλου της κοινωνικής έρευνας και ενδυνάμωση της επιτήρησης των δικαιούχων μέσω της ενίσχυσης της διοικητικής επάρκειας των δήμων με τη δημιουργία ΚΚ. Περιλαμβάνει τους πυλώνες της εισοδηματικής ενίσχυσης, της συμπληρωματικής πρόσβασης σε κοινωνικά αγαθά προνοιακού χαρακτήρα (π.χ. ένταξη σε προγράμματα που υλοποιούνται στο πλαίσιο του ΤΕΒΑ, κοινωνικό τιμολόγιο παρόχων ηλεκτρικής ενέργειας, κοινωνικό τιμολόγιο παρόχων ύδρευσης) και της ενεργοποίησης των δικαιούχων με τη συμμετοχή τους σε δράσεις επαγγελματικής κατάρτισης, απασχόλησης, κοινωφελούς εργασίας απόκτησης εργασιακής εμπειρίας, ένταξης ή επιστροφής στο σχολικό σύστημα και στα σχολεία δεύτερης ευκαιρίας και εθελοντικής δραστηριότητας. Επιπλέον, οι δικαιούχοι πρέπει να επισκέπτονται τουλάχιστον μία φορά το μήνα τα ΚΚ και τους εργασιακούς συμβούλους των ΚΠΑ «όποτε κληθούν», να αποδέχονται τη θέση εργασίας που τους προτείνεται και όσοι δεν έχουν ολοκληρώσει την υποχρεωτική εκπαίδευση, να εγγραφούν σε σχολείο δεύτερης ευκαιρίας.

Τέλος, η εισοδηματική ενίσχυση αναστέλλεται (αλλά δεν καταργείται) για τρεις λόγους: εφόσον τα ανήλικα μέλη του νοικοκυριού δεν φοιτούν στην υποχρεωτική εκπαίδευση ή τα ενήλικα σε σχολεία δεύτερης ευκαιρίας, όταν δεν επισκέπτονται κατά τα διαστήματα που προβλέπεται τα ΚΚ ή τα ΚΠΑ του ΟΑΕΔ και στις περιπτώσεις που δεν αποδέχονται τη θέση εργασίας που τους προτείνει ο ΟΑΕΔ. Σε αντίθεση με το πιλοτικό πρόγραμμα, στο ΚΕΑ έχει εισαχθεί η ρήτρα φιλοξενίας, γεγονός που

διαφοροποιεί έντονα τα δύο προγράμματα. (Κ.Υ.Α. Αριθμ.: Γ.Δ.5/ΟΙΚ.2961-10, Δημουλάς, 2017).⁴⁸

Αναφορικά με την διασύνδεση των τριών πυλώνων του ΚΕΑ εντοπίζονται πολλά κενά, ιδιαίτερα αναφορικά με τον τρίτο πυλώνα. Σχετικά με την υποχρεωτική εκπαίδευση των ενηλίκων, ως δικαιούχοι του ΚΕΑ είναι υποχρεωμένοι να ενταχθούν στα σχολεία δεύτερης ευκαιρίας. Οι δικαιούχοι αυτής της κατηγορίας είναι περίπου 90.000, ενώ οι διαθέσιμες θέσεις είναι μόνο 6.000. Μέχρι αυτή την στιγμή η εγγραφή και παρακολούθηση σε αυτά τα σχολεία δεν συνδέεται με το ΚΕΑ, καθώς δεν έχει πραγματοποιηθεί ακόμα η διασύνδεση των πυλώνων. Σε κεντρικό επίπεδο, η Διεύθυνση Καταπολέμησης της Φτώχειας θα προβεί αναγκαστικά σε προτεραιοποίηση των δικαιούχων ΚΕΑ για την ένταξη τους στα σχολεία δεύτερης ευκαιρίας, μέχρι τουλάχιστον να δημιουργηθούν νέες θέσεις.

Στο σκέλος της εργασίας η διασύνδεση με το ΚΕΑ γίνεται μέσω της υποχρεωτικής εγγραφής των δικαιούχων στον ΟΑΕΔ και την συμμετοχή τους σε προτεινόμενα προγράμματα εργασίας και κατάρτισης. Σε απάντηση ερωτήματος βουλευτή σχετικά με το ΚΕΑ, στα πλαίσια του κοινοβουλευτικού ελέγχου, στο σχετικό έγγραφο (αριθμ. Πρωτ. 367/ 19-4-2017) αποτυπώνεται ακριβώς ότι η διασύνδεση με τον τρίτο πυλώνα απέχει πολύ από το να ολοκληρωθεί. Η προώθηση των δικαιούχων του ΚΕΑ στον τρίτο πυλώνα εφαρμόζεται μόνο μέσω της μοριοδότησής τους για συμμετοχή στα προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης και κοινωφελούς εργασίας του ΥπΕΚΑΑ και του ΟΑΕΔ.

Συμπερασματικά, αν και η επίλυση των προβλημάτων που παρουσίασε η πιλοτική εφαρμογή του ΕΕΕ αποτέλεσε κατευθυντήρια γραμμή για την υλοποίηση του ΚΕΑ, παρόλα αυτά εντοπίζονται ακόμα σοβαρές ελλείψεις ως προς την πλήρη σύνδεση των τριών πυλώνων και την ουσιαστική εφαρμογή του μοντέλου της ενεργού ένταξης. Η Ελλάδα αν και τυπικά εφάρμοσε την μνημονιακή υποχρέωση για εισαγωγή συστήματος ΕΕΕ, λαμβάνοντας παράλληλα σοβαρά υπόψη την Σύσταση της Επιτροπής του 2008, ουσιαστικά μέχρι στιγμής αδυνατεί να ανταποκριθεί πλήρως. Σε αυτό το πλαίσιο και με στόχο την πλήρη διασύνδεση των πυλώνων, η Διεύθυνση Καταπολέμησης της Φτώχειας σε συνεργασία με τον ΟΑΕΔ ολοκληρώνουν την

⁴⁸ Από την ένταξη στο ΚΕΑ εξαιρούνται τα άτομα τα οποία φιλοξενούνται ή περιθάλπονται σε μονάδες κλειστής φροντίδας ή σε στέγες υποστηριζόμενης διαβίωσης ή σε ξενώνες μεταβατικής φιλοξενίας αστέγων, τα άτομα τα οποία φιλοξενούνται σε μονάδες ψυχοκοινωνικής αποκατάστασης (οικοτροφεία, ξενώνες, κτλ) ή είναι δικαιούχοι του προγράμματος προστατευμένων διαμερισμάτων

κατάρτιση ενός Στρατηγικού Σχεδίου για την ενεργοποίηση του τρίτου πυλώνα, το οποίο θα εφαρμοστεί πιλοτικά στις αρχές του 2019 και βρίσκεται προς την σωστή κατεύθυνση ως προς την ενεργοποίηση και σύνδεση των τριών πυλώνων του ΚΕΑ.⁴⁹

⁴⁹ Η πληροφόρηση σχετικά με την εφαρμογή και εξέλιξη του ΚΕΑ προήλθε από τον Προϊστάμενο της Διεύθυνσης Καταπολέμησης της Φτώχειας, κ. Πλανήτερο

Συμπεράσματα

Από τη δεκαετία του 1990, ο ρόλος και τα χαρακτηριστικά του παραδοσιακού κοινωνικού κράτους τέθηκαν υπό έντονη αμφισβήτηση. Νέες ιδέες και στρατηγικές έκαναν την εμφάνισή τους παγκοσμίως, αναθεωρώντας τις πάγιες τακτικές στο πεδίο των κοινωνικών πολιτικών. Αυτή η περίοδος σηματοδότησε τη μετάβαση προς ένα «ενεργό» κοινωνικό κράτος, το οποίο ενεργοποιεί τους πολίτες με σκοπό την ένταξη τους στην αγορά εργασίας και μπορεί να διαχειριστεί αποτελεσματικότερα νέους κοινωνικούς κινδύνους, όπως η αύξηση των ανισοτήτων, η δημογραφική γήρανση, η αύξηση των φτωχών εργαζομένων, η ελαστικοποίηση των όρων εργασίας, η εργασιακή ανασφάλεια και οι τεχνολογικές εξελίξεις, κινδύνους που το παλαιό «παθητικό» κοινωνικό κράτος δεν ήταν σε θέση να αντιμετωπίσει. Η ανάγκη για αναμόρφωση του κοινωνικού κράτους προήλθε μέσα από τη διαπίστωση ότι οι νέες συνθήκες επιβάλλουν μια νέα κατεύθυνση πέρα από τις παγιωμένες πολιτικές ενίσχυσης της προσφοράς και ζήτησης. Αναπροσαρμόζοντας τις σχέσεις μεταξύ της οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής, και της πολιτικής απασχόλησης, τέθηκε ο στόχος της πρόβλεψης των κινδύνων και όχι η παθητική προσπάθεια επίλυσής τους.

Στο νέο αυτό μοντέλο η κοινωνική πολιτική αντιμετωπίζεται ως παραγωγικός συντελεστής, αναγκαίος τόσο για την οικονομική ανάπτυξη και την αύξηση της απασχόλησης, όσο και για την κοινωνική συνοχή μέσω πολιτικών ένταξης στην αγορά εργασίας. Το «ενεργητικό» κράτος ενσαρκώνεται σε πολιτικές που επενδύουν στο ανθρώπινο κεφάλαιο (φροντίδα παιδιών, εκπαίδευση και δια βίου μάθηση) και συμβάλλουν στην αποτελεσματική αξιοποίησή του. Έναντι της παροχικής προσέγγισης της κοινωνικής προστασίας προκρίνονται πολιτικές συμφιλίωσης του εργασιακού και ιδιωτικού βίου, πολιτικές υποστήριξης της γυναικείας απασχόλησης, πολιτικές για μονογονείς με σκοπό την ένταξη τους στην αγορά εργασίας και πολιτικές ενεργού γήρανσης, με την παράλληλη όμως λειτουργία ενός αποτελεσματικού συστήματος κοινωνικής προστασίας για τις περιόδους που τα άτομα βρίσκονται εκτός αγοράς εργασίας και κινδυνεύουν με κοινωνικό αποκλεισμό (OECD, 1997; Morel et al., 2012; Bonoli 2012).

Η ΕΕ, μετά από μια μακρά περίοδο αναζήτησης λύσεων και προτάσεων για την αντιμετώπιση των φαινομένων της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού, έλαβε μια ξεκάθαρη κατεύθυνση το 2006 με την Ανακοίνωση της Επιτροπής και την Σύσταση της το 2008 *«σχετικά με την ενεργητική ένταξη των ατόμων που είναι αποκλεισμένα από*

την αγορά εργασίας». Η έμφαση στην ενεργητική διάσταση της κοινωνικής προστασίας συνδέεται χωρίς αμφιβολία, με την αντιμετώπιση της οικονομικής και ανθρωπιστικής κρίσης της προηγούμενης δεκαετίας, κατά κύριο όμως λόγο, σχετίζεται με τη διαπίστωση ότι ο στόχος της E2020 για αύξηση της απασχόλησης μπορεί να επιτευχθεί αποτελεσματικότερα μέσω ενός νέου ενεργητικού μοντέλου.

Το ελληνικό σύστημα κοινωνικής προστασίας δεν ήταν ώριμο να αντιμετωπίσει τις ραγδαίες επιπτώσεις της δημοσιονομικής κρίσης στο βιοτικό επίπεδο της χώρας. Δεν διέθετε τα κατάλληλα μέσα για την προστασία των πιο ευάλωτων ομάδων του πληθυσμού και τον περιορισμό των κοινωνικών επιπτώσεων της κρίσης. Μέχρι το 2014 η Ελλάδα δεν διέθετε ένα κοινωνικό δίκτυ ασφαλείας που να συνδυάζει την εισοδηματική ενίσχυση με την πρόσβαση σε οικονομικά προσιτές κοινωνικές υπηρεσίες, με την παράλληλη κινητοποίηση των ατόμων για ένταξή τους στην αγορά εργασίας (Network of independent experts on social inclusion, 2013b). Ακόμα όμως και μετά την εφαρμογή του συστήματος ΕΕΕ αποδεικνύεται πως η ελληνική πολιτεία δεν έχει καταφέρει μέχρι σήμερα να εφαρμόσει πλήρως την Σύσταση του 2008.

Μέχρι πρόσφατα, η Ελλάδα δεν διέθετε μία ολοκληρωμένη Στρατηγική για την Κοινωνική Ένταξη, ενώ η απουσία συντονισμού μεταξύ των εμπλεκόμενων υπηρεσιών οδηγούσε νομοτελειακά σε αποσπασματικές πολιτικές χωρίς συνοχή. Σε αυτό το πλαίσιο η σημαντικότερη επιρροή για την εισαγωγή του μοντέλου ενεργού ένταξης που ασκήθηκε στη χώρα, πέραν της Σύστασης του 2008, αποτέλεσε η εκ των προτέρων αιρεσιμότητα των ΕΔΕΤ για την εκταμίευση των πόρων, η οποία αφορούσε στην *«ύπαρξη και εφαρμογή εθνικού στρατηγικού πλαισίου πολιτικής για τη μείωση της φτώχειας με στόχο την ενεργητική ένταξη των ατόμων που είναι αποκλεισμένα από την αγορά εργασίας»* και «εξανάγκασε» την ελληνική πολιτεία να ολοκληρώσει αυτήν την εξαιρετικά σημαντική μεταρρύθμιση. Η κατάρτιση της ΕΣΚΕ και η δημιουργία του Εθνικού Μηχανισμού, αποτέλεσαν τεράστια καινοτομία για το ελληνικό σύστημα κοινωνικής αλληλεγγύης, εισήγαγαν το μοντέλο του «ενεργητικού» κοινωνικού κράτους στο εσωτερικό της κοινωνικής διοίκησης και δομήθηκαν με τρόπο ώστε να θεραπεύσουν τις διαχρονικές ελλείψεις και παθογένειες της.

Παρόλο που η Σύσταση του 2008 και η εκ των προτέρων αιρεσιμότητα άσκησαν ισχυρή επίδραση ως προς την αναδιάρθρωση του εθνικού συστήματος κοινωνικής αλληλεγγύης, ακόμα εντοπίζονται κενά ως προς την εφαρμογή του μοντέλου της ενεργού ένταξης. Η πλήρης ενεργοποίηση των τριών πυλώνων δεν έχει πραγματοποιηθεί, με αποτέλεσμα τα οφέλη από την αποσπασματική εφαρμογή

διάφορων δράσεων και μέτρων που μπορούν να ενταχθούν σε αυτό το μοντέλο, να εξανεμίζονται.

Μέσα από την μελέτη και ανάλυση των σχετικών κειμένων, διαπιστώθηκε πως δεν υφίσταται ένας συγκεντρωτικός κατάλογος με τα μέτρα και τις δράσεις που μπορούν να συμβάλλουν στην πλήρη εφαρμογή του μοντέλου της ενεργού ένταξης. Το γεγονός αυτό αποτελεί ένα μεγάλο κενό καθώς η ίδια η Διοίκηση αδυνατεί να προγραμματίσει ολοκληρωμένες πολιτικές για την προστασία των πλέον ευάλωτων. Σε αυτό το πλαίσιο μια πρόταση για την ουσιαστική εφαρμογή της Σύστασης του 2008, αποτελεί η κατάρτιση μίας Εθνικής Στρατηγικής για την Ενεργό Ένταξη, κατ' αντιστοιχία με την υπάρχουσα ΕΣΚΕ. Σε αυτή την Στρατηγική θα εντοπίζονται συγκεντρωτικά και θα ορίζονται από το ίδιο το Υπουργείο οι στόχοι, οι προτεραιότητες, τα μέτρα, οι δράσεις, οι υπηρεσίες, οι εμπλεκόμενοι φορείς και ο τρόπος χρηματοδότησής τους, ενώ θα επικαιροποιείται και θα αξιολογείται κατά τακτά χρονικά διαστήματα με την ευθύνη της Διεύθυνσης Κοινωνικής Συνοχής και Ένταξης της Γενικής Γραμματείας Κοινωνικής Αλληλεγγύης. Δεδομένου ότι τα κράτη μέλη με ισχυρά συστήματα κοινωνικής προστασίας αντεπεξήλθαν αποτελεσματικότερα στην οικονομική κρίση,⁵⁰ η ελληνική πολιτεία καλείται να λάβει σοβαρά υπόψη τις ευρωπαϊκές πρακτικές και να τις ενσωματώσει με γνώμονα το δημόσιο συμφέρον και τη προστασία της ανθρώπινης αξιοπρέπειας.

⁵⁰ Σύμφωνα με το Ενημερωτικό σημείωμα της 12.05.2014 με Θέμα: «Άτυπο Συμβούλιο EPSCO (29-30.04.2014). Συμπεράσματα από το Εργαστήριο II με θέμα τη σημασία και το ρόλο του ελαχιστου εγγυημένου εισοδήματος σε περίοδο οικονομικής ανάκαμψης», που παραχώρησε η Προϊστάμενη της Διεύθυνσης Κοινωνικής Συνοχής και Ένταξης, κ. Νίκου.

Βιβλιογραφία

Πηγές της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Επιτροπή Κοινωνικής Προστασίας (2002) προς την ΕΜΑ/Συμβούλιο (Απασχόληση, Κοινωνική Πολιτική, Υγεία και Καταναλωτές), «Καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού: κοινοί στόχοι για το δεύτερο γύρο των Εθνικών Σχεδίων Δράσης», SOC 508/ 25.11.2002.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2016) Ανακοίνωση της Επιτροπής «Έναρξη διαβούλευσης για τον ευρωπαϊκό πυλώνα κοινωνικών δικαιωμάτων», COM(2016) 127 final/ 8.3.2016.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2015) Ευρωπαϊκά Διαρθρωτικά και Επενδυτικά Ταμεία 2014-2020: Επίσημα κείμενα και σχόλια. Βρυξέλλες.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2014) Έκτη έκθεση για την οικονομική, κοινωνική και εδαφική συνοχή: Επενδύσεις για θέσεις εργασίας και ανάπτυξη. Περιφερειακή και Πολεοδομική Πολιτική Προώθηση της ανάπτυξης και της καλής διακυβέρνησης στις περιφέρειες και πόλεις της ΕΕ. Βρυξέλλες.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2013α) Ανακοίνωση της Επιτροπής «Στοχεύοντας στις κοινωνικές επενδύσεις για την ανάπτυξη και τη συνοχή - συμπεριλαμβανομένης της εφαρμογής του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου (2014- 2020), COM(2013) 83 final /20.2.2013.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2013β) Έγγραφο Εργασίας των Υπηρεσιών της Επιτροπής. Αξιολόγηση του εθνικού προγράμματος μεταρρυθμίσεων και του προγράμματος σταθερότητας του 2013 για την Ελλάδα, SWD(2013) 358 final /29.5.2013.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2012) Έγγραφο Εργασίας της Επιτροπής «Στοιχεία για κοινό στρατηγικό πλαίσιο 2014-2020 μεταξύ του Ευρωπαϊκού Ταμείου Περιφερειακής Ανάπτυξης, του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου, του Ταμείου Συνοχής, του Ευρωπαϊκού Γεωργικού Ταμείου Αγροτικής Ανάπτυξης και του Ευρωπαϊκού Ταμείου Θάλασσας και Αλιείας», SWD(2012) 61 τελικό, Μέρος I/ 14.3.2012.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2010α) Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική επιτροπή και την

επιτροπή των Περιφερειών «Ευρώπη 2020 Στρατηγική για έξυπνη, διατηρήσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη», COM(2010) 2020 τελικό/3.3.2010.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2010β) Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών «Εμβληματική πρωτοβουλία στο πλαίσιο της στρατηγικής Ευρώπη 2020 Ένωση καινοτομίας», COM(2010) 546 τελικό/ 6.10.2010.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2009α) Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και στην Επιτροπή των Περιφερειών - Κοινή δέσμευση για την απασχόληση, COM(2009) 257/ 3.6.2009.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2008α) Σύσταση της Επιτροπής της 3^{ης} Οκτωβρίου 2008 σχετικά με την ενεργητική ένταξη των ατόμων που είναι αποκλεισμένα από την αγορά εργασίας [κοινοποιηθείσα υπό τον αριθμό E(2008) 5737], (2008/867/EK) EE L 307/ 18.11.2008

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2008β) Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική επιτροπή και την επιτροπή των Περιφερειών «σχετικά με τη Σύσταση της Επιτροπής για την ενεργητική ένταξη των αποκλεισμένων από την αγορά εργασίας ατόμων», COM (2008) 369/3.10.2008

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2007) Ανακοίνωση της Επιτροπής στο Συμβούλιο, στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, στην Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και στην Επιτροπή των Περιφερειών - Εκσυγχρονισμός της κοινωνικής προστασίας για μεγαλύτερη κοινωνική δικαιοσύνη και οικονομική συνοχή: προώθηση της ενεργητικής ένταξης των πλέον απομακρυσμένων από την αγορά εργασίας ανθρώπων, COM/2007/0620 τελικό /9.1.2008.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2006) Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική επιτροπή και την επιτροπή των Περιφερειών σχετικά με διαβουλευση για την ανάληψη δράσης σε επίπεδο ΕΕ, με σκοπό να προωθηθεί η ενεργητική ένταξη των ανθρώπων που έχουν αποκοπεί περισσότερο από την αγορά εργασίας, COM/2006/44 τελικό / 8.2.2006.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2005) Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών «Εργαζόμαστε μαζί, εργαζόμαστε καλύτερα - Ένα νέο πλαίσιο για τον ανοικτό συντονισμό των πολιτικών κοινωνικής προστασίας και κοινωνικής ένταξης στην Ευρωπαϊκή Ένωση», COM(2005) 706/ 22.12.2005.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2004) Πράσινο βιβλίο - Ισότητα και μη διακριτική μεταχείριση στη διευρυμένη Ευρωπαϊκή Ένωση, COM/2004/0379 Τελικό.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2003α) Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών που συνοψίζει τα αποτελέσματα της εξέτασης των εθνικών σχεδίων δράσης για την κοινωνική ένταξη (2003-2005), COM/2003/0773 τελικό / 12.12.2003.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2003β) Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών σχετικά με την ενίσχυση της κοινωνικής διάστασης της Στρατηγικής της Λισαβόνας: Εξορθολογισμός του ανοικτού συντονισμού στο τομέα της κοινωνικής προστασίας, COM (2003) 261/27.5.2003.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2001) Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών σχετικά με τις Προτεραιότητες των πολιτικών καταπολέμησης της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού. ΕΕ 82/4-13.3.2001

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2000α) Ανακοίνωση της Επιτροπής στα κράτη μέλη, της 14ης Απριλίου 2000, για τη θέσπιση των κατευθυντήριων γραμμών για την κοινοτική πρωτοβουλία EQUAL που αφορά τη διακρατική συνεργασία για την προαγωγή νέων μεθόδων καταπολέμησης των διακρίσεων και ανισοτήτων πάσης φύσεως σε σχέση με την αγορά εργασίας, C(2000)853, ΕΕ C127/ 5.5.2000.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (1994) *Λευκό Βιβλίο για την Ευρωπαϊκή Κοινωνική Πολιτική. Η Πορεία προς το Μέλλον για την Ένωση*. Λουξεμβούργο: Υπηρεσία Επισήμων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, COM(94) 333/27/7.1994.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (1982) Έκθεση για το Πρώτο Πρόγραμμα Πειραματικών Προγραμμάτων και Μελετών για την Καταπολέμηση της Φτώχειας, COM (8) 769 τελικό/ 13.9.1982.

Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή (2016) Γνωμοδότηση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής με θέμα «Η καταπολέμηση της φτώχειας», C 133/03/ 14.4.2016.

Επιτροπή των Περιφερειών (2008) Γνωμοδότηση της Επιτροπής των Περιφερειών της 18ης Ιουνίου 2008, στην Ανακοίνωση της Επιτροπής *«Εκσυγχρονισμός της κοινωνικής προστασίας για μεγαλύτερη κοινωνική δικαιοσύνη και οικονομική συνοχή: προώθηση της ενεργητικής ένταξης των πλέον απομακρυσμένων από την αγορά εργασίας ανθρώπων»*, COM(2007) 620 τελικό, με θέμα «Ενεργητική ένταξη», CdR 344/2007.

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (2009) Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 6ης Μαΐου 2009 σχετικά με την ενεργητική ένταξη των ατόμων που είναι αποκλεισμένα από την αγορά εργασίας, EE 2010/ C 212 E/06/5.8.2010.

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο (2013α) Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 1301/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 17ης Δεκεμβρίου 2013 «σχετικά το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής ανάπτυξης και για την θέσπιση ειδικών διατάξεων σχετικά με τον στόχο «Επενδύσεις στην ανάπτυξη και την απασχόληση» και για την κατάργηση του Κανονισμού 1080/2006», EE L 347/20.12.2013

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο (2013β) Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 1304/2013 «Για το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1081/2006 του Συμβουλίου», EE L 347/20.12.2013.

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο (2013γ) Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 1303/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 17ης Δεκεμβρίου 2013, περί καθορισμού κοινών διατάξεων για το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης, το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο, το Ταμείο Συνοχής, το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης και το Ευρωπαϊκό Ταμείο Θάλασσας και Αλιείας και περί καθορισμού γενικών διατάξεων για το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης, το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο, το Ταμείο Συνοχής και το Ευρωπαϊκό Ταμείο

Θάλασσας και Αλιείας και για την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1083/2006», ΕΕ L 347, 20.12.2013.

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο (2013δ) Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 1300/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 17ης Δεκεμβρίου 2013 σχετικά με το Ταμείο Συνοχής και την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1084/2006, L 347/281/ 20.12.2013.

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο (2006) Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 1081/2006 «για το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1784/1999», ΕΕ L 210/31.7.2006.

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο (2006) Κανονισμός (ΕΚ) αριθ.1080/2006 «για το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης και για την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ.1783/1999», ΕΕ L 210/1/31.7.2006.

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο (2002) Απόφαση αριθ. 50/2002/ΕΚ, της 7ης Δεκεμβρίου 2001 σχετικά με τη θέσπιση κοινοτικού προγράμματος δράσης για την ενθάρρυνση της συνεργασίας μεταξύ των κρατών μελών για την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού, ΕΕ L 010/12/01/2002.

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο (1999) Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 1784/1999 «σχετικά με το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο», ΕΕ L 213/13.08.1999.

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (2000) Συμπεράσματα της Προεδρίας, Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Λισσαβώνας 23 και 24 Μαρτίου, 2000/ Conseil/00/900

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (2005) Συμπεράσματα της Προεδρίας, Ευρωπαϊκό Συμβούλιο των Βρυξελλών, 22 και 23 Μαρίου 2005, 7619/1/05 REV 1/23.3.2005

Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2006) Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 1083/2006 «Περί καθορισμού γενικών διατάξεων για το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης, το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και το Ταμείο Συνοχής και την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1260/1999», L210/25/31.7.2006.

Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2000) Απόφαση 2000/436/EK, της 29ης Ιουνίου 2000, σχετικά με τη σύσταση επιτροπής για την κοινωνική προστασία, ΕΕ L 172/12.07.2000.

Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (1999) Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 1260/1999 «Περί γενικών διατάξεων για τα Διαρθρωτικά Ταμεία», ΕΕ L 161/ 26.6.1999.

Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (1992α) Σύσταση 92/442/ΕΟΚ της 24ης Ιουνίου 1992 σχετικά με τα κοινά κριτήρια που αφορούν την επάρκεια πόρων και παροχών στα συστήματα κοινωνικής προστασίας, ΕΕ L 245/ 26.8.1992.

Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (1992β) Σύσταση 92/442/ΕΟΚ της 27 Ιουλίου 1992 για τη σύγκλιση των στόχων και των πολιτικών κοινωνικής προστασίας. ΕΕ L 245/26.8.1992.

Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (1989α), 89/457/ΕΟΚ Απόφαση του Συμβουλίου της 18ης Ιουλίου 1989 για την καθιέρωση μεσοπρόθεσμου προγράμματος κοινοτικής δράσης για την οικονομική και κοινωνική ένταξη των λιγότερο ευνοημένων κοινωνικών ομάδων, ΕΕ L224/2.8.1989.

Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (1989β) Ψήφισμα του Συμβουλίου και των Υπουργών Κοινωνικών Υποθέσεων που συνέρχονται στα πλαίσια του Συμβουλίου της 29ης Σεπτεμβρίου 1989 σχετικά με την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού, ΕΕ C277/31.10.1989.

Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (1989γ) Απόφαση 89/457/ΕΚ «Καθιέρωση ενός Μεσοπρόθεσμου Κοινοτικού Προγράμματος Κοινοτικής Δράσης για την οικονομική και κοινωνική ενσωμάτωση των λιγότερο ευνοημένων κοινωνικών ομάδων», ΕΕ L224/2.8.1989

Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (1989δ) Ψήφισμα της 29ης Σεπτεμβρίου 1989, σχετικά με την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού, ΕΕ C277/31.10.1989.

Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (1985) Απόφαση 85/8/ΕΟΚ της 19ης Δεκεμβρίου 1984 «Ειδική Κοινοτική Δράση καταπολέμησης της φτώχειας», ΕΕ L2/3.1.1985

Council Conclusions (2016) Combating poverty and social exclusion: An integrated approach, 10434/16/ 16.6.2016

Council of the European Union (2016) Council Recommendation of 15 February 2016 on the integration of the long-term unemployed into the labour market, 2016/C 67/01/ 20.2.2016

Council of the European Union (2013) Council Recommendation of 22 April 2013 on establishing a Youth Guarantee, 2013/C 120/01/ 26.4.2013

Council of the European Union (1977) Council Decision of 12 December 1977 amending Decision 75/458/EEC concerning a programme of pilot schemes and studies to combat poverty, 77/779/EEC, L 322/28/ 17.12.77

Council of the European Union (1975) Council Decision of 22 July 1975 concerning a programme of pilot schemes and studies to combat poverty, 75/458/EEC, L/19/30/07/1975

European Commission (2018) Proposal for a Regulation of the European Parliament and the Council on the European Social Fund Plus (ESF+) COM (2018) 382 final / 30.5.2018

European Commission (2017a) Commission Staff Working Document on the Implementation of the 2008 Commission Recommendation on the active inclusion of people excluded from the labour market, SWD(2017) 257 final /26.4.2017

European Commission (2016) ESF ex-post evaluation Synthesis 2007-2013, EU synthesis report – Executive summary. Brussels.

European Commission (2017b) *One Year European Pillar of Social Rights*, https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/european_pillar_one_year_on.pdf (πρόσβαση στις 17/11/2018)

European Commission (2015a) Annual Growth Survey 2016: Strengthening the recovery and fostering convergence, COM (2015) 690 final/ 26.11.2015.

European Commission (2015b) Commission Staff Working Document, Assessment of the Social Impact of the new Stability Support Programme for Greece, SWD (2015) 162 final/ 19.8.2015

European Commission (2013a) Cohesion Policy: Strategic Report 2013. Factsheet: Social Inclusion and Social Infrastructure. Programme Implementation, 2013.

European Commission (2013b) Towards social investment for growth and cohesion – including implementing the European Social Fund 2014-2020, COM (2013) 83 final/ 20.2.2013.

European Commission (2013c) Commission Recommendation of 20 February 2013 Investing in children: breaking the cycle of disadvantage, 2013/112/EU /2.3.2013

European Commission (2010a) *The European Social Fund and Social Inclusion*, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.

European Commission (2010b) *Joint Report on Social Protection and Social Inclusion 2010*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.

European Commission (2010c) The European Platform against Poverty and Social Exclusion: A European Framework for social and territorial cohesion, COM (2010) 758 final/ 16.12.2010.

European Commission (2010d) Ex-post evaluation of the 2000-2006 ESF: Impact on the functioning of the labour market and on the investment in human capital infrastructure through support to systems and structures, VC/2008/0272 Final Report.

European Commission (2010e) The Economic Adjustment Programme for Greece. Occasional Papers 61. Brussels.

European Commission (2005) Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social committee and the Committee of the Regions - Working together, working better - A new framework for the open coordination of social protection and inclusion policies in the European Union , COM/2005/0706 final / 22.12.2005

European Commission (2000) Communication of the Commission on Building an Inclusive Europe, COM (2000) 79 final / 1.3.2000

European Commission (1999a) Report from the Commission on the implementation of the Recommendation 92/441/EEC of June 24/1992 on common criteria concerning sufficient resources and social assistance in Social Protection Systems, COM (1998), 25.01.1999

European Commission (1999b) Communication from the Commission on a Concerted Strategy for Modernising Social Protection, COM (1999) 347/ 14.07.1999

European Commission (1992) Communication «Towards a Europe of Solidarity- Intensifying the fight against social exclusion, fostering integration», COM (92)542/23.12.1992

European Commission - Press release (2016) «Commission launches a public consultation on the European Pillar of Social Rights», 8.5.2016, http://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-544_en.htm (πρόσβαση στις 18/11/2018)

Eurostat (2004) *Poverty and Social Exclusion in EU: Statistics in focus, Population and Social Conditions*, Ian Dennis, Anne-Catherine Guio

European Parliamentary Research Service (2018) European Social Fund Plus (ESF+) 2021-2027. EU Legislation in Progress 2021-2027 MFF, Briefing

Network of independent experts on social inclusion (2013) *Assessment of the implementation of the European Commission Recommendation on active inclusion: A study of national policies, Synthesis Report*, Hugh Frazer and Eric Marlier. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

Network of Independent Experts on Social Inclusion (2014) *Assessment of progress towards the Europe 2020 social inclusion objectives: Main findings and suggestions on the way forward: A Study of National Policies*. Hugh Frazer&Eric Marlier, Luxembourg: Publications Office of the European Union.

Social Protection Committee (2011) SPC Opinion on: Reinvigorating the Social OMC in the context of Europe 2020, 10405/11/23.5.2011

Εθνικό Δίκαιο

Νόμος 4445/2016 (ΦΕΚ Α' 236/19.12.2016) «Εθνικός Μηχανισμός Συντονισμού, Παρακολούθησης και Αξιολόγησης των Πολιτικών Κοινωνικής Ένταξης και Κοινωνικής Συνοχής, ρυθμίσεις για την κοινωνική αλληλεγγύη και εφαρμοστικές διατάξεις του ν. 4387/2016 (Α' 85) και άλλες διατάξεις»

Ν. 4368/2016 (ΦΕΚ Α' 21/2.2.2016) «Μέτρα για την επιτάχυνση του κυβερνητικού έργου και άλλες διατάξεις»

Ν. 4046/2012 (ΦΕΚ Α' 28/14.2.2012) «Έγκριση των Σχεδίων Συμβάσεων Χρηματοδοτικής Διευκόλυνσης μεταξύ του Ευρωπαϊκού Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (Ε.Τ.Χ.Σ.), της Ελληνικής Δημοκρατίας και της Τράπεζας της Ελλάδος, του Σχεδίου του Μνημονίου Συνεννόησης μεταξύ της Ελληνικής Δημοκρατίας, της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και της Τράπεζας της Ελλάδος και άλλες επείγουσες διατάξεις για τη μείωση του δημοσίου χρέους και τη διάσωση της εθνικής οικονομίας.»

Νόμος 3845/2010 (ΦΕΚ Α' 65/6.5.2010) «Μέτρα για την εφαρμογή του μηχανισμού στήριξης της ελληνικής οικονομίας από τα κράτη-μέλη της Ζώνης του ευρώ και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο.»

Ν. 3833/2010 (ΦΕΚ Α 40/15.03.2010) «Προστασία της εθνικής οικονομίας- Επείγοντα μέτρα για την αντιμετώπιση της δημοσιονομικής κρίσης.»

Κοινή Υπουργική Απόφαση υπ' αριθμ. Δ25/οικ.22052/25/2017 (ΦΕΚ Β' 1801/24-5-2017) των Υπουργών Εσωτερικών και Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, «Τροποποίηση της κοινής υπουργικής απόφασης με α.π. Δ23/ΟΙΚ.14435-1135/2016 Καθορισμός ελάχιστων προδιαγραφών λειτουργίας των Κέντρων Κοινότητας (ΦΕΚ 854/Β/30-3-2016)».

Κοινή Υπουργική Απόφαση υπ' αριθμ. Γ.Δ.5οικ.2961-10/2017 (ΦΕΚ 128/Β/24-1-2017) των Υπουργών Εσωτερικών, Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης και Οικονομικών «Καθορισμός των όρων και των προϋποθέσεων εφαρμογής του προγράμματος Κοινωνικό Εισόδημα Αλληλεγγύης».

Κοινή Υπουργική Απόφαση υπ' αριθμ. Α3(γ)/ΓΠ/οικ.25132/2016 (ΦΕΚ Β' 908/04-04-2016) των Υπουργών Εσωτερικών και Διοικητικής Ανασυγκρότησης, Παιδείας,

Έρευνας και Θρησκευμάτων, Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, Εργασίας, κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, Υγείας και Οικονομικών «Ρυθμίσεις για τη διασφάλιση της πρόσβασης των ανασφάλιστων στο Δημόσιο Σύστημα Υγείας».

Κοινή Υπουργική Απόφαση υπ' αριθμ. Δ23/οικ.14435-1135/2016 (ΦΕΚ Β' 854/30-03-2016) των Υπουργών Εσωτερικών, Διοικητικής Ανασυγκρότησης, Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης «Καθορισμός ελάχιστων προδιαγραφών λειτουργίας των Κέντρων Κοινότητας, Όπως τροποποιήθηκε με την Δ25/οικ.22052/25/15.5.2017»

Κοινή Υπουργική Απόφαση υπ' αριθμ. 39892/ΓΔ1.2/ (ΦΕΚ Β' 3018/7-11-2014) των Υπουργών Οικονομικών και Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας «Καθορισμός των όρων και των προϋποθέσεων εφαρμογής του πιλοτικού προγράμματος Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα»

Αιτιολογική Έκθεση (2016) στο σχέδιο νόμου «Εθνικός Μηχανισμός Συντονισμού, Παρακολούθησης και Αξιολόγησης των Πολιτικών Κοινωνικής Ένταξης και Κοινωνικής Συνοχής, ρυθμίσεις για την κοινωνική αλληλεγγύη και εφαρμοστικές διατάξεις του ν. 4387/2016 (Α' 85)»

Αιτιολογική Έκθεση (2015) στο σχέδιο νόμου «Κύρωση του Σχεδίου Σύμβασης Οικονομικής Ενίσχυσης από τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας και ρυθμίσεις για την υλοποίηση της Συμφωνίας Χρηματοδότησης»

Βιβλιογραφία

Andor, L. (2013) *Looking Forward: Social Investment as a way out of the crisis*. Commissioner Speech at the Eurofound Forum, DG Employment, Social Affairs, and Inclusion. Dublin.

Αμίτσης, Γ. (2014) *Το συλλογικό διακύβευμα της ενεργητικής ένταξης των ευπαθών ομάδων. Αναπτυξιακά διδάγματα από την Κοινωνική Ευρώπη*, Αθήνα: Παπαζήσης.

Αμίτσης, Γ. (2016) *Εμβληματικές Πρωτοβουλίες διαφύλαξης της κοινωνικής συνοχής την εποχή των Μνημονίων: Το υπόδειγμα της Εθνικής Στρατηγικής Κοινωνικής Ένταξης*. Αθήνα: Παπαζήσης.

Απίστουλας, Δ. και Νίκου, Δ. (2018) *Θεσμοί και Πολιτικές Κοινωνικής Πρόνοιας*, Εκπαιδευτικό υλικό για την Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης. Αθήνα: ΕΚΔΔΑ.

Βλαχάδη, Μ. (2009) *Μετανάστευση - Κοινωνικός αποκλεισμός και Πολιτικές Ένταξης στην Ελλάδα*. Διαθέσιμο σε: <https://dappolitikou.files.wordpress.com/2011/06/vivlio-koin-apokl-tel.pdf> (πρόσβαση 23/11/2018).

Bonoli, G. (2012) “Active Labour Market and policy and social investment: a changing relationship”. Σε: Morel, N., Palier, B. and Palme J. eds. *Towards a Social Investment Welfare State?: Ideas, Policies and Challenges*. Great Britain: The Policy Press.

Βουγιούκα, Α. (2008) *Νέες Κοινωνικές Ανάγκες και Νέες Προσεγγίσεις Κοινωνικής Πολιτικής. Συμμετοχή και Ενδυνάμωση των Κοινωνικών και Προνοιακών Υποκειμένων*, Κ.Π. EQUAL – Α.Σ. ΣΥΓΚΛΙΣΕΙΣ, Δράση 11: Μελέτη Ανάδειξης Νέων Αναγκών των Ευπαθών Ομάδων και Προτάσεις Προσαρμογής των Υπηρεσιών των Δομών στα Ανάγκες αυτές. Διαθέσιμο σε <https://www.eetaa.gr/ekdoseis/pdf/119.pdf> (πρόσβαση 19/11/2018).

Bruzelius C. and Seeleib-Kaiser, M. (2017) “European Citizenship and social rights”. Σε: Kennett, P., Lendvay-Bainton, N. eds. *Handbook of European Social Policy*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited.

Commins, P. (1995) “Social Exclusion in the Context of the European Union's Third Poverty Programme”. *Družboslovne razprave*, 11 (19-20), pp. 137-150.

Daly, M. (2006) “EU Social Policy after Lisbon”. *Journal of Common Market Studies*, 44(3), pp. 461-481.

Dijkstra, L. (n.d.) *Cohesion Policy post 2020*. DG for Regional and Urban Policy. Διαθέσιμο σε: https://vng.nl/files/vng/180913-presentatie-lewis-dijkstra_cohesion-policy-post-2020-utrecht.pdf (πρόσβαση 15/11/2018).

Δημουλάς, Κ. (2017) «Η Εφαρμογή του Κοινωνικού Εισοδήματος Αλληλεγγύης στην Ελλάδα.» *Κοινωνική Πολιτική*, 7, 1-25.

Έκθεση της Συνδιάσκεψης για την 6η Ευρωπαϊκή Συνάντηση των ατόμων που βιώνουν φτώχεια, (2007) *Αντιμετωπίζοντας τη φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό: Η πρόοδος που έγινε, τα μελλοντικά βήματα*, Βρυξέλλες. Διαθέσιμο σε: https://www.eapn.eu/images/docs/6theuropeanmeetingofpep_el.pdf (πρόσβαση στις 29/11/2018)

Ελλάδα (2013), *Μνημόνιο Συνεννόησης στις Συγκεκριμένες Προϋποθέσεις Οικονομικής Πολιτικής*. <http://www.fortunegreece.com/fileuploads/mnimonio.pdf> (πρόσβαση στις 25/11/2028)

Ελλάδα (2014): Επιχειρησιακό Πρόγραμμα βάσει του στόχου «Επενδύσεις για την Ανάπτυξη και την Απασχόληση»: Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση, Αθήνα.

Ελληνική Δημοκρατία, Υπουργείο Οικονομικών. (2011) *Εθνικό Πρόγραμμα Μεταρρυθμίσεων 2011-2014*, Αθήνα.

Ελληνική Δημοκρατία, Υπουργείο Ανάπτυξης και Ανταγωνιστικότητας, Γενική Γραμματεία Δημόσιων Επενδύσεων-ΕΣΠΑ. (2014) *Σύμφωνο Εταιρικής Σχέσης 2014-2020*. Αθήνα: Υπουργείο Ανάπτυξης και Ανταγωνιστικότητας

Ελληνική Δημοκρατία, Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας. (2014) *Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο για την Κοινωνική Ένταξη*. Αθήνα: Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας.

ΕΛΣΤΑΤ. (2018) Δελτίο Τύπου: Κίνδυνος Φτώχειας. Έρευνα Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης των Νοικοκυριών, Πειραιάς.

Frazen, H. (2008) *Yes to an Active Inclusion based in rights! Promoting EAPN Principles on Active Inclusion*. Report of EAPN seminar on Active Inclusion, held in Paris on 13 June 2008, Brussels: European Anti Poverty Network .

Ferrera, M. (1999) *Η ανασυγκρότηση του κοινωνικού κράτους στην Νότια Ευρώπη – Προοπτικές του Κοινωνικού κράτους στην Νότια Ευρώπη*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Φερώνας, Α. (2013) «Η Κοινωνική Διάσταση της «Ευρώπης 2020»: Ρητορική και Πραγματικότητα». *Κοινωνική Πολιτική*, τομ. 1. Διαθέσιμο σε: <https://ejournals.e-publishing.ekt.gr/index.php/eeqp/article/view/10547/0/RefManCitationPlugin> (πρόσβαση στις 20/11/2018)

Hatzopoulos, V. (2007) “Why the Open Method of Coordination is bad for you: a letter to the EU”. *European Law Journal*, 13(3), pp. 309-342.

Καβουνίδα, Τζ. (1996) «Κοινωνικός αποκλεισμός, έννοια, κοινοτικές πρωτοβουλίες, ελληνική εμπειρία και διλήμματα πολιτικής». Σε: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, *Διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα*. Αθήνα: ΕΚΚΕ.

Esping-Andersen, G. (1990) *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. New Jersey: Princeton University Press.

European Alliance, (2015) *Annual Growth Survey 2016: Signs of change towards a democratic, social, sustainable and inclusive Europe but still a long way to go*, Letter by the “Alliance” to the European Commission President Jean-Claude Juncker.

Καψάλης, Α., Κουζής, Γ., Κουμαριανός, Β. και Κουραχάνης Ν., (2017) «Εργασία και κοινωνική πολιτική στα χρόνια των μνημονίων». *Επίκαιρα*, 1. Διαθέσιμο σε: <https://marginalia.gr/arthro/ergasia-ke-kinoniki-politiki-sta-chronia-ton-mnimonion/>

(πρόσβαση στις 25/11/2018).

Κωστάκη, Λ., Παπαθεοδώρου, Χ., Καππή, Χ., Μπαλούρδος, Λ. (1995) «Διαστάσεις Φτώχειας στη περιοχή της Πρωτεύουσας». *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών* 88, 60-84.

Marlier, E., Atkinson A.B., Cantillon B. and Nolan, B. (2006) *The EU and Social Inclusion: Facing the challenges*. Bristol: The Policy Press.

Ματσαγγάνης Μ. (2013) «Το ελάχιστο εγγυημένο εισόδημα και ο ρόλος του στην αντιμετώπιση του νέου κοινωνικού ζητήματος». Σε: Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας και Ανθρώπινου Δυναμικού, *Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα: Προσεγγίσεις και Προτάσεις ενόψει της Πιλοτικής εφαρμογής του μέτρου*. Άρθρα και Μελέτες 8/2013, Αθήνα: ΕΙΕΑΔ.

Morel N., Palier B. and Palme J., (2012) “Beyond the welfare state as we know it?”. In Morel, N., Palier, B. and Palme J. eds. *Towards a Social Investment Welfare State?: Ideas, Policies and Challenges*. Bristol: Policy Press.

Network of independent experts on social inclusion, (2013b) Αξιολόγηση της Σύστασης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την Ενεργό Ένταξη. Μελέτη των Εθνικών Πολιτικών: Ελλάδα, Ζιώμας Δ., Μπούζας Ν., Σπυροπούλου Ν., Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών (ΕΚΚΕ).

Νίκου, Δ., (2018) *Το Εθνικό Σύστημα Κοινωνικής Ένταξης: Ο ρόλος του Εθνικού Μηχανισμού και το υπόδειγμα της Εθνικής Στρατηγικής Κοινωνικής Ένταξης* (ppt) Αθήνα.

OECD, (1997) *Beyond 2000: The New Social Policy Agenda*. Summary of the High-Level Conference held at the Chateau de la Muerte, Paris, 12-13 November 1996, OCDE/GD(97)66.

ΟΟΣΑ, (2013) *Ελλάδα: Μεταρρύθμιση των Προγραμμάτων Κοινωνικής Πρόνοιας*. Επιθεωρήσεις Δημόσιας Διακυβέρνησης από τον ΟΟΣΑ.

Περιφέρεια Αττικής, (2014) Επιχειρησιακό Πρόγραμμα βάσει του στόχου «Επενδύσεις για την Ανάπτυξη και την Απασχόληση». Αθήνα: Περιφέρεια Αττικής.

Περιφέρεια Αττικής, (2015) *Περιφερειακή Στρατηγική για την Κοινωνική Ένταξη και την Καταπολέμηση της Φτώχειας. Συστημική καταγραφή υφιστάμενης κατάστασης – Οριοθέτηση στρατηγικών επιλογών στα πεδία της κοινωνικής ένταξης και της καταπολέμησης της φτώχειας*. Αθήνα: Περιφέρεια Αττικής.

Petmesidou, M. (2017) “Can the European Union 2020 strategy deliver on social inclusion?” *Global Challenges*, Working Paper Series, 3, pp. 1-24.

Porte, C. (2001) “The soft Open Method of Coordination in social protection”, *European Trade Yearbook 2001*, pp. 339-363.

Porte, C., Pochet P. (2003) “The OMC Intertwined with the debates on Governance, Democracy and Social Europe”. Research prepared for Minister Frank Vandenbroucke, Minister for Social Affairs and Pensions Διαθέσιμο σε: https://www.researchgate.net/publication/237401560_The_OMC_Intertwined_with_the_Debates_on_Governance_Democracy_and_Social_Europe (πρόσβαση στις 15/11/2018).

Room, G. (1991) *National Policies to Combat Social Exclusion: First Annual Report of the European Community Observatory*. Centre for Research in European Social and Employment Policy.

Sabato, S., Vanhercke, B. and Verschraegen, G. (2015) “The EU framework for social innovation-Between entrepreneurship and policy experimentation”, Discussion Paper 15/21, Working Papers, Διαθέσιμο σε: https://www.researchgate.net/publication/287994531_The_EU_framework_for_social_innovation_Between_entrepreneurship_and_policy_experimentation (πρόσβαση στις 22/11/2018).

Σακελαρόπουλος, Θ. (2004) *Συμμετοχικές διαδικασίες και Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Μοντέλο: Η Ανοιχτή Μέθοδος Συντονισμού*. Αθήνα: ΙΣΤΑΜΕ - Α. ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ.

Σαριτζόγλου, Χ. (2006) *Η Συμβολή της Ανοικτής Μεθόδου Συντονισμού ως μέσο Εξευρωπαϊσμού: Η περίπτωση της ελληνικής Δημόσιας Διοίκησης*. Τελική Εργασία, Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης, ΙΖ’ Εκπαιδευτική σειρά. Αθήνα: ΕΚΔΔΑ.

Schaefer, A. (2004) “Beyond the Community Method: why the Open Method of Coordination was introduced to the EU policy-making”, *European Integration online papers (EIOP)*, 8 (13), Διαθέσιμο σε: <http://eiop.or.at/eiop/pdf/2004-013.pdf> (πρόσβαση στις 26/11/2018).

Seikel, D. (2016) “The European Pillar of Social Rights – No ‘Social Triple A’ for Europe”, *Social Europe*”, 24/03/2016. Διαθέσιμο σε: <https://www.socialeurope.eu/2016/03/european-pillar-social-rights-no-social-triple-europe/> (πρόσβαση στις 17/11/2018).

Σωτηρόπουλος, Δ. (2015) *Η διπλή ανακολουθία: Οι πολιτικές κατά της φτώχειας και ο πολιτικός λόγος για τη φτώχεια & τον κοινωνικό αποκλεισμό στην Ελλάδα κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης*. Αθήνα: Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής & Εξωτερικής Πολιτικής (ΕΛΙΑΜΕΠ).

Trubek, M. and Trubek, G. (2005) “Hard and Soft Law in the Construction of Social Europe: the Role of the Open Method of Co-ordination”. *European Law Journal*, 11 (3), pp. 343-64.

Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας, Γενική Γραμματεία Διαχείρισης Κοινοτικών και Άλλων Πόρων, Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης Ε.Π. «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού». (2014) Έκθεση εκ των προτέρων αξιολόγησης (en ante evaluation) του Ε.Π. «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Δια βίου Μάθηση 2014-2020), Αθήνα: Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας

Vanhercke, B. (2012) *Social Policy at EU Level: from the AntiPoverty Programmes to Europe 2020*. Brussels: European Social Observatory

Υπουργείο Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, (2006) *Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Υγεία- Πρόνοια» 2000-2006, Γ' Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης 2000-2006*, Αθήνα: Υπουργείο Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης.

Zeitlin, J. (2010) “Towards a Stronger OMC in a more Social Europe 2020: A new governance architecture For EU policy coordination”. Σε: Marlier Er. & Natali D., eds. *Europe 2020: Towards a more Social EU?*. Brussels: P.I.E. PETER LANG.

Zeitlin, J. and Vanhercke, B. (2014) “Socializing the European Semester? Economic Governance and Social Policy Coordination in Europe 2020”. *Swedish Institute for European Policy Studies*, Report No. 7. Διαθέσιμο σε: www.sieps.se (πρόσβαση στις 18/11/2018)

Διαδικτυακές Πηγές

European Alliance for a Democratic, Social, Sustainable, European Semester:

<https://semesteralliance.net/the-alliance-partners/>

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού»:

<http://www.epanad.gov.gr/default.asp?pID=60&la=1>

Παράρτημα 1

Πίνακας 19:Επισκόπηση της επενδυτικής στρατηγικής του επιχειρησιακού προγράμματος (ΘΣ 8 και 9)

Άξονας προτεραιότητας	Ταμείο	Στήριξη της Ένωσης	Ποσοστό της συνολικής στήριξης της Ένωσης για το επιχειρησιακό πρόγραμμα	Θεματικός στόχος / Επενδυτική προτεραιότητα / Ειδικός στόχος	Κοινοί δείκτες αποτελεσμάτων και δείκτες αποτελεσμάτων προγράμματος για τους οποίους έχει καθοριστεί στόχος
2	EKT	711.265.487,00	33.79%	<p>08 - Προώθηση της διατηρήσιμης και ποιοτικής απασχόλησης και στήριξη της κινητικότητας του εργατικού δυναμικού</p> <p>8i - Πρόσβαση των ατόμων που αναζητούν εργασία και των μη ενεργών οικονομικά ατόμων στην απασχόληση, συμπεριλαμβανομένων των μακροχρόνια ανέργων και των ατόμων που βρίσκονται για μεγάλο χρονικό διάστημα εκτός της αγοράς εργασίας, μεταξύ άλλων μέσω τοπικών πρωτοβουλιών για την απασχόληση και της υποστήριξης της κινητικότητας του εργατικού δυναμικού</p> <p style="padding-left: 20px;">i - Πρόσβαση των ανέργων στην απασχόληση, με έμφαση σε μακροχρόνια ανέργους, γυναίκες και ανέργους 30 έως 44 ετών</p> <p style="padding-left: 20px;">ii - Αύξηση του ποσοστού των καταρτισθέντων ανέργων που λαμβάνουν πιστοποίηση, με έμφαση σε μακροχρόνια ανέργους, γυναίκες και ανέργους που δεν έχουν ενταχθεί στην τριτοβάθμια εκπαίδευση</p> <p>8iv - Ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών σε όλους τους τομείς, συμπεριλαμβανομένης της πρόσβασης στην απασχόληση, της επαγγελματικής σταδιοδρομίας, του συνδυασμού επαγγελματικού και</p>	[T4816, T4817, CR03, CR06, T4810, T4814, T4815]

				<p>οικογενειακού βίου και της προώθησης της ίσης αμοιβής για όμοια εργασία</p> <p>i - Βελτίωση της εργασιακής κατάστασης των γυναικών, με έμφαση στις εργαζόμενες γυναίκες με επισφαλή θέση εργασίας</p> <p>09 - Προώθηση της κοινωνικής ένταξης και καταπολέμηση της φτώχειας και κάθε διάκρισης</p> <p>9i - Ενεργητική ένταξη, μεταξύ άλλων και με σκοπό την προώθηση των ίσων ευκαιριών και της δραστήριας συμμετοχής και τη βελτίωση των δυνατοτήτων απασχόλησης</p> <p>i - Βελτίωση ευκαιριών ένταξης ή επανένταξης στην αγορά εργασίας ωφελούμενων της πιλοτικής εφαρμογής του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος</p> <p>9v - Προώθηση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας και της επαγγελματικής ενσωμάτωσης σε κοινωνικές επιχειρήσεις και την κοινωνική και αλληλέγγυο οικονομία ώστε να διευκολυνθεί η πρόσβαση στην απασχόληση</p> <p>i - Δημιουργία νέων θέσεων εργασίας μέσω της ενίσχυσης της σύστασης και λειτουργίας κοινωνικών επιχειρήσεων</p>	
4	EKT	34.324.135,00	1.63%	<p>08 - Προώθηση της διατηρήσιμης και ποιοτικής απασχόλησης και στήριξη της κινητικότητας του εργατικού δυναμικού</p> <p>8i - Πρόσβαση των ατόμων που αναζητούν εργασία και των μη ενεργών οικονομικά ατόμων στην απασχόληση, συμπεριλαμβανομένων των μακροχρόνια ανέργων και των ατόμων που βρίσκονται για μεγάλο χρονικό διάστημα εκτός της αγοράς εργασίας, μεταξύ άλλων μέσω τοπικών πρωτοβουλιών για την απασχόληση και της υποστήριξης της κινητικότητας του εργατικού δυναμικού</p> <p>i - Πρόσβαση των ανέργων στην απασχόληση, με έμφαση σε μακροχρόνια ανέργους, γυναίκες και ανέργους 30 έως 44 ετών</p> <p>ii - Αύξηση του ποσοστού των καταρτισθέντων ανέργων που λαμβάνουν πιστοποίηση, με έμφαση σε μακροχρόνια ανέργους, γυναίκες και ανέργους που δεν έχουν ενταχθεί στην τριτοβάθμια εκπαίδευση</p> <p>8ii - Βιώσιμη ένταξη στην αγορά εργασίας των νέων (EKT), ιδιαίτερα εκείνων που βρίσκονται εκτός απασχόλησης, εκπαίδευσης ή κατάρτισης,</p>	[CR03, CR06, T4810, T4814, T4812, T4813, T4816, T4817, T4815]

			<p>συμπεριλαμβανομένων των νέων που αντιμετωπίζουν τον κίνδυνο κοινωνικού αποκλεισμού και των νέων από περιθωριοποιημένες κοινότητες, μεταξύ άλλων μέσω της υλοποίησης της «Εγγύησης για τη νεολαία»</p> <p>i - Αύξηση της απασχόλησης συμπεριλαμβανομένης της αυτοαπασχόλησης & βελτίωση των δεξιοτήτων των νέων έως 29 ετών (ΕΚΤ)</p> <p>8iv - Ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών σε όλους τους τομείς, συμπεριλαμβανομένης της πρόσβασης στην απασχόληση, της επαγγελματικής σταδιοδρομίας, του συνδυασμού επαγγελματικού και οικογενειακού βίου και της προώθησης της ίσης αμοιβής για όμοια εργασία</p> <p>i - Βελτίωση της εργασιακής κατάστασης των γυναικών, με έμφαση στις εργαζόμενες γυναίκες με επισφαλή θέση εργασίας</p> <p>8vii - Εκσυγχρονισμός των θεσμικών φορέων της αγοράς εργασίας, όπως είναι οι δημόσιες και ιδιωτικές υπηρεσίες απασχόλησης, και εξισορρόπηση μεταξύ των δεξιοτήτων των εργαζομένων και των αναγκών της αγοράς εργασίας, μεταξύ άλλων μέσω δράσεων που βελτιώνουν τη διακρατική κινητικότητα των εργαζομένων με προγράμματα κινητικότητας και μέσω της βελτίωσης της συνεργασίας μεταξύ των θεσμικών φορέων και των άμεσα ενδιαφερομένων</p> <p>i - Ανάπτυξη ή/και αναβάθμιση συστημάτων της δημόσιας διοίκησης για την ενίσχυση των θεσμών της αγοράς εργασίας και της πρόνοιας</p> <p>ii - Αύξηση της ικανότητας συμμετοχής των κοινωνικών εταίρων καθώς και των τριτοβάθμιων συλλογικών οργάνων που εκπροσωπούν ομάδες που βιώνουν διακρίσεις, ή/και φορέων της κοινωνίας των πολιτών στις παρεμβάσεις της αγοράς εργασίας</p> <p>09 - Προώθηση της κοινωνικής ένταξης και καταπολέμηση της φτώχειας και κάθε διάκρισης</p> <p>9i - Ενεργητική ένταξη, μεταξύ άλλων και με σκοπό την προώθηση των ίσων ευκαιριών και της δραστήριας συμμετοχής και τη βελτίωση των δυνατοτήτων απασχόλησης</p> <p>i - Βελτίωση ευκαιριών ένταξης ή επανένταξης στην αγορά εργασίας ωφελούμενων της πιλοτικής εφαρμογής του Ελάχιστου Εγγυημένου</p>	
--	--	--	--	--

				<p>Εισοδήματος</p> <p>9v - Προώθηση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας και της επαγγελματικής ενσωμάτωσης σε κοινωνικές επιχειρήσεις και την κοινωνική και αλληλέγγυο οικονομία ώστε να διευκολυνθεί η πρόσβαση στην απασχόληση</p> <p>i - Δημιουργία νέων θέσεων εργασίας μέσω της ενίσχυσης της σύστασης και λειτουργίας κοινωνικών επιχειρήσεων</p>	
5	EKT	11.024.402,00	0.52%	<p>08 - Προώθηση της διατηρήσιμης και ποιοτικής απασχόλησης και στήριξη της κινητικότητας του εργατικού δυναμικού</p> <p>8i - Πρόσβαση των ατόμων που αναζητούν εργασία και των μη ενεργών οικονομικά ατόμων στην απασχόληση, συμπεριλαμβανομένων των μακροχρόνια ανέργων και των ατόμων που βρίσκονται για μεγάλο χρονικό διάστημα εκτός της αγοράς εργασίας, μεταξύ άλλων μέσω τοπικών πρωτοβουλιών για την απασχόληση και της υποστήριξης της κινητικότητας του εργατικού δυναμικού</p> <p>i- Πρόσβαση των ανέργων στην απασχόληση, με έμφαση σε μακροχρόνια ανέργους, γυναίκες και ανέργους 30 έως 44 ετών</p> <p>ii - Αύξηση του ποσοστού των καταρτισθέντων ανέργων που λαμβάνουν πιστοποίηση, με έμφαση σε μακροχρόνια ανέργους, γυναίκες και ανέργους που δεν έχουν ενταχθεί στην τριτοβάθμια εκπαίδευση</p> <p>8ii - Βιώσιμη ένταξη στην αγορά εργασίας των νέων (EKT), ιδιαίτερα εκείνων που βρίσκονται εκτός απασχόλησης, εκπαίδευσης ή κατάρτισης, συμπεριλαμβανομένων των νέων που αντιμετωπίζουν τον κίνδυνο κοινωνικού αποκλεισμού και των νέων από περιθωριοποιημένες κοινότητες, μεταξύ άλλων μέσω της υλοποίησης της «Εγγύησης για τη νεολαία»</p> <p>i - Αύξηση της απασχόλησης συμπεριλαμβανομένης της αυτοαπασχόλησης & βελτίωση των δεξιοτήτων των νέων έως 29 ετών (EKT)</p> <p>8iv - Ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών σε όλους τους τομείς,</p>	[T4810, T4814, CR03, CR06, T4815, T4812, T4813, T4816, T4817]

			<p>συμπεριλαμβανομένης της πρόσβασης στην απασχόληση, της επαγγελματικής σταδιοδρομίας, του συνδυασμού επαγγελματικού και οικογενειακού βίου και της προώθησης της ίσης αμοιβής για όμοια εργασία</p> <p>i - Βελτίωση της εργασιακής κατάστασης των γυναικών, με έμφαση στις εργαζόμενες γυναίκες με επισφαλή θέση εργασίας</p> <p>8vii - Εκσυγχρονισμός των θεσμικών φορέων της αγοράς εργασίας, όπως είναι οι δημόσιες και ιδιωτικές υπηρεσίες απασχόλησης, και εξισορρόπηση μεταξύ των δεξιοτήτων των εργαζομένων και των αναγκών της αγοράς εργασίας, μεταξύ άλλων μέσω δράσεων που βελτιώνουν τη διακρατική κινητικότητα των εργαζομένων με προγράμματα κινητικότητας και μέσω της βελτίωσης της συνεργασίας μεταξύ των θεσμικών φορέων και των άμεσα ενδιαφερομένων</p> <p>i - Ανάπτυξη ή/και αναβάθμιση συστημάτων της δημόσιας διοίκησης για την ενίσχυση των θεσμών της αγοράς εργασίας και της πρόνοιας</p> <p>ii - Αύξηση της ικανότητας συμμετοχής των κοινωνικών εταίρων καθώς και των τριτοβάθμιων συλλογικών οργάνων που εκπροσωπούν ομάδες που βιώνουν διακρίσεις, ή/και φορέων της κοινωνίας των πολιτών στις παρεμβάσεις της αγοράς εργασίας</p> <p>09 - Προώθηση της κοινωνικής ένταξης και καταπολέμηση της φτώχειας και κάθε διάκρισης</p> <p>9i - Ενεργητική ένταξη, μεταξύ άλλων και με σκοπό την προώθηση των ίσων ευκαιριών και της δραστήριας συμμετοχής και τη βελτίωση των δυνατοτήτων απασχόλησης</p> <p>i - Βελτίωση ευκαιριών ένταξης ή επανένταξης στην αγορά εργασίας ωφελούμενων της πιλοτικής εφαρμογής του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος</p> <p>9v - Προώθηση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας και της επαγγελματικής ενσωμάτωσης σε κοινωνικές επιχειρήσεις και την κοινωνική και αλληλέγγυο οικονομία ώστε να διευκολυνθεί η πρόσβαση στην απασχόληση</p> <p>i - Δημιουργία νέων θέσεων εργασίας μέσω της ενίσχυσης της σύστασης και λειτουργίας κοινωνικών επιχειρήσεων</p>	
--	--	--	---	--

Παράρτημα 2

Πίνακας 20: Επιλεγμένες Επενδυτικές Προτεραιότητες για τον ΘΣ 9 των 13 ΠΕΠ

Ο ΘΣ 9 «Προώθηση της κοινωνικής ένταξης και καταπολέμηση της φτώχειας και των διακρίσεων» μέσα από τα 13 ΠΕΠ (ΕΚΤ)	
Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα	Επιλεγμένες Επενδυτικές Προτεραιότητες
1) Ανατολικής Μακεδονίας- Θράκης	9 i - Ενεργητική ένταξη, μεταξύ άλλων και με σκοπό την προώθηση των ίσων ευκαιριών και της δραστήριας συμμετοχής και τη βελτίωση των δυνατοτήτων απασχόλησης
	9ii - Κοινωνικοοικονομική ενσωμάτωση περιθωριοποιημένων κοινοτήτων, όπως οι Ρομά
	9iv - Βελτίωση της πρόσβασης σε οικονομικά προσιτές, βιώσιμες και υψηλής ποιότητας υπηρεσίες, συμπεριλαμβανομένων της υγειονομικής περίθαλψης και των κοινωνικών υπηρεσιών γενικού συμφέροντος
	9v - Προαγωγή της κοινωνικής επιχειρηματικότητας και της επαγγελματικής ένταξης σε κοινωνικές επιχειρήσεις καθώς και προώθηση της κοινωνικής οικονομίας και της οικονομίας της αλληλεγγύης προκειμένου να διευκολυνθεί η πρόσβαση στην απασχόληση
2) Κεντρικής Μακεδονίας	9i - Ενεργητική ένταξη, μεταξύ άλλων και με σκοπό την προώθηση των ίσων ευκαιριών και της δραστήριας συμμετοχής και τη βελτίωση των δυνατοτήτων απασχόλησης
	9ii - Κοινωνικοοικονομική ένταξη περιθωριοποιημένων κοινοτήτων, όπως οι Ρομά
	9iii - Καταπολέμηση κάθε μορφής διακρίσεων και προώθηση των ίσων ευκαιριών
	9iv - Βελτίωση της πρόσβασης σε οικονομικά προσιτές, βιώσιμες και υψηλής ποιότητας υπηρεσίες, συμπεριλαμβανομένων των υπηρεσιών υγειονομικής περίθαλψης και των

	κοινωνικών υπηρεσιών κοινής ωφέλειας
	9ν - Προώθηση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας και της επαγγελματικής ενσωμάτωσης σε κοινωνικές επιχειρήσεις και την κοινωνική και αλληλέγγυο οικονομία ώστε να διευκολυνθεί η πρόσβαση στην απασχόληση
	9νι - Στρατηγικές τοπικής ανάπτυξης με πρωτοβουλία των τοπικών κοινοτήτων
3) Δυτικής Μακεδονίας	9ι - Ενεργητική ένταξη, μεταξύ άλλων και με σκοπό την προώθηση των ίσων ευκαιριών και της δραστήριας συμμετοχής και τη βελτίωση των δυνατοτήτων απασχόλησης
	9iii - Καταπολέμηση κάθε μορφής διακρίσεων και προώθηση των ίσων ευκαιριών
	9iv - Βελτίωση της πρόσβασης σε οικονομικά προσιτές, βιώσιμες και υψηλής ποιότητας υπηρεσίες, συμπεριλαμβανομένων των υπηρεσιών υγειονομικής περίθαλψης και των κοινωνικών υπηρεσιών κοινής ωφέλειας
	9ν - Προώθηση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας και της επαγγελματικής ενσωμάτωσης σε κοινωνικές επιχειρήσεις και την κοινωνική και αλληλέγγυο οικονομία ώστε να διευκολυνθεί η πρόσβαση στην απασχόληση
	9νι - Στρατηγικές τοπικής ανάπτυξης με πρωτοβουλία των τοπικών κοινοτήτων
4) Ιονίων Νήσων	9ι - ενεργός ένταξη περιθωριοποιημένων κοινωνικών ομάδων
	9iii - καταπολέμηση κάθε μορφής διακρίσεων και η προώθηση της ισότητας
	9iv - βελτίωση της πρόσβασης σε υπηρεσίες περίθαλψης, κοινωνικές υπηρεσίες
	9ν - προαγωγή της κοινωνικής επιχειρηματικότητας
	9νι - υιοθέτηση στρατηγικών τοπικής ανάπτυξης με πρωτοβουλία τοπικών κοινοτήτων

5) Ηπείρου	9i - Ενεργητική ένταξη, μεταξύ άλλων και με σκοπό την προώθηση των ίσων ευκαιριών και της δραστήριας συμμετοχής και τη βελτίωση των δυνατοτήτων απασχόλησης
	9i - Ενεργητική ένταξη, μεταξύ άλλων και με σκοπό την προώθηση των ίσων ευκαιριών και της δραστήριας συμμετοχής και τη βελτίωση των δυνατοτήτων απασχόλησης
	9ii - Κοινωνικοοικονομική ένταξη περιθωριοποιημένων κοινοτήτων, όπως οι Ρομά
	9iii - Καταπολέμηση κάθε μορφής διακρίσεων και προώθηση των ίσων ευκαιριών
	9iv - Βελτίωση της πρόσβασης σε οικονομικά προσιτές, βιώσιμες και υψηλής ποιότητας υπηρεσίες, συμπεριλαμβανομένων των υπηρεσιών υγειονομικής περίθαλψης και των κοινωνικών υπηρεσιών κοινής ωφέλειας
	9v - Προώθηση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας και της επαγγελματικής ενσωμάτωσης σε κοινωνικές επιχειρήσεις και την κοινωνική και αλληλέγγυο οικονομία ώστε να διευκολυνθεί η πρόσβαση στην απασχόληση
	9vi - Στρατηγικές τοπικής ανάπτυξης με πρωτοβουλία των τοπικών κοινοτήτων
6) Θεσσαλίας	9i - Ενεργητική ένταξη, μεταξύ άλλων και με σκοπό την προώθηση των ίσων ευκαιριών και της δραστήριας συμμετοχής και τη βελτίωση των δυνατοτήτων απασχόλησης
	9ii - Κοινωνικοοικονομική ένταξη περιθωριοποιημένων κοινοτήτων, όπως οι Ρομά
	9iii - Καταπολέμηση κάθε μορφής διακρίσεων και προώθηση των ίσων ευκαιριών
	9iv - Βελτίωση της πρόσβασης σε οικονομικά προσιτές, βιώσιμες και υψηλής ποιότητας υπηρεσίες, συμπεριλαμβανομένων των υπηρεσιών υγειονομικής περίθαλψης και των

	κοινωνικών υπηρεσιών κοινής ωφέλειας
	9v - Προώθηση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας και της επαγγελματικής ενσωμάτωσης σε κοινωνικές επιχειρήσεις και την κοινωνική και αλληλέγγυο οικονομία ώστε να διευκολυνθεί η πρόσβαση στην απασχόληση
	9vi - Στρατηγικές τοπικής ανάπτυξης με πρωτοβουλία των τοπικών κοινοτήτων
7) Στερεά Ελλάδα	9i - Ενεργητική ένταξη, μεταξύ άλλων και με σκοπό την προώθηση των ίσων ευκαιριών και της δραστήριας συμμετοχής και τη βελτίωση των δυνατοτήτων απασχόλησης
	9ii - Κοινωνικοοικονομική ένταξη περιθωριοποιημένων κοινοτήτων, όπως οι Ρομά
	9iii - Καταπολέμηση κάθε μορφής διακρίσεων και προώθηση των ίσων ευκαιριών
	9iv - Βελτίωση της πρόσβασης σε οικονομικά προσιτές, βιώσιμες και υψηλής ποιότητας υπηρεσίες, συμπεριλαμβανομένων των υπηρεσιών υγειονομικής περίθαλψης και των κοινωνικών υπηρεσιών κοινής ωφέλειας
	9v - Προώθηση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας και της επαγγελματικής ενσωμάτωσης σε κοινωνικές επιχειρήσεις και την κοινωνική και αλληλέγγυο οικονομία ώστε να διευκολυνθεί η πρόσβαση στην απασχόληση
	9vi - Στρατηγικές τοπικής ανάπτυξης με πρωτοβουλία των τοπικών κοινοτήτων
8) Αττικής	9i - Ενεργητική ένταξη, μεταξύ άλλων και με σκοπό την προώθηση των ίσων ευκαιριών και της δραστήριας συμμετοχής και τη βελτίωση των δυνατοτήτων απασχόλησης
	9ii - Κοινωνικοοικονομική ένταξη περιθωριοποιημένων κοινοτήτων, όπως οι Ρομά
	9iii - Καταπολέμηση κάθε μορφής

	διακρίσεων και προώθηση των ίσων ευκαιριών
	9iv - Βελτίωση της πρόσβασης σε οικονομικά προσιτές, βιώσιμες και υψηλής ποιότητας υπηρεσίες, συμπεριλαμβανομένων των υπηρεσιών υγειονομικής περίθαλψης και των κοινωνικών υπηρεσιών κοινής ωφέλειας
	9v - Προώθηση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας και της επαγγελματικής ενσωμάτωσης σε κοινωνικές επιχειρήσεις και την κοινωνική και αλληλέγγυο οικονομία ώστε να διευκολυνθεί η πρόσβαση στην απασχόληση
9) Δυτικής Ελλάδας	9i - Ενεργητική ένταξη, μεταξύ άλλων και με σκοπό την προώθηση των ίσων ευκαιριών και της δραστήριας συμμετοχής και τη βελτίωση των δυνατοτήτων απασχόλησης
	9ii - Κοινωνικοοικονομική ένταξη περιθωριοποιημένων κοινοτήτων, όπως οι Ρομά
	9iii - Καταπολέμηση κάθε μορφής διακρίσεων και προώθηση των ίσων ευκαιριών
	9iv - Βελτίωση της πρόσβασης σε οικονομικά προσιτές, βιώσιμες και υψηλής ποιότητας υπηρεσίες, συμπεριλαμβανομένων των υπηρεσιών υγειονομικής περίθαλψης και των κοινωνικών υπηρεσιών κοινής ωφέλειας
	9v - Προώθηση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας και της επαγγελματικής ενσωμάτωσης σε κοινωνικές επιχειρήσεις και την κοινωνική και αλληλέγγυο οικονομία ώστε να διευκολυνθεί η πρόσβαση στην απασχόληση
	9vi - Στρατηγικές τοπικής ανάπτυξης με πρωτοβουλία των τοπικών κοινοτήτων
10) Πελοποννήσου	9i - Ενεργητική ένταξη, μεταξύ άλλων και με σκοπό την προώθηση των ίσων ευκαιριών και της δραστήριας συμμετοχής και τη βελτίωση των δυνατοτήτων απασχόλησης

	9ii - Κοινωνικοοικονομική ένταξη περιθωριοποιημένων κοινοτήτων, όπως οι Ρομά
	9iii - Καταπολέμηση κάθε μορφής διακρίσεων και προώθηση των ίσων ευκαιριών
	9iv - Βελτίωση της πρόσβασης σε οικονομικά προσιτές, βιώσιμες και υψηλής ποιότητας υπηρεσίες, συμπεριλαμβανομένων των υπηρεσιών υγειονομικής περίθαλψης και των κοινωνικών υπηρεσιών κοινής ωφέλειας
	9v - Προώθηση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας και της επαγγελματικής ενσωμάτωσης σε κοινωνικές επιχειρήσεις και την κοινωνική και αλληλέγγυο οικονομία ώστε να διευκολυνθεί η πρόσβαση στην απασχόληση
	9vi - Στρατηγικές τοπικής ανάπτυξης με πρωτοβουλία των τοπικών κοινοτήτων
11) Βορείου Αιγαίου	9i - Ενεργητική ένταξη, μεταξύ άλλων και με σκοπό την προώθηση των ίσων ευκαιριών και της δραστήριας συμμετοχής και τη βελτίωση των δυνατοτήτων απασχόλησης
	9ii - Κοινωνικοοικονομική ένταξη περιθωριοποιημένων κοινοτήτων, όπως οι Ρομά
	9iii - Καταπολέμηση κάθε μορφής διακρίσεων και προώθηση των ίσων ευκαιριών
	9iv - Βελτίωση της πρόσβασης σε οικονομικά προσιτές, βιώσιμες και υψηλής ποιότητας υπηρεσίες, συμπεριλαμβανομένων των υπηρεσιών υγειονομικής περίθαλψης και των κοινωνικών υπηρεσιών κοινής ωφέλειας
	9v - Προώθηση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας και της επαγγελματικής ενσωμάτωσης σε κοινωνικές επιχειρήσεις και την κοινωνική και αλληλέγγυο οικονομία ώστε να διευκολυνθεί η πρόσβαση στην απασχόληση
12) Κρήτης	9i - Ενεργητική ένταξη, μεταξύ άλλων

	και με σκοπό την προώθηση των ίσων ευκαιριών και της δραστήριας συμμετοχής και τη βελτίωση των δυνατοτήτων απασχόλησης
	9ii - Κοινωνικοοικονομική ένταξη περιθωριοποιημένων κοινοτήτων, όπως οι Ρομά
	9iii - Καταπολέμηση κάθε μορφής διακρίσεων και προώθηση των ίσων ευκαιριών
	9iv - Βελτίωση της πρόσβασης σε οικονομικά προσιτές, βιώσιμες και υψηλής ποιότητας υπηρεσίες, συμπεριλαμβανομένων των υπηρεσιών υγειονομικής περίθαλψης και των κοινωνικών υπηρεσιών κοινής ωφέλειας
	9v - Προώθηση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας και της επαγγελματικής ενσωμάτωσης σε κοινωνικές επιχειρήσεις και την κοινωνική και αλληλέγγυο οικονομία ώστε να διευκολυνθεί η πρόσβαση στην απασχόληση
	9vi - Στρατηγικές τοπικής ανάπτυξης με πρωτοβουλία των τοπικών κοινοτήτων
13) Νοτίου Αιγαίου	9i - Ενεργητική ένταξη, μεταξύ άλλων και με σκοπό την προώθηση των ίσων ευκαιριών και της δραστήριας συμμετοχής και τη βελτίωση των δυνατοτήτων απασχόλησης
	9ii - Κοινωνικοοικονομική ένταξη περιθωριοποιημένων κοινοτήτων, όπως οι Ρομά
	9iii - Καταπολέμηση κάθε μορφής διακρίσεων και προώθηση των ίσων ευκαιριών
	9iv - Βελτίωση της πρόσβασης σε οικονομικά προσιτές, βιώσιμες και υψηλής ποιότητας υπηρεσίες, συμπεριλαμβανομένων των υπηρεσιών υγειονομικής περίθαλψης και των κοινωνικών υπηρεσιών κοινής ωφέλειας

	<p>9ν - Προώθηση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας και της επαγγελματικής ενσωμάτωσης σε κοινωνικές επιχειρήσεις και την κοινωνική και αλληλέγγυο οικονομία ώστε να διευκολυνθεί η πρόσβαση στην απασχόληση</p>
--	--

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Ταμείο
Ανάπτυξης

Ε.Π.
**ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗ
ΔΗΜΟΣΙΟΥ
ΤΟΜΕΑ**

ΕΣΠΑ
2014-2020
ανάπτυξη - εργασία - αλληλεγγύη

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης (ΕΣΔΔΑ)